

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL MEKANLARIN BEDENSEL ENGELLİLER TARAFINDAN
KULLANILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ZEHRA EYÜBOĞLU

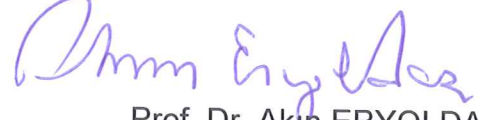
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL TASARIM

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Akın ERYOLDAŞ

İSTANBUL

2008

Zehra Eyüboğlu tarafından hazırlanan KENTSEL MEKANLARIN BEDENSEL ENGELLİLER TARAFINDAN KULLANILMASI adlı bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

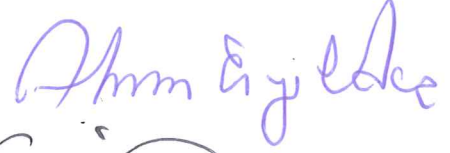

Prof. Dr. Akın ERYOLDAŞ

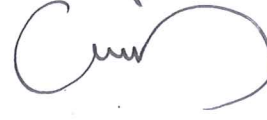
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Akın ERYOLDAŞ

Üye : Prof. Dr. Güzin KONUK

Üye : Yrd. Doç. Hale TOKAY

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	iv
RESİMLERİN LİSTESİ	viii
TABLolarIN LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. GENEL KAVRAM VE TANIMLAR	4
2.1. Kentsel Mekan Kavramının İrdelenmesi	4
2.1.1. Kent ve Mekan Tanımları	4
2.1.2. Kentsel Mekan Çeşitleri	8
2.1.3. Kentsel Açık Mekanlar	14
3. ÖZÜR, ÖZÜRLÜLÜK, ÖZÜRLÜ İNSAN	18
3.1. Özür, Sakat, Engelli Kavramlarının Açıklanması	18
3.2. Kentsel Yaşam İçinde Engelli ve Engel Çeşitleri	21
3.3. Engelli İnsanların Kent Yaşamındaki Yerinin Tarihsel Gelişimi	23
3.4. Engellilerin Ülke Nüfusu İçindeki Yeri	27
3.5. Engelli İnsanların Yaşamını ve Kente Uyumunu Kısıtlayan Etkenler	31
3.5.1. Fiziksel Etkenler	32
3.5.2. Sosyal Etkenler	34
3.5.3. Ekonomik Etkenler	37
3.5.4. Diğer Etkenler: Yasal, Yönetmel, Eğitimsel, Sağlıksal, Kültürel, Teknolojik	40

3.6.	Engellilerin Kent Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar	43
3.6.1.	Yeterli Genişlik	44
3.6.2.	Yeterli Hareket Alanı	45
3.6.3.	Yeterli Yükseklik ve Boy Hizası	45
3.6.4.	Yüzey Elemanlarının Özellikleri	45
3.6.5.	Yönlendirme ve Uyarma Araçları	46
4.	ENGELLİLER İLE İLGİLİ MEVZUATLAR	48
4.1.	Dünyada Durum	48
4.2.	Türkiye’de Durum	53
5.	BEDENSEL ENGELLİLERİN KENTSEL MEKANLARI KULLANABİLMESİ İÇİN STANDARTLAR	61
5.1.	Kentsel Mekanlarda Kullanıcı Boyutları	65
5.2.	Düzenlenmiş Kentsel Mekanlarda Engelli İnsanlara Yönelik Tasarım İlkeleri	65
5.2.1.	Parklar	65
5.2.2.	Bahçeler	67
5.2.3.	Çocuk Oyun Alanları	71
5.2.4.	Spor Alanları	74
5.3.	Geçiş Alanlarında Engelli İnsanlara Yönelik Tasarım İlkeleri	82
5.3.1.	Yaya Yolları ve Kaldırımlar	83
5.3.2.	Yaya Geçitleri	89
5.3.3.	Rampalar	90
5.3.4.	Merdivenler	97
5.3.5.	Otobüs Durakları	100
5.3.6.	Toplu taşıma araçlarına binme-inme	101
5.3.7.	Otoparklar	103
5.3.8.	Binaların Ana Girişleri	106
5.3.9.	Kentsel Mobilyalar	109
5.3.9.1.	Oturma elemanları	110
5.3.9.2.	Telefon kulübeleri	111

5.3.9.3.	Tuvaletler	112
5.3.9.4.	Posta Kutuları	113
5.3.9.5.	Çöp Kutuları	113
5.3.9.6.	Aydınlatma Elemanları	114
5.3.9.7.	Yüzey Elemanları	115
5.3.9.8.	Yönlendirme ve Uyarma Araçları	118
6.	BEDENSEL ENGELLİLER İÇİN TEMEL ÖLÇÜLER	122
6.1.	Özet	123
6.2.	Bazı Kentsel Donatılar İçin Temel Bilgiler	123
7.	ÖRNEK ÇALIŞMA ALANLARI:KABATAŞ, KARAKÖY, EMİNÖNÜ MEYDANLARININ, BEDENSEL ENGELLİLERİN ERİŞİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	128
8.	SONUÇ VE ÖNERİLER	140
	KAYNAKLAR	149
	ÖZGEÇMİŞ	158

**KENTSEL MEKANLARIN BEDENSEL ENGELLİLER TARAFINDAN
KULLANILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Zehra Eyüboğlu

**MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

Haziran 2008

ÖZET

Bu çalışmada, kent ve mekan kavramları araştırılarak birincil kullanıcı insanın bu kavramlarla ilişkisi irdelenmiş, Dünya ve Türkiye nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan engellilerin engel çeşitleri, oluşumları, engellilere bakış açısının tarih içindeki gelişimi incelenerek, kent içindeki yaşam zorlukları ve gereksinimleri vurgulanmıştır. Yerleşimlerin mevcut veya gelişme alanlarında, engelsiz fiziksel çevreler oluşturmak, mevcut çevrelerin niteliğini iyileştirmek ve erişilebilirliğini sağlamak, ayrıca her birimizin potansiyel birer engelli olduğu düşünülerek, kentsel mekanlara belirli standartlar getirilmesi zorunluluğu saptanmıştır. Çeşitli ülkelerin, mevzuatları ve engelliler için hazırlanmış olduğu tasarım faktörleri incelenerek, kentsel donatılar için bilgiler derlenmiş ve temel ölçüler oluşturulmuştur.

Sayfa Adedi: 158

Anahtar Kelimeler: Engellilik, erişebilirlik, kentsel mekan

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Akın Eryoldaş

USING OF THE URBAN SPACES BY THE DISABLED

Master Thesis

Zehra Eyüboğlu

**MIMAR SINAN FINE ARTS UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
URBAN AND REGIONAL PLANNING**

June 2008

ABSTRACT

In this study, the city and the space concepts were discussed in respect to their relationship with the human as the primary user; besides, the disabilities of the people with disabilities who constitute a considerable portion of the population in the World and Turkey were investigated by emphasizing the difficulties that they face and the necessities that they require in a city environment. The necessity for the creation of an enabled physical environment as well as the rehabilitation of the existing ones was determined and the improvement of the accessibility of these areas was considered as compulsory. Moreover, considering the fact that every one of us is a potential disabled person, the establishment of a standardization in the city localities was found to be essential. Thus, examining the regulations and the design measures of various countries for their citizens with disabilities, the knowledge for urban design factors were compiled and the basic factors were designed.

Page Number: 158

Key Words: Disability, accessibility, urban space

Adviser: Prof. Dr. Akın Eryoldaş

TEŞEKKÜR

Bu araştırma konusunun seçiminde, gelişiminde, değerli yardım ve katkıları ile beni yönlendiren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Akın Eryoldaş'a, ayrıca manevi desteklerinden dolayı eşim Yakup Eyüboğlu'na ve kızlarım İpek, Petek Eyüboğlu'na teşekkür ederim.

Zehra Eyüboğlu
İstanbul, Haziran 2008

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1: Normal İnsan Boyutları	61
Şekil 2: Normal İnsanın Ulaşabildiği Bölgeler	62
Şekil 3: Tekerlekli sandalye kullanıcısının düşey ulaşılabilirlik bölgesi	63
Şekil 4: Tekerlekli sandalye kullanıcısının yatay ulaşılabilirlik bölgesi	63
Şekil 5: Tekerlekli sandalye boyutları	64
Şekil 6: Tekerlekli sandalye kullanan kişinin boyutları	64
Şekil 7: Koltuk değneği, beyaz baston, baston kullanan kişinin boyutları	65
Şekil 8: Kabartma Harflerle Yazılmış Bilgi Panosu	66
Şekil 9: Engelli kişinin ayakta ve tekerlekli sandalyede bitkiye ulaşabilirliği..	68
Şekil 10: Tekerlekli sandalye kullanan engellinin bitkiye erişimi için gerekli bitki alanları ve kesiti	69
Şekil 11: Tekerlekli sandalye kullanan kişi için uygun bitki masası ve bitki duvarı	70
Şekil 12: Tekerlekli sandalye kullanan çocuklar için tasarlanmış kum alanı .	72
Şekil 13: Çocukların güvenle eğlenebilecekleri bir su havuzu	72
Şekil 14: Engelli çocuklar için tasarlanmış sallanma yatağı	73
Şekil 15: Engelli çocuklar için tasarlanmış kaydırak	74
Şekil 16: Tekerlekli sandalye kullananlara özel tasarlanmış ata binme platformu kesit ve planı	75
Şekil 17: Ata binmeyi kolaylaştırmak için merdivenle birlikte kullanılan platform	76
Şekil 18 : Engelliler için tasarlanmış balık tutma iskelesi kesiti	79
Şekil 19: Yaya yolu ölçüleri.....	83

Şekil 20:Konut alanı içerisinde taşıt girmeyen yaya yolları genişlikleri	84
Şekil 21: Yaya yoluna eklentiler ve park etme	84
Şekil 22: Tekerlekli sandalye kullanıcıları için yol genişlikleri	85
Şekil 23:Tekerlekli sandalyenin farklı dönüşleri için gerekli alanlar	86
Şekil 24: Kullanma yoğunluğu ile bedensel engelli yaya geçişi için gerekli genişlikler	87
Şekil 25: Kaldırımlara uygulanabilecek rampa detayı	88
Şekil 26: Yaya yolları üzerindeki ızgaralar	88
Şekil 27: Yaya geçidinde kaldırım rampası	89
Şekil 28: Rampa örneği	92
Şekil 29: Düz rampa örneği	92
Şekil 30: 90° rampa örneği	93
Şekil 31: 180° rampa örneği	93
Şekil 32: Standart bordür rampası	94
Şekil 33: Tek eğimli rampa	94
Şekil 34: Bina çevresi bordür rampaları	95
Şekil 35: Yaya geçitlerinde caddenin iki tarafına yerleştirilir	95
Şekil 36: Bina girişi araç iniş yeri rampası	96
Şekil 37: Park alanlarında bordür rampaları	96
Şekil 38: Sokak köşelerinde diyagonal bordür rampaları	96
Şekil 39: Köşelerde devam eden bordür rampaları	97
Şekil 40: Merdiven genişlikleri	97
Şekil 41: Tırabzan yükseklikleri	98
Şekil 42: Merdiven kesiti	98
Şekil 43: Merdiven planı	99

Şekil 44: Basamak şekilleri.....	100
Şekil 45: Engelli için park yeri.....	103
Şekil 46: Engelli park yeri	104
Şekil 47: Engelli park yeri	104
Şekil 48: Engelli için köşe konumda yer alan park yeri	105
Şekil 49: Engelli park yeri	105
Şekil 50: Kaldırım kenarlarında yer alan otoparklar engelli kişiler için tehlikelidir.	105
Şekil 51: Mevcut bir otoparkta 3 araçlık park alanından ortadaki bariyerlerle sınırlandırılarak 2 adet engelli parkı elde edilebilir.....	106
Şekil 52: Bina girişi örnekleri	107
Şekil 53: Engelli yaya girişi	108
Şekil 54: Giriş kapısının dışarıya doğru açıldığı yerde minimum mesafe ..	108
Şekil 55: Giriş kapısının dışarıya doğru açıldığı yerde minimum mesafeler	108
Şekil 56: Oturma birimi yanında tekerlekli sandalye için ayrılan mekan	110
Şekil 57: Oturma bankları için uygun mesafe	110
Şekil 58: Oturma elemanı ölçüleri.....	111
Şekil 59: Telefon kulübesi için gerekli ölçüler	112
Şekil 60: Tekerlekli sandalye kullanıcısı için klozete en uygun yaklaşım paralel yaklaşım	112
Şekil 61: Posta kutusu örneği	113
Şekil 62: Çöp kutusu ölçüleri	114
Şekil 63: Sabit direkler sınırlı görüş kabiliyetindeki yayalar için 140-160 cm yükseklikteki bir çizgi boyunca yerleştirilmelidirler. Dayanıklı ve renkli bir malzeme ile kaplı olmalıdır.	115

Şekil 64: Yön değişimi olan yürüyüş yollarında, rehber şeritler doğrultusunda kademeli bir değişim olmalıdır.	116
Şekil 65: Kavşaklarda ve mevcut güzergahlarda yer alan yönlendirme çizgileri	117
Şekil 66: Harflerin boyutu okuma mesafesi ile orantılı olmalıdır.	119
Şekil 67: Yazı karakterlerinin en-boy oranı 3:5 ile 1:1 arasında olmalıdır ...	119
Şekil 68: Ulaşılabacak alanlar ve tesisler uluslar arası sembollerle tanımlanmalıdır.....	120
Şekil 69: Kare içine alınmış ya da yerleştirilmiş tekerlekli sandalye figürü..	120
Şekil 70: Mevcut tesislerin yerini ve tipini açıkça belirtmek için kullanılan grafik ve yazı işaretler	121
Şekil 71: Ev numaralarını gösteren sabit işaretler max. 2.00m yüksekliğinde olmalıdır. Cadde isimlerini gösteren işaretler ise 2.50m yüksekliğinde olmalıdır.....	121
Şekil 72:Bina girişlerinde, yol boyunca veya kamu binalarında yer alması gereken harita ve bilgi panoları 0.90m-1.80m arasında olmalıdır.....	122
Şekil 73: Kabataş, Karaköy, Eminönü Meydanları ulaşım aksı.....	129
Şekil 74: Kabataş Meydanı Hava Fotoğrafi	132
Şekil 75: Kabataş Meydanı	133
Şekil 76: Karaköy Meydanı Hava Fotoğrafi	135
Şekil 77: Karaköy Meydanı	136
Şekil:78. Eminönü Meydanı Hava Fotoğrafi	138
Şekil 79: Eminönü Meydanı	139

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 1: Standart bordür rampası.....	91
Resim 2: Yaya geçitlerinde caddenin iki tarafına yerleştirilen rampalar.....	95
Resim 3:Otobüsten rampa yardımı ile inen bir engelli	101
Resim 4:Tekerlekli sandalye kullanıcıları için toplu taşıma araçlarına yerleştirilen platform	102
Resim 5: Metro durağında engellilerin kaymalarını önleyen zemin kaplaması	102
Resim 6: Rampa sonuna yerleştirilen kaymayı önleyici satırlar	118

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1: Kentsel Mekanlar Tablosu	11
Tablo 2: Engelli nüfusun engel gruplarına göre dağılımı:	23
Tablo 3:Engelli Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı:.....	29
Tablo 4:Ortopedik engelli nüfus oranı.....	30
Tablo 5: Yaşadığı Güçlüklere Göre Ortopedik Engelli Nüfus Oranı:.....	31
Tablo 6: Rampa eğim tablosu.....	94
Tablo 7: Kabataş Meydanı İçin Engelli Sirkülasyonunun Değerlendirilmesi	146
Tablo 8: Karaköy Meydanı İçin Engelli Sirkülasyonunun Değerlendirilmesi	147
Tablo 9:Eminönü Meydanı İçin Engelli Sirkülasyonunun Değerlendirilmesi	148

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
ABD	Amerika Birleşik Devleti
ADA	American with Disabilities Act (Amerikan Engelli Hareketi)
DAA	Disability Awareness in Action (Eyleminin farkında olan engellilik)
BM	Birleşmiş Milletler
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPI	Disabled Peoples'International (Uluslararası Engelliler Kurumu)
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Teşkilatı)
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan sonra
T.D.K.	Türk Dil Kurumu
T.S.E.	Türk Standartları Enstitüsü
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Teşkilatı)

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından hazırlanan raporlara göre dünya nüfusunun yaklaşık %10'unun engelli olduğu ve bu oranın bazı ülkelerde %15'lere ulaştığı gözlenmiştir. Bu veriler doğrultusunda dünyada yaklaşık olarak 650-700 milyon engelli bulunduğu tahmin edilmektedir. Ülkemizde ise 2007 verilerine göre 70 milyon olan nüfusumuzun %12'sini engellilerin oluşturduğu bilindiğine göre, yaklaşık olarak 8.5 milyon engelli birey yaşamaktadır. Bu kadar büyük bir orana sahip olan bedensel veya ortopedik, görme, işitme, konuşma, zihinsel engelli insanlarımızın özellikle yaşadıkları mekanlardan ayrılarak kentsel mekanlara ulaşabilme ve onları kullanabilme açısından bazı kısıtlamaları bulunmaktadır. Engellilerin kentsel mekanlarda özgürce dolaşabilmeleri, onların bu ortamlardaki tüm gereksinimlerinin karşılanabilmiş olmasına bağlıdır.

Toplumu oluşturan insanlar eşit oranda bireysel haklara sahip olmak durumundadırlar. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ve anayasamızda tüm bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip oldukları açıkça belirtilmiştir. Kaynakların dağılımının eşit olarak düzenlenmesinin yanı sıra, sosyal olanaklardan faydalanmanın, kentsel yaşamın gerektirdiği tüm alanları kullanabilme hakkının eşit olarak paylaşımının sağlanması, sosyal bakımdan olduğu kadar yasal olarak da gerekmektedir.

Sosyal ve ekonomik olarak bağımsız, eşit haklara sahip olamayan engellilerin doğuştan ya da sonradan oluşan bazı olumsuzluklarla meydana gelen engellerinin kişinin kaderi olmaktan kurtarılabilmesi için, dış mekanlara açılıp, sorunsuz olarak tüm kentsel mekanları bağımsız olarak kullanabilmesi gerekmektedir.

Engelli insanların da, diğer insanlar gibi bazı sosyal ihtiyaçları vardır. Ancak, engellerinden dolayı, birçok kısıtlama ile karşılaşmakta, toplum tarafından yanlış anlaşılmakta ve çevreden gelen sosyal baskılardan dolayı da

yalnızlığa itilmektedirler. Yalnızlıklarının giderilmesi için engellilerin dış mekanlara yönelmesi ve birtakım sosyal oluşumlarda yer alması gerekmektedir.

Eğer, kentsel mekanların planlamasında, engellilere yönelik fiziksel düzenlemelere gidilmemiş ve ya doğru uygulanmamış ise, kentsel mekanlar onlar için çeşitli sürprizlerle ve tuzaklarla doludur.

Planlama, kullanıcıların özellikleri ortalama insan ölçüleri dikkate alınarak yapılmaktadır. Aynı şekilde var olan tasarım prensipleri de genelde, ortalama ergonomik ölçülerde ve ortalama kapasitelerdeki kadın veya erkek kullanıcılar esas alınarak oluşturulmuştur. İnsanlar, hareket kapasiteleri, görme, işitme yetenekleri ve ergonomik ölçüleri açısından farklılık göstermektedir. Kollarındaki kuvvetleri, fiziksel dayanıklılıkları ve zihinsel yetenekleri birbirinden değişiktir. Yaşlılık, hastalıklar ve geçici sakatlıklardan dolayı hareket kabiliyetleri kısıtlanan insanlar vardır. Bazı insanlar ise doğuştan veya sonradan hareket yeteneklerini tamamıyla kaybetmiş olduklarından tekerlekli sandalye kullanmaktadır. Bugün nüfusun azımsanmayacak kadar bir oranının fiziksel becerilerinde azalma sorunu yaşadığı ve aynı zamanda kişiyi engelli hale getiren bazı sorunların da yaşlanma ile birlikte ortaya çıkabildiği dikkate alındığında konu daha da önemli hale gelmektedir.

Önceki yıllarda, bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, engelli bireyler için daha çok bina içi tasarımlara yer verildiği görülmüştür. Ancak engelliler için sadece uygun konutlar üretmek onların toplumsal ilişkiler kurabilmeleri için yeterli değildir. Bu nedenle kentsel mekanların tasarımı büyük önem taşımaktadır.

Kentsel mekanlardaki yetersizliklerden ve olumsuzluklardan en çok bedensel engellilerin etkilendiği gözlemlenmiş ve araştırmada bedensel engelliler için

kentsel mekanlarda uyulması gereken tasarım kuralları ve ölçüleri belirlenmiştir.

Araştırmada amaç; bedensel engellilerin, standart yaşamlarını sürdürürken araç ve yollarında, yaya kaldırımlarında, alt ve üst geçitlerde, kavşaklarda, kamu/kurum binalarına giriş ve çıkışlarda, kentsel mobilyaların ve toplu ulaşım araçlarının kullanımlarında, ikamet ettikleri binaların girişlerinde yapılacak yapısal önlemler ve işaretlemelerle, sağlıklı bireyler gibi serbestçe, güvenli, erişilebilir mekanlarda toplum hayatına katılımlarını sağlamaktır.

2. GENEL KAVRAM VE TANIMLAR

2.1. Kentsel Mekan Kavramının İrdelenmesi

2.1.1. Kent ve Mekan Tanımları

Bütün canlılar yeryüzünde birlikte yaşarlar. Yaşam denilen sistemin özü gereği bu birliktelik doğal olarak oluşur. İnsanlar da bu canlı sistem içinde, bir toprak parçası üzerinde yaşarlar. İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri bu mekan veya toprak parçasına “kent” – “şehir” veya “yerleşme” adı verilir.

Kentin farklı tanımlamaları yönetsel, demografik, ekonomik ve toplumbilimsel ölçütlere dayanılarak yapılmaktadır. Belli bir yönetsel örgüt biriminin sınırları içinde kalan yerlere kent denilmesini gerektiren tanımlar, yönetsel sınır ölçütünü kullanan tanımlardır. Bu amaçla, genellikle, belediye sınırları içindeki nüfus, “kentli nüfus” olarak adlandırılır.¹

Öte yandan, başka bazı tanımlar da, nüfus ölçütüne dayanılmakta, belli bir nüfus düzeyini aşmış yerleşmelere kent adı verilmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü yayınlarında 20.000’den çok nüfuslu yerleşmelere, Devlet Planlama Teşkilatı’nın hazırladığı Kalkınma Planlarında ve bu örgütün öteki yayınlarında da, genellikle nüfusu 10.000’den fazla olan yerleşmelere kent denildiği görülmektedir.²

Ekonomik ölçütlere dayanarak yapılan tanıma göre, kent “mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinmelerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır”.³

¹ Keleş, R., 2004, Kent Planlaması Kavramı, Kent ve kent tanımları, Kentleşme Politikası, s. 105, Ankara.

² a.g.e., s. 106.

³ Keleş, R., 2004, Kent Planlaması Kavramı, Kent ve kent tanımları, Kentleşme Politikası, s. 107, Ankara.

Bunun yanında sermayenin mekandaki dağılımı ve yerleşmeler arası ilişkiler kuran çeşitli altyapı sistemleri de tanımlamalarda önem kazanmaktadır.⁴

Toplumbilimsel ölçütler kullanılarak yapılan tanımlamalarda, Amerikan toplumbilimcilerinden Queen ve Carpenter, kenti “yerine ve zamanına göre geniş sayılacak biçimde bir araya gelmiş ve bir takım ayırt edici özellikleri bulunan insanlar ve yapılar topluluğu” olarak tanımlarlar. Toplumbilimci Louis Wirth’e göre “kent, toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş yoğun nüfuslu ve mekanda süreklilik niteliği olan yerleşmedir”. Toplumbilimcilerle yapılan kent tanımlarının ortak özellikleri, belli bir nüfus çokluğu, yoğunluk, işbölümü, uzmanlaşma ve türdeş olmama gibi özelliklerdir. İngilizlerin ‘city’, Fransızların ise ‘la cité-la ville’ sözcükleri ile karşıladıkları kent, yönetsel ve siyasal içeriğe sahiptir. Bu anlamdaki kent, Latince aslındaki ‘civitas’ anlatmak istediği anlamı tam olarak karşılar. Oysa, İngilizce’de kullanılan ‘urban ve bunun Fransızca’daki karşılığı olan urbain sözcükleri, toplumbilimsel kent tanımlarına daha uygun düşmektedir. Latince’de yönetsel örgüt birimi anlamına gelen “kent” (urbs) ile “kentsel yerleşme” (urbanus) karşılığı olan kent, dilimizde de değişik kavramları temsil etmektedirler.⁵ Yine Arapça’dan gelen medina sözcüğü de toplumbilimsel bir anlam içermektedir.⁶ Aynı zamanda kent tanımlamaları ülkeden ülkeye ve zamana göre de farklılaşır. Eski kentlerle günümüz kentleri arasında oldukça büyük gelişme farkları vardır.

Keleş ‘e göre “kent, [es. t. Şehir] [Alm.Stadt] [Fr. Ville] [İng. City]: Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi”.⁷

⁴ a.g.e.

⁵ a.g.e.

⁶ Yaşlıca, E., 1991, G.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehircilik Tarihi Dersi, Ders Notları, s. 1, Ankara.

⁷ Keleş, R., 1998, “K” başlığı altında, Kentbilim Terimleri Sözlüğü, s.75, Ankara.

Türkçe Sözlükte ise:

“Kent; nüfusunun çoğu ticaret, sanayi ya da yönetimle ilgili işlerle uğraşan, tarımsal etkinliklerinin olmadığı yerleşim alanı, şehir”.⁸

Burada kent ve şehir ayırımında toplumsal ve fiziksel etkenler olduğu görülür. Şehir daha çok toplumsal bir anlam içerirken, kent, fiziksel mekandaki insanı ve yapı oluşumlarını içerir.

Kent bir insan ürünüdür ve kentli insanın en büyük yaratisıdır. Bu koşulda, kentler insanoğlunu yaptığı ve içinde yaşadığı en büyük ve en kapsamlı sanat eseri ve “mekan”dır.

Mekan, sözlük anlamı ile; yer, bulunan yer, ev yurt, uzay anlamlarını içermektedir.⁹

Dictionnaire Larousse’a (1993) göre ise mekan; bir şeyin, bir kişinin bulunduğu, bir eylemin veya olayın geçtiği veya gerçekleştiği yer, belli bir kullanıma ayrılmış alan ve yer anlamlarına gelmektedir.¹⁰

Mekan sadece fiziksel olarak tanımlanabilecek bir olgu değildir. Kentsel yaşam içerisindeki bir çok sosyal-kültürel potansiyelin ortaya çıkardığı, insana yansıttığı psikolojik etkisiyle bir yaşam ve paylaşım hacmidir. Bu özelliği ile alandan ayrılır. Alansal kullanımların iki boyutlu ortamının bilinçli ve erişebilir şekilde düzenlenmesiyle, zaman olgusunun ve sosyal-kültürel paylaşımların da katıldığı çok boyutlu bir yerdir, bir yaşam ortamıdır.

⁸ T.D.K.,1983, k-z, Türkçe Sözlük, s.685, Ankara.

⁹ a.g.e., s.818.

¹⁰ Dictionnaire Larousse, 1993, Ansiklopedik Sözlük, Cilt 4, s.1626, İstanbul.

Bu algılama içerisinde, mekanın insan boyutu ile birlikte ele alınması, kentsel mekanın tanımlanmasında önemli bir girdidir. Kentten, mekana geçişte insanın ve toplumun varlığını göz ardı etmeyen kentsel ve mimari tasarımlarla, sosyal, fiziksel bütünleşmeler ve erişebilir kentsel ortamlar sağlanacaktır.

Kentler yalnızca insanların barınma gereksinimini karşılayan yapılardan oluşmazlar. Toplu yaşam sonucu bir dizi ortak-kişisel gereksinimler de doğar. Uygarlık türü, gelişmişlik derecesi, kültür yapısı ya da yönetsel yaptırımın etkisiyle, kentlerde bu gereksinimleri karşılayan nitel ve nicel düzeyleri zaman ve mekanda farklılaşan birçok yapılanmış ve yapılanmamış alanlar, mekanlar doğar.¹¹ Kentsel mekanda yapılanmamış alanlar kentsel dış mekanlardır.

Bu mekanlar, hem biçim, hem de kentlinin istek ve gereksinimleri doğrultusunda şekillenir. Bu biçimi oluşturan binalar, sokaklar, meydanlar, yeşil alanlar yapılanmış ve yapılanmamış alanlar bütünüdür.¹² İşte tüm bu yapılanmış ve yapılanmamış alanların hepsi kentsel mekanı oluşturmaktadır.

Lynch'in kent imajı kitabında vurguladığı gibi; kentsel mekan algıya yönelik tasarımında, kentin kentsel mekanda dolaşırken zihinsel görüntüsünün okunabilir ve akılda kalıcı olmasıyla birlikte, yapılanmış mekanlarla, yapılanmamış mekanların bütünlük içinde kimlik kazanması gerekliliğidir.¹³

Ashira kentsel mekanı, yerleşim birimleri arasında kalan tüm alanlar olarak tanımlamakta ve kentsel mekanın tavan düzleminin gökyüzü olması sebebiyle bu mekanı "çatısız mimari" olarak tanımlamaktadır.¹⁴

¹¹ Çubuk, M., Yüksel, G., Karacabey, 1978, H.,Yapılanmamış Kentsel Kamusal Dış Mekanlar, Yapı Dergisi, Sayı:30, Yapı Endüstri Merkezi, s.31, İstanbul.

¹² Çubuk, M., 1989, Kamu Mekanları Ve Kentsel Tasarım, Kamu Mekanları Tasarımı Ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü, 15-16 Mayıs, İstanbul.

¹³ Lynch, K., 1960, The Image Of The City, M.I.T. Pres, Cambridge.

¹⁴ Ashira, Y., 1981, Exterior Design in Architecture, Van Nostrand Reinhold Company, Newyork.

Kentsel Mekan estetik değerlere bakılmaksızın, kent ve diğer yerleşim alanları içinde, binalar arasında kalan her tip mekan olarak tanımlanmaktadır. Kentsel mekan, çeşitli cephelerle geometrik olarak sınırlandırılarak tanımlanmış alanlardır. Bu tanımlamada kentsel mekanı algılamamızı kolaylaştıran temel özellik, geometrik sınırlandırmanın açık ve net bir şekilde hissedilmesidir. Bu şekilde kişilerin buldukları alanı kolayca algılayabildikleri dış mekanlar, kentsel mekanlardır.¹⁵

Birçok dinamiği içinde taşıyan kentsel mekanlar durağan ve iki boyutlu alanlar değildir. İçinde insan ilişkilerinin yoğun olarak bulunduğu bu mekanlar, buldukları coğrafi konumun sosyo-kültürel değerlerinden de etkilenmektedirler. Bu değerler aslında mekanın sınır ve tanımlarının oluşmasında mekanın fiziksel tanımı kadar sosyal ilişkilerinde etkili rol oynadığını göstermektedir. Kent mozağının bir kesiti olarak, yaşam çevrelerinin bir araya gelip farklı şeyleri paylaştıkları çok boyutlu bir platformdur. Toplumun her kesiminden kişilerin bir arada buldukları, bu mekanlarda karşılıklı etkileşim ve paylaşım açısından insan faaliyetlerinin maksimum olduğu yerlerdir. Bünyesinde barındırdığı çeşitli özellikler ile kullanıcıların farklı gereksinimlerini karşılayarak çeşitli kullanıcı tiplerini çekmektedirler.

2.1.2. Kentsel Mekan Çeşitleri

Kentsel mekanlar, yapılan tüm tanımlamalar çerçevesinde bazı özellikleri taşımaktadırlar. Trancik, kentsel mekanların özelliklerini üç bölümde ele almıştır.¹⁶

1. Üç boyutlu iskelet yapısı kentsel mekanın sınırlarını, kapalılık derecesini ve mekansal duvarın karakterini belirlemektedir. Mekanın geçirgenliği, açıklıkları ve düşey yüzeylerdeki detayların yatay

¹⁵ Krier, R., 1979, Urban Space, Rizzoli International Publications Inc., Cambridge.

¹⁶ Trancik, R., 1986 Finding Lost Space, Van Nostrand Reinhold Company, Newyork.

mekandaki yansımaları kentsel mekanın özelliklerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

2. İkinci boyuttaki doku, yatay düzlemdeki kompozisyon, malzeme ve tekstür, kentsel mekana çok değişik etkiler vermede yardımcı olmaktadır.
3. Mekan içindeki objeler, örneği; heykeli su, ağaç gibi objeler mekanın daha akılda kalmasını sağlayarak, mekan içinde organize edici bir rol almaktadırlar.

Tarih boyunca başarılı sayılan kentsel mekanlar, bu üç özelliği taşıyan mekanlardır. Ancak tüm bunların yanında, kentsel mekan karakterini veren birincil kuvvet insan faktörüdür.

Kentsel mekanların sınıflandırılmasında kullanılan parametrelerden biride mülkiyet olgusudur. Mülkiyet açısından kentsel mekanlar ikiye ayrılırlar:

1. Özel Mekanlar
2. Kamusal Mekanlar

Özel mekan, yapı/mekan içindeki kişilerin/kullanıcıların kontrolünde olan mekandır. Kamusal mekanlar ise, herkesin tartışmasız girebildiği, serbestçe hareket ettiği mekanlardır.¹⁷

Bu iki tür kullanım arasındaki sınırın katılığı ve geçişin süreci kültürler arasında farklılaşan kentsel yaşantısı ve sosyal ve ekonomik ilişkiler bağlamında değişir. Kamu kullanımı ve özel kullanımda olan mekanlar arasında biçimlenişi değişen yarı kamusal ve yarı özel mekanlar oluşmuştur. Yarı özel mekanlar, özel kullanımda ve genellikle özel mülkiyete sahip olup, kent mekan ile görsel iletişimin kurulabildiği, konut bahçeleri, veranda, eşik, sahanlık gibi mekanlardır. Yarı kamusal mekanlar, gerçekte kamu kullanımına açık olup, belirli bir grubun kontrolü ve himayesinde olan,

¹⁷ Çubuk, M., Karabey, H., Yüksel, G., 1978, Yapılanmamış kentsel kamusal dış mekanlar, Yapı Dergisi, Sayı:30, Yapı Endüstri Merkezi, s.32, İstanbul

kullanıcıların büyük oranda belirli olduğu mekanlardır. Oscar Newman “*Defensible Space-Savunulabilir Mekanlar*” adlı kitabında, toplumsal düzende, kentlilerin aralarında oluşmuş bir anlayışın sonucu olarak polis gücü yerine bir dayanışma ile ortaya çıkan “savunulabilir mekanların” kentlerde yaşanabilir mekanlar olduğunu söyler.¹⁸

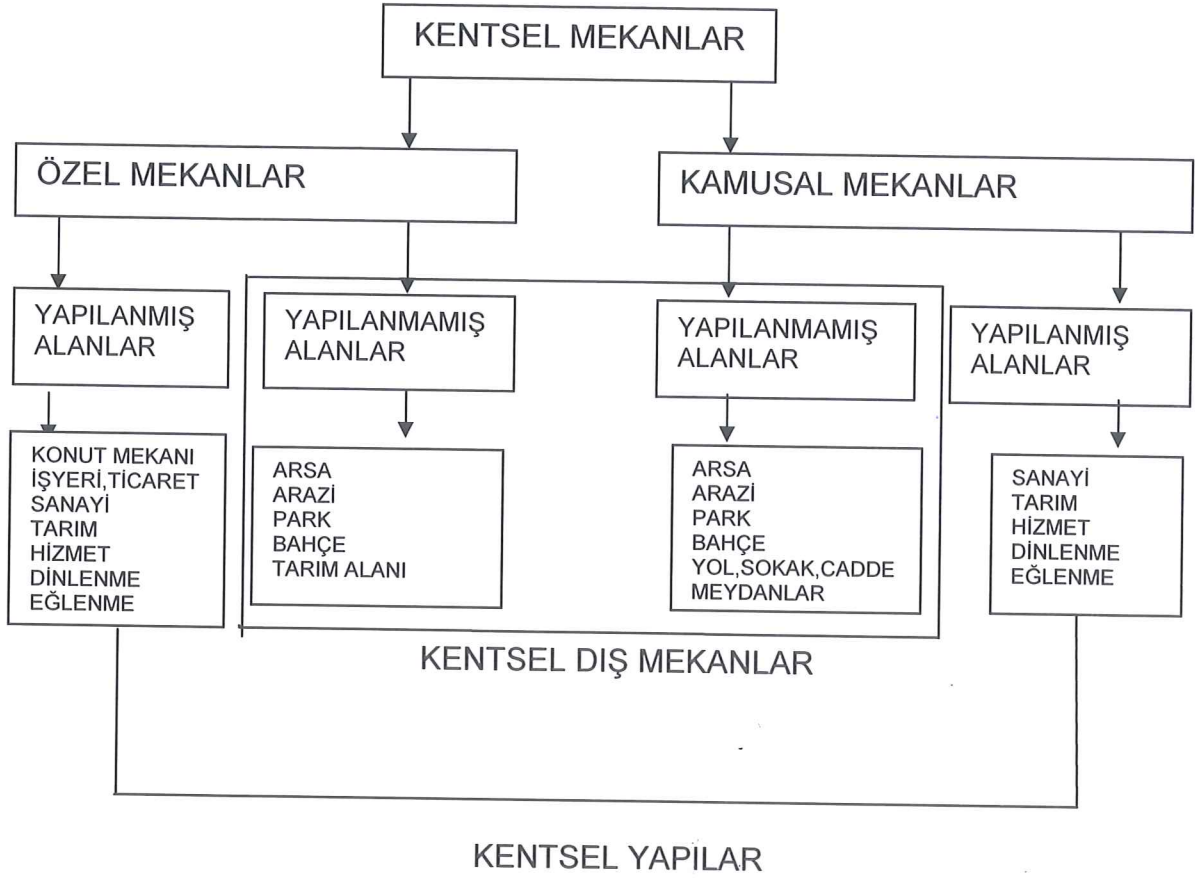
Kentsel ortak mekanlar, sosyal/ekonomik ilişkiler kurulması, psikolojik ve duygusal gereksinimleri tatmin edilmesi gibi kentin ortak yaşamı ile ilgili faaliyetlerin gerçekleştirildiği açık/kapalı yerlerdir.¹⁹

Kentler, insanların sadece barınma ihtiyacını karşılayan yapılar topluluğu değil, her türlü toplumsal ilişkilerle birlikte içerisinde yaşadığı yerdir. Bu toplumsal ilişkilerin meydana getirdiği birtakım ortak ya da kişisel gereksinimler vardır. Toplumun gelişmişlik ve uygarlık düzeyi, kültürel ve sosyal yapısı gibi nedenlerle zaman ve mekan boyutunda farklılaşan birçok yapılanmış ya da yapılanmamış alanlar meydana gelir. Barınma, çalışma, eğlenme, kültür, eğitim, sağlık, ticaret, spor, yönetim, ulaşım, kamu hizmetleri, teknik altyapı hizmetleri gibi kentsel, toplumsal, teknik altyapı ve üstyapı gereksinimlerini karşılayan yapılanmış ya da yapılanmamış donatılara ihtiyaç doğar. Bu donatılar ile toplumsal ilişkiler birebir bağlantılıdır.

Kentsel ilişkilerin kentsel donatılarla ele alınması sonucu kentsel mekanların bir nitelik, bir kimlik kazandığı görülmektedir. Buradan kentsel mekanların oluşumuna ve yapısına gelindiğinde kentsel mekanların tablo 1'deki gibi ayrıştığı görülmektedir.

¹⁸ a.g.e.

¹⁹ Çubuk, M., 1995, Planlama-Düzenleme-Tasarım ve Fiziksel Çevre Düzenlemede Esaslar; Temel Yaklaşımlar, Mimarlık Böl. Yayınlanmamış Ders Notları, M.S.Ü., İstanbul.

Tablo 1: Kentsel Mekanlar Tablosu²⁰

²⁰ Çubuk, M., 1989, Kamu Mekanları Ve Kentsel Tasarım, Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, M.S.Ü., Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s.15, İstanbul.

İnsanın ve toplumun içerisinde yaşadığı kentsel alanlar ve mekanlar işlevler yüklenmektedir. Kentsel mekanların insanların kullanımına sunduğu çeşitli işlevleri vardır. Dört grupta toplanan bu işlevler şunlardır:²¹

1. Psikolojik ve sensoriyel gereksinimlerin sağlanması (can sıkıntısını kovan çeşitlilik, zevk, hayal, keşif, gezi, kalabalıklıkla iç içe olma, izole olma, durgunluk veya hareketlilik, hızlılık veya yavaşlık, yerlerin tanımı, ortak yaşamın sembolleri),
2. Sosyal ilişkilerin sağlanması (kendiliğinden, ferdi ya da ortak girişimler ile programlı karşılaşma, tesadüfi, karşılaşma, bilgi değişimi, güveni bekleme, başıboş gezme, kültür, gösteri, değişik iletişim, eğitim, öğrenme oyunları),
3. Ekonomik değişimlerin sağlanması (hizmetler-iş-ticaret-ortak mekanlarda, aynı ilişkilere sahip olmayan sektörlerden her birine özgü koşullarda ekonomik değişimin sağlanması),
4. Yararlı etkileşimlerin sağlanması (rahat koşullarda her vasıtaya adapte olan yaya-vasıta-çocuk arabası-sakatların etkileşimi-bisiklet-motosiklet-toplu taşıma-otobüs vb. olarak sağlanması).

Engellilerin ve diğer insanların psikolojik gereksinimlerinin karşılandığı, sosyal ilişkilerde bulunduğu, çeşitli ekonomik değişimlerin sağlandığı, erişilebilirliğin sağlandığı mekanlar, yaşanabilir kentsel ve kamusal mekanlardır.

Bu mekanlarda insanı uyaran birtakım fiziksel ve sosyal çevreye ait uyarıcılar vardır:²²

1. Fiziksel uyarıcılar:

²¹ Aktürk, D., 1992, Kentsel Tasarımda Psikolojik Boyut, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, s.80-81, İstanbul.

²² Kaplan, H., 1992, Kentsel Merkez Yaya Alanları Tasarımında Erişilebilirliğin Trafik Bütünleşmesi Yönü İle İncelenmesi, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, s.269-270, İstanbul.

- Doğal çevreye özgü uyarıcılar (ekoloji, topografya, sınırlar, eğitim, bitki örtüsü, iklim),
- Yapay çevreye özgü uyarıcılar (biçim, boyutlar, sınırlar, kot farkları, renk ve ışık, malzeme ve doku, kentsel donatılar, gürültü, kir, toz, duman, koku vb.).

2. Sosyal çevreye özgü uyarıcılar:

- Kültür,
- Toplum,
- Sosyo-ekonomik yapı,
- Bireyler arası sosyal ilişkiler,
- Toplumsal roller,
- Dostluk,
- Rastlantısal ilişkiler.

Doğal ve yapay çevre elemanlarının oluşturduğu mekanlar ise şöyle sıralanabilmektedir:

1. Doğal elemanların oluşturduğu "doğal mekan",
2. Yapay elemanların oluşturduğu "yapay mekan",
3. Doğal ve yapay elemanların oluşturduğu "karma mekan" (mimari mekan, şehirselleşmiş mekan).

Kentsel mekanın fonksiyonel ve erişilebilir olması, bu fiziksel ve sosyal uyarıcıların bir arada bulunmasıyla sağlanabilmektedir. Fiziksel ve sosyal uyarıcıların birlikte ele alınmasıyla kentsel mekanın düzenlenmesinde birtakım ilkelere uygunluk gerekir.

Çubuk vd'nin (1978) belirttiğine göre, Essex County Council'ce hazırlanan Design Guide adlı kitapta yer alan kentsel kamu mekanlarının düzenleme ilkeleri şunlardır:²³

1. İnsan ölçeği
2. Statik ve dinamik mekanlar
3. Zıt mekanlar
4. Bina yüksekliği ve mekan derinliği
5. Mekan uzunluğu
6. Yeşil öğelerin mekan belirleyiciliği

Buna göre, insan ölçeği ile ilişkilendirilmiş, monoton olmayan, hareketli ve zıt mekanların elde edilmesi yanında, yine insan ölçeğine bağlı olarak, yeterli bina yükseklikleri ve mekan derinlikleriyle birlikte kullanılacak yeşil elemanlar ve kentsel mobilyalarla kentsel kamu mekanları sadece engellilere değil tüm insanların kullanımına yönelik olarak tasarımlanabilmektedir.

2.1.3. Kentsel Açık Mekanlar

Terminolojik açıdan yaklaşıldığında, "açık alanlar", üzerinde hiçbir yapılaşmanın olmadığı çok çeşitli boş alanlar için kullanılan bir ifadedir.²⁴

Kentsel açık alanlar, İnsanın yaşantısını sürdürdüğü, kapalı mekanların dışında kalan açık, serbest yüzeylerdir.²⁵ Kentsel dış alanlar olarak da adlandırılabilirler. Kentsel açık alanlar, kentlerin içinde, caddeler, sokaklar, yollar, demiryolları, nehirler, parklar, bahçeler, meydanlar ve binaların zemin katlarını dış mekanlarla birleştiren taban planlarıdır.

Kentsel açık alanlar, binalar ve yapılanmış alanlar arasında kalan bütün mekanlardır. İşte bu mekan geleneksel olduğunda sınırlandırıcıları vardır.

²³ Çubuk, M., Yüksel, G., Karabey, H., 1978, Yapılanmamış Kentsel Kamusal Dış Mekanlar, Yapı Dergisi, Sayı:30, Yapı Endüstri Dergisi, s.33-35, İstanbul.

²⁴ Whittick, A., 1974, Encyclopedia of Urban Planning, Van Mc Grawtill Inc, s.768-769, USA.

²⁵ Pamay, B., 1978, Kentsel Peyzaj Planlaması, İ.Ü., Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Kentsel dış mekanlar yapay/doğal öğeler, boş mekanlar yada algılama sınırları ile belirlenir. Bu sınırlar mekanın kimlik ve içerik anlamının şekillenmesi bağlamında, çok boyutlu kentsel yaşamda, kentsel açık alanın/mekanın çok önemli bir bileşenidir. Mekanın betimlenmesinde çok önemlidir.²⁶

Kentsel açık alanlar da, kentsel mekan başlığı altında açıklandığı gibi, özel ve kamusal kullanıma hizmet vermesi ile ilgili olarak sınıflandırılır. Özel mülkiyette ve kullanımda olan arsa, arazi, park, bahçe, tarım, ve spor alanları gibi açık alanlar her ne kadar kentsel açık alanların bir parçası olsalar da, burada sadece büyük sistem ile ilişkilmesi bağlamında irdeleneceklerdir. Kamusal kullanımda ki açık alanlar, kentsel kamusal açık alanlardır.

Kamu hizmetinde olan ve kamusal kullanıma açık olan sokaklar, caddeler, meydanlar, ormanlar, korular, park, bahçe, arsa, arazi, su ve hava gibi açık alanlar ise, büyük açık alan sisteminin ana bileşenleridir.

Kentsel açık alanlar, kentteki insan iletişiminin yoğunluğuna ve akışına biçim veren öğelerdir; bu alanlar hareket kanalları oluşturan iletişim "node"lardırlar ve aynı zamanda, oyun rahatlama, dinlenme gibi gereksinimlere yanıt verirler. Kentin daha oturmuş, özelliiksiz bölgelerinden farklı olarak dinamik mekanlardır.²⁷

Krier'e (1979) göre, kentsel açık alanların, kentsel açık mekanlar olarak algılanabilmesi geometrik karakteristiklerine ve estetik kalitesine bağlıdır. Kentsel mekan, açık havada hareket edilebilecek, sınırsız ve engelsiz bir mekandır.²⁸

²⁶ Çubuk, M., Özyayın, G., Konuk, G., Kentsel Mekanlar, Yapı Dergisi, s.30, İstanbul.

²⁷ Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., G., Stone, A., M., 1995, Public Space, Cambridge University Pres, Cambridge.

²⁸ Krier, R., 1979, Urban Space, Rizzoli İnternational Publications Inc., Cambridge.

Kentsel açık alanlar fizik mekanlardır,ölçek,boyut, büyüklük, oran, denge, düzen gibi geometrik özellikleri bağlamında uygun bulunan ve yaratılmaya çalışılan kentsel yaşantıya yanıt verecek şekilde düzenlenmiş olmalıdır. Genişlik ve derinliği, taban alan oranları ile ilişkili yükseklikteki sınırlandırıcıları, insan ölçeğinden hareketle oluşan oranları ve kentin mevcut fizik mekan sistemi ile ilişkilmesi açısından özellikli bir tasarıma sahip olması şartı mutlakdır. Ancak kentsel alanın, mekana dönüşebilmesi için içinde barındıracağı çok boyutlu sosyal, ekonomik, kültürel aktivitelerin insan ögesi ile iletişimi ve birlikteliğinin gerekliliği de göz ardı edilmemelidir.

Heckscher'in (1977) söylediği gibi, toplu yaşam artık bir gereklilik değildir. Modern ulaşım ve iletişim teknolojisi, en gerekli fonksiyonları bile bireyin ayağına getirmektedir. İnsanlar, sıkı aglomerasyonlarda toplu şekilde yaşamaya devam edecekler ise, bu kent yaşamının sunduğu uyarılardan ve faydalardan hoşnut oldukları için olacaktır. Bu faydalar arasında "açık alanlar" göz ardı edilmemesi gereken bir kavramdır. Kentlerin geleceği büyük oranda, insanların buralarda yaşamak için istek duymaları ile ilgilidir.²⁹

Günümüzde modern kentlerimizde en çok özlenen ve eksikliği hissedilen şeyin aynı zamanda modern kenti başarısızlığa ve kimliksizliğe ittiği söylenen öğenin geleneksel kentsel açık alan anlayışının kaybedilmesi olduğu ileri sürülmektedir. Kentsel açık alan ile ne kastedildiğinin ortaya koyulması ve kentsel strüktür içindeki anlamı, yeri ve öneminin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kentsel açık mekanlar imar planlarında toplumun hizmetine sunulan yollar-tretuvar-refüj, meydanlar, park alanları, rekreasyon alanları, çocuk oyun alanları, spor alanları, kent içi ve çevresindeki korular, yapı parselleri içerisinde kalan açık alanlar, tarım alanları, kırsal alanlar, kamuya açılmamış ticari amaçlı kuru ve fidanlıklar, devlet ormanları, mezarlıklar, askeri alanlar,

²⁹ Heckscher, A., 1977, Open Spaces, The Life of American Cities, Harper & Row Publishers, New York.

okul-hastane gibi kamu ve özel yapılarının çevreleri gibi mekanlardır. Toplumun eşit koşullarda kaliteli, çağdaş, demokratik yaşam hakkı ise kentsel açık mekanların bileşkesidir.³⁰

Yapılanmamış kamusal alanların ya da kentsel dış mekanların bu aşamada dört başlık altında incelenebildiği görülmektedir.³¹

1. Düzenlenmiş yaya alanları,
2. Alış-veriş alanları,
3. Geçiş alanları,
4. Bölgeler-meydanlar,

Kentte yer alan düzenlenmiş yaya alanları ise şunlardır:³²

1. Kent merkezlerinde yer alan yaya mekanları yada yaya bölgeleri
2. Mahallelerde yer alan alt yaya alanları
3. Komşuluk birimleri çevresinde yer alan yaya aksları ve mekanları
4. Konut adalarını birbirine bağlayan yaya aksları.

Yaya mekanlarının yapılanmamış kamusal alanlardaki alış-veriş alanları, geçiş alanları(caddeler, sokaklar, yollar vb.) bölgeler ve meydanlarla bağıntısının tam olarak kurulması ile tüm kullanıcılar için-engelliler, yaşlılar, çocuk arabaları- yaya alanlarından ve mekanlarından söz etmek mümkündür. Kent, mekan ve kentsel açık mekan gibi sıklıkla kullanacağımız kavramların farklı tanımlamalarının yapılması ve çeşitlerinin açıklanmasından sonra özür, engelli, sakat, engelli ve engel türlerinin incelenmesi, engellinin kent ve kentsel yaşamla ilişkilerinin ortaya konmasında önem taşımaktadır.

³⁰ Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., Incekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler için Engelsiz Yapılaşma, s.394, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

³¹ Polat, E., 1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.47 Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

³² a.g.e, s.49

3. ÖZÜR, ÖZÜRLÜLÜK, ÖZÜRLÜ İNSAN

3.1. Özürlü, Sakat, Engelli Kavramlarının Açıklanması

Toplumumuzda; sakat, sakatlık, özür, özürlülük, engel, engellilik gibi terimlerin kullanıldığı gözlenmektedir. Bu bağlamda terminolojide ayrılıklar olduğu gibi, mevzuatla ilgili hizmet konularına göre de farklı tanımlar getirilmiştir.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde özür;

sakatlık, bozukluk, eksiklik yada elverişsizlik "kusur" olarak tanımlanmakta ve özürlü insan ise; özürlü, sakatlığı ve kusuru buluna insan olarak açıklanmaktadır.³³

TSE' ne göre:

Özür, vücut fonksiyonlarının kullanımında fiziki kısıtlılık ve kayıptır.³⁴ Farklı bir tanımlamada da özür, fiziksel eksiklik yada zihinsel bozukluk olarak açıklanmıştır.³⁵

Bazı yazarların tanımına göre özür, normal büyüme, gelişme ve hayata uyum sağlamayı kalıcı veya geçici bir süre etkileyen bir sakatlıktır. Sakatlık ise, belli bir fonksiyon kusuru ve normalden sapma olarak tanımlanmakla beraber, bireyin yaşantısını her zaman etkilemez.³⁶

Bir özürün varlığının ortaya çıkması halinde, normal fonksiyonları da hesaba katmak gerekir. Buna göre insanın hareketini gerektiren herhangi bir

³³ TDK, 1983, K-z, Türkçe Sözlük, s.934-935, Ankara.

³⁴ Türk Standartları Enstitüsü, 1991, Tarifler, Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları, s.1, Ankara.

³⁵ Büyük Larousse, 1986, Sözlük ve Ansiklopedi, Cilt 17, s.9087, Milliyet Yayınları, İstanbul.

³⁶ Bilir, Ş., 1986, Özürlü olma ne demektir, Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri, s.1, Ankara.

becerinin yapılabilmesini engelleyen herhangi bir kusur, bir sakatlık sonucu olabilir. Eğer kişi bunu yok edecek bir savunma mekanizması geliştiremez ise sakatlık, bir özür olur.³⁷

Her ne şekilde ortaya çıkarsa çıksın, özür hep ulaşılmak istenen bir normun kurulmasını engelleyen insani bir kusur olarak görülmüştür. Aslında bedensel veya ruhsal bütünlüğü, geçici ve daimi olarak, doğuştan veya yaşlılık nedeniyle azalmış olan kişi “özürlü”dür, yarışma gücü, yaşadığı ortamın gerekleriyle uyuşmayan insan “özürlü insan”dır.

Altı aydan fazla süren bedensel, zihinsel ya da ruhsal nedenlerle, yaşamla ilgili fonksiyonların zarar görmesi durumu da özürülük olarak tanımlanmaktadır.³⁸

İngilizce’de kullanılan “disability”nin özürülük ve “handicap”ın da engellilik, sakatlık anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

Birleşmiş Milletler’e (1994) göre;

Özürülük (disability): Bir aktiviteyi normal tarzda ya da normal kabul edilebilecek sınırlar içinde gerçekleştirmekteki kısıtlılık veya yetersizliktir.

Sakatlık (handicap): Toplumdaki diğer bireylerle eşitlik anlamında, hareket kısıtlılığı ya da kaybı anlamını taşımaktadır.³⁹

Yetersizlik (Impairment): Sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik yapı veya fonksiyonlardaki eksikliği ve anormalliği ifade eder.

2828 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu 24.05.1983 tarihli 2828 sayılı kanunun değişik 3. maddesinin c fıkrasında engelli:

³⁷ a.g.e., s.3.

³⁸ Ölçen, M., Ölçen, A., N., 1991, Özürülük Hukuku, Zih. Yet. Çoc. Yet. Vak. Yay., No:1, s.14, Ankara.

³⁹ United Nations, 1994, Fundamental Concepts in Disability Policy, The Standart Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disability, s.9, New York.

“Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişidir.”⁴⁰

Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu'nun (1981) yaptığı tanımlamaya göre;bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal özelliklerinde belirli bir oranda fonksiyon kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereğine uymayacak düzeyde özürleşmiş kişi “sakat”, onun özürleşme durumuna sakatlık denmektedir.

1475 Sayılı İş Kanunu, 25.08. 1971 sayılı kanunun değişik 25. maddesinde engellilerin toplumsal hayata kazandırılması göz önüne alınarak , elli veya daha fazla işçi çalıştıran işverenlere %3 oranında sakat istihdam etme zorunluluğu getirilmiştir. Bu kanunda bahse konu olan engelliler,“Bedensel, zihinsel ve ruhsal engelleri yüzünden çalışma güçlerinin en az %40'ından yoksun bulunanlar engelli sayılır” şeklinde tanımlanmıştır.⁴¹

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) engellilik tanımı, bir yetersizlik veya özür nedeni ile yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesidir.⁴²

Engelliler kent yaşamı içerisinde birçok kısıt ve sürprizle karşılaşır. Bunlar, doğduktan sonra bireysel ya da ailesel birçok kısıtla birleşerek fiziksel, toplumsal, ekonomik, kültürel, eğitimsel, sağlıksal, teknolojik, politik, yasal, mali, hukuki, dinsel ve psikolojik birtakım engelleri de beraberinde getirmektedirler.

⁴⁰ T.C. Başbakanlık, 1997, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, sayı:23011, s.2, Ankara.

⁴¹ T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 1999, Özürlüler Şurası, Çağdaş Toplum, Çağdaş Yaşam ve Özürlüler Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri, Ankara.

⁴² Kalaycı, A., Kutay, E.,L., Kesim, G.,A., 2006, A.İ.B.Ü., Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bursa.

3.2. Kentsel Yaşam İçinde Engelli ve Engel Çeşitleri

Başkalarının yardımına muhtaç olmadan günlük etkinliklerini sürdürebilen kişiye normal gözü ile bakılabilir. Bu tanıma göre engel, bir bireyin günlük hayata tam anlamı ile katılım ve uyum derecesini bozan, kısıtlayan, kronik bir eksiklik gibidir. Böyle eksiklikler kişisel (içte gelen) veya dışarıdan gelen bir olumsuzluk şeklinde olabilmektedir.

Kişisel engel, kişinin kendi özelliklerinden kaynaklanan bir eksikliktir, bu yüzden kişi toplumdaki soyutlanamaz. Dışsal engel ise, bireyin çevresinden kaynaklanan bir eksikliktir; fakirlik, anne-baba yoksunluğu, geri kalmış bir bölgeden gelme, ırk ayrımı vb. Ayrıca depresyon nedeni ile insan engelli olabilir ve işini göremez hale gelir.⁴³

Bir bireyin birden fazla dışsal veya kişisel engeli olabilir. Bu engeller birlikte olabilir, ya da bu engellerden biri ikinci dereceden bir engele yol açabilir. Örneğin; anne yoksunluğu aslında bir dışsal engeldir, ama zamanla duygusal bir engele yol açabilir ki bu da kişisel bir engeli ifade eder. Kişisel engeller şöyle gruplanabilir:⁴⁴

1. Hareketle ilgili engeller:
 - a. Çevrede hareket edememek,
 - b. Vücut kısımlarının birbirine uyumsuzluğu,
 - c. El hareketleri imkansızlığı,
 - d. Egzersizlere karşı tahammülsüzlük.
2. Görmeyle ilgili engeller:
 - a. Tam körlük,
 - b. Kısmi körlükler,
3. İletişimle ilgili engeller:
 - a. İşitme kaybı,

⁴³ Bilir, Ş., 1986, Özürlü olma ne demektir, Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri, s.1, Ankara.

⁴⁴ a.g.e., s.2

- b. Konuşma bozuklukları,
 - c. Okuma güçlüğü,
 - d. Yazma yetersizliği.
4. Sistem hastalıkları:
- a. Sindirim sistemi hastalıkları,
 - b. Boşaltım ile ilgili hastalıklar,
 - c. Ağır kalp, dolaşım sistemi hastalıkları,
 - d. Hayat kurtarıcı bir makineye bağlı olma.
5. Zihinsel engeller:
- a. Doğuştan zeka gerilikleri,
 - b. Sonradan oluşan zeka gerilikleri,
 - c. Öğrenme güçlüğü,
 - d. Bilinç kaybı,
 - e. Bellek kaybı,
 - f. Yön tayini bozukluğu.
6. Duygusal engeller:
- a. Psikozlar,
 - b. Nevrozlar,
 - c. Davranış bozuklukları,
 - d. Alkol ve ilaç alışkanlıkları,
 - e. Anti- sosyal davranışlar,
 - f. Duygusal bakımdan gelişme geriliği.
7. Engellenmesi güç olanlar:
- a. Vücudun bir kısmında fiziksel kusur,
 - b. Deride yara izi veya bir deri hastalığı,
 - c. İstem dışı hareketler (tik, korea, atetoz),
 - d. Ses çirkinliği, cildin fena kokusu, nefes kokusu.
8. Gözle görülemeyenler:
- a. Devamlı tedavi gerektiren metabolik hastalıklar (diyabet, kistik fibrozis),
 - c. Travmalara karşı aşırı duyarlı olan hastalıklar (hemorajik hastalıklar, bazı kemik hastalıkları),
 - d. Tekrarlayan hastalıklar (migren, astım),

9. Yaşlılığa bağlı engeller:

- a. Derinin buruşup sarkması,
- b. Fizik ve mental fonksiyonların yavaşlaması,
- c. Belleğin zayıflaması.

Tablo 2: Engelli nüfusun engel gruplarına göre dağılımı:⁴⁵

ENGEL GRUBU	TOPLAM	ERKEK	KADIN
Ortopedik	1,25	1,48	1,02
Görme	0,60	0,70	0,50
İletişim	0,75	0,89	0,61
Zihinsel	0,48	0,58	0,38
Diğer	9,70	8,05	11,33
TOPLAM	12,29	11,10	13,45

Kentsel yaşam içerisinde kent mekanlarından en çok etkilenen ve hareket kısıtlılığına maruz kalan engelli grupları bedensel ve/veya ortopedik engelliler ve görme engellilerdir. Tez çalışmasında bedensel engelliler başlığı altında araştırma yapılmıştır. Diğer görme, konuşma, işitme, zihinsel ve ruhsal-duygusal engelliler bu araştırmanın kapsamı içine alınmamıştır.

3.3. Engelli İnsanların Kent Yaşamındaki Yerinin Tarihsel Gelişimi

Engelli insanın, kentsel yaşam içerisindeki konumunu, toplumların ve kentlerin tarihsel gelişiminden yola çıkarak değerlendirmek gerekir.

İnsan bugüne uzun zaman aralıkları ile, üç büyük teknolojik devir geçirerek ulaşmıştır. Birincisi, binlerce yıl önce en ilkel araçları kullanmayı ve barınmayı öğrendiği devirdir. İkincisi, Neolitik toplum ve uygarlıkların temeli olan tarım

⁴⁵ Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., İncekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.395, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

yaptığı ve hayvanları evcilleştirdiği devirdir. Üçüncüsü ise içinde olduğumuz zamanda, Endüstri Devrimi'ne koşut olarak geliştirdiği hızlı teknolojik gelişme devridir.

Kentlerin gelişiminde, özellikle endüstri devrimiyle birlikte, büyük gelişmeler olmuştur. Ticaret ve ekonominin gelişmesi, hızlı kentleşme ve teknolojik gelişmeler kentlerin hızlı bir şekilde yapılanmasını desteklemiştir. Kentlerin değişmesi ve gelişmesiyle birlikte, bina teknolojileri de insanlara farklı olanaklar sunmaya başlamıştır. Mimarların, kentsel tasarımcıların, endüstriyel ürün tasarımcılarının bu anlamda engelliler için düzenlemeler yapmaları da bu dönemlerde başlamıştır.

Yaşadıkları iç mekanlardan dışarıya açılmaya her türlü açık alanları, sinema, tiyatro vb., eğlence, dinlence aktivitelerini kullanmaya hakları vardır. İkel çağlardan beri yok edilmesi gereken birer yaratık olarak görülen engellilere, toplum içerisinde yaşamsal haklarının tanınması-haklar mücadelesi kapsamında-onların da, daha doğuştan diğer bireylerle eşit haklara sahip oldukları bilincinin yaygınlaşması yüzyıllar almıştır.

M.Ö. 6 000 – 5 000 yıllarında ilkel topluluk düzeninden tarım, avcılık ve hayvancılıkla beraber toplumsal düzene geçilmiş ve insana bakış açısı da değişmiştir. Bu dönemde ki toplumlarda, savaş ve avlanma gibi önemli durumlarda bireyin bir işe yaraması gerektiğinden, sakat doğanlara ya da sakatlananlara karşı sert tepkiler gösterilmiştir. Bu çağlarda savaş ve üretime katılamayacak durumda doğanların hemen ortadan kaldırılması yoluna gidilmiştir.⁴⁶

M.Ö. VI. Yy.'da Sparta'da bütün engelli çocukların ortadan kaldırılması Solon ve Lykurgus tarafından yasalaştırılmıştır. Roma pazarlarında bu çeşit çocukların içine konarak dağ başlarına ya da nehirlere bırakılacakları sepet

⁴⁶ Enç, M., 1972, Eski toplumlarda Körler, Görme Özürlüleri Gelişim, Uyum ve Eğitimleri, s.1, Ankara.

ve çömler, olağan eşya gibi serbestçe satılmıştır. Eski Germen kabilelerinde sakat doğan çocuğu babanın suda boğarak öldürmeye yetkisi olduğu düşünölmüştür. Bugün bile, Afrika, Güney Pasifik Adaları, Avustralya ve Alaska yerlileri arasında bu türden durumlara rastlanmaktadır.⁴⁷

Engellileri yok etme düşünceleri ve davranışları, daha sonraki dönemlerde yerini, daha insancıl tutum ve davranışlara bırakmıştır. Engellilere bakış açısı daha yumuşamıştır. Anne ve babaların çocukları üzerindeki bu koşulsuz haklarını sınırlandırmaya ilk girişenler, M.Ö. VIII. Yy..da sakat sanılarak ölüme bırakıldıkları söylenen Remus ve Romulus'tur. Onların zamanına kadar, anne ve babalar çocuklarının sağlık ve sağlamlıklarından şüpheye düşünce, hiçbir kayıtla bağlı olmadan, onları ortadan kaldırmaya yetkiliydi. Remus, sakatlığından şüphe edilen çocuğun, ancak üç komşu tarafından incelendikten sonra ortadan kaldırılıp kaldırılmayacaklarına karar verebileceğini yasalaştırarak, bu yetkiyi sınırlamıştır.⁴⁸

Bugünkü Batı Uygarlığının kaynağı olan Eski Yunan'da (M.Ö. IV. Yy.), sakatlara karşı izlenen tutumun farklı olduğu görölmektedir. Eflatun (Platon) Cumhuriyetinde sakatlara toplum içinde hiçbir yer vermemişse de, Yunan Tarihi, sakatların bu toplulukta daha saygıdeğer bir yerleri olduğunu göstermektedir. Yunanlılar genellikle, tanrıların kızıp sakatladığı bir kula sonradan acıyarak, kendilerini başka yoldan ödüllendirdiklerine inanırlardı. Örneğin, Tiresias ve Phinus kehanet yeteneklerini buna borçluydular. Demodocus, müzikteki ustalığını tanrıların acıması nedeniyle kazanmıştı.⁴⁹

Uygarlığın geliştikçe, insanların engellilere karşı daha yumuşak duygular taşımaya başladıkları görölmektedir. Japonya'da imparatorlar (Mikado), körleri bir çatı altında toplayarak bunlara, imparatorluk tarihini ezberletmiş ve bu bilgilerin ayaklı bir kütüphane şeklinde kuşaktan kuşağa geçmesini

⁴⁷ a.g.e., s.1.

⁴⁸ a.g.e., s.2.

⁴⁹ a.g.e., s.2-3.

sağlamışlardır. Masörlük de eski zamanlardan beri Japonya'da sadece körlerin geçimini sağladıkları bir meslek olmuştur.

Hindistan'da M.Ö. VI yy..da, Buda (Gautama) "acı çeken yaratıkları kurtarıp, körler için ışık ve şifa verici olmanın" dilekleri arsında bulunduğunu söylerdi. Tarihte bilinen ilk acizler evinin Budist krallardan Asoka'nın olduğu bilinmektedir. Bu konuda Hintlileri, Mısır ve İbraniler izleyerek engellilerin yok edilmesini yasalarla yasaklamıştır. Yunanlı şair Hesiodos'un (M.Ö. VIII. Yy.) "Körler Memleketi) adını verdiği Mısır, körlüğün nedenleri ve göz hastalıkları üzerinde, çok eski zamanlarda bile birçok bilgiye sahiptir.⁵⁰

Engellilere karşı toplumların tutum ve davranışlarında önemli değişimlerin geniş ölçüde gerçekleşebilmesi için Hıristiyanlığın yaygınlaşmasını beklemek gerekmiştir. Sakat ve zayıflara karşı merhamet ve şefkat gösterilmesini telkin eden ve öncelikle zulme uğrayanların sığınağı olarak doğan Hıristiyanlıkta kilise, sakatların ve engellilerin koruyucusu olmuştur. Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarda sakat ve muhtaçların tapınmaya gelen dindarlardan sadaka toplamaları din adamlarınca teşvik edilmiştir.

Yoksul ve sakatları tapınakların kapısından uzaklaştırarak bakımlarını daha yeterli bir örgüte bağlamak için, M.S. 36'da St. Babil Kapadokya'da "Hospital" denilen ilk misafir evini kurmuştur. Kısa bir süre içinde bu çeşit kurumlar bütün Akdeniz bölgesine yayılmıştır. Sakat ve yoksullar burada bir sığınak bulmuş ve beslenmişlerdir.⁵¹

Ortaçağda engelli ve güçsüzlerin korunmasına ilişkin dinsel kurumlardan birisi de manastırlardır. Bütün sakatların manastır çatısı altında barınmalarına izin verilir ve mutfaklardan karınlarını doyurmaları sağlanırdı.

⁵⁰ a.g.e., s.3.

⁵¹ a.g.e., s.4.

Krallar kilisenin nüfuz ve gücünü kırmak için savaşa girdiklerinde, sakat ve kimsesizlere ayrılıp kiliseye bağlı bulunan vakıflara da el uzatmışlardır. Böylece bunların bakım sorumluluğu da yavaş yavaş devlet güvencesi altına alınmıştır. Bu konuda ilk adımı atan Alman Kent Cumhuriyetleri olmuştur, 1256'da Hannover ilk "hospital"ini kurmuştur.⁵²

İslam geleneği içinde de körlere dini bazı görevler tanınmıştır. Kur'anı ve öteki dinsel metinleri ezberleyerek dinsel törenlerde okumak, körlerin yapabileceği uygun işler arasında sayılırdı. İslamiyet, özürsüz ve yoksullara yardım işini fitre ve zekat gibi daha ölçülü ve sürekli bir uygulamaya bağlamıştır.⁵³

Daha sonraki dönemlerde endüstri devrimiyle birlikte engellilere devletler tarafından daha çok önem verilmiş ve Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında zorunlu olarak savaşa katılamayan engelliler üretimin içersinde yer almaya başlamıştır. Bugüne kadar geçen süre içerisinde ise engellilerin konumları toplumsal yaşamın gelişmesine paralel olarak çok fazla olmasa da gelişmiştir.

3.4. Engellilerin Ülke Nüfusu İçindeki Yeri

Ülkemizin de içinde yer aldığı birçok ülke, engellilere ilişkin istatistik bilgilere sahip olmadıkları için Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tahminlerini kullanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), dünyada 500 milyondan fazla insanın engelli olduğunu ve toplam nüfusun %10'unun engellilerden oluştuğunu belirtmektedir.

• Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) verilerine göre , dünyada 625 milyon engelli bulunmaktadır.

⁵² a.g.e., s.5.

⁵³ a.g.e., s.6.

- Birleşmiş Milletler, dünya nüfusunun %10'unun engelli olduğunu kaydetmektedir.
- Engellilerin %80'e yakını sanayileşmiş ülkelerde yaşamaktadır.

Dünya üzerindeki gelişmiş bazı ülkelerdeki engelli oranları:

- İngiltere'de %12.13
- Avusturya'da %20.9
- Yeni Zelanda'da %20
- İsveç'te %12.1
- Norveç'te %17.5
- Hollanda'da %11.6
- Kanada'da %15.5
- ABD'de %15 olarak verilmektedir.

Kayıt sistemleri gelişmiş olan ülkeler, engellilere ilişkin bilgileri kurumlarındaki kayıtlarından elde etmektedir. Belirli aralıklarla yapılan araştırmalarla da kurum kayıtlarında mevcut olmayan bilgileri derlemektedir.

Engelliler konusundaki bilgi ve veri eksikliğini gidermek amacıyla Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı işbirliği ile "2002 Türkiye Özürlüler Araştırması" 2002 yılı Aralık ayında gerçekleştirilmiştir.⁵⁴

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Özürlüler İdaresi Başkanlığının 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'nın geçici sonuçlarına göre, Türkiye'de yaklaşık olarak 8.5 milyon engelli bulunmaktadır. Engelli nüfusun 3.8 milyonu erkek, 4.7 milyonu ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Engelli nüfusun toplam nüfusa oranı ise %12.29'dur. Engellilik oranının en yüksek olduğu bölge, sanayinin yoğun olduğu ülkelerde olduğu gibi, %13.13 oranı ile Marmara Bölgesi, engellilik oranının en az olduğu bölge ise %9.90 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Araştırmanın en

⁵⁴ T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008, Özürlülük Araştırmaları, Türkiye Özürlüler Araştırması Temel Göstergeleri, www.ozida.gov.tr

çarpıcı bölümünü istihdamla ilgili veriler oluşturmaktadır. Buna göre, 12 ve daha yukarı yaştaki engelli nüfustan işgücüne dahil olan engelli nüfus %22.19'dur. Bu oran içinde bir işte çalışanların oranı %19.60, işgücüne dahil olup çalışmayanların oranı ise %2.59'dur. Engelli nüfusun %77.80'i ise işgücüne katılmamakta yani hiçbir işte çalışmamaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı-Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığının 2 Aralık 2003 tarihli araştırmalarına göre ülke nüfusunda engelli oranı, bu engellilerin cinsiyete, engellilik türüne göre incelediğimizde şu tablo çıkmaktadır.

Tablo 3:Engelli Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı:⁵⁵

	GENEL NÜFUS	ENGELLİ NÜFUS
erkek	34,552,575	4,648,740
kadın	34,069,984	3,783,197
TOPLAM	68,622,559	8,431,937

Engelli insan, kentsel yaşam içerisinde, toplumsal yaşama ayak uydurmaya çalışırken doğal olarak bir takım olumsuzluklara maruz kalır. Bu olumsuzluklar, engelli insanı bireysel olarak etkilediği kadar aileyi ve toplumu etkiler. Türkiye'de ortalama aile büyüklüğü 4 olarak alınır ve 8-9 milyon ile çarpılır ise yaklaşık 32-36 milyon kişinin engelli birey ile yaşadığı sonucuna ulaşılabilir.

Tüm insanlar toplumu eşit oranda oluşturur ve eşit oranda da bireysel haklara sahip olmak durumundadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve Anayasamızda tüm bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Kaynakların dağılımında eşdeğerliğin sağlanmasının yanı sıra, toplumsal olanaklardan faydalanmanın ve kentsel yaşamın gerektirdiği tüm

⁵⁵ Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., Incekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.394, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

alanları kullanabilme hakkının eşit olarak paylaşılmasının sağlanması, toplumsal bakımdan olduğu kadar yasal olarak da gerekmektedir.

Engelliler kentsel yaşam içerisinde birçok kısıt ve sürprizle karşılaşır. Doğduktan sonra bireysel ya da ailesel birçok kısıtla birleşerek fiziksel, toplumsal, ekonomik, kültürel, eğitimsel, sağlıksal, teknolojik, politik, yasal, mali, hukuki, dinsel ve psikolojik birtakım engelleri de beraberinde getirmektedir.

Toplumsal ve ekonomik bakımdan bağımsız ve eşit haklara sahip olamayan engellilerin doğuştan ya da sonradan oluşan bazı olumsuzluklarla meydana gelen engellerinin, kişinin kaderi olmaktan kurtarılabilmesi için, engelli insanların da tüm mekanlara ulaşabilmesi ya da tüm mekanların onlar için erişebilir olması gerekir.

Doğuştan meydana gelen engeller dışında, sonradan meydana gelen engellerin de kentsel kamu mekanlarında meydana gelen bozulmalar ya da yanlış uygulamaların sonucunda oluşan çeşitli kazalar meydana gelebilmektedir. Doğal afetler, trafik kazaları, askeri kazalar ve çatışmalar gibi nedenlerin sonucu da engellilik oluşabilmektedir. Özellikle bedensel veya ortopedik engellerin bu etkenlerden olumsuz etkilendikleri ve hatta bunlar sonucu engelliliklerinin meydana geldiği görülmektedir.⁵⁶

Tablo 4:Ortopedik engelli nüfus oranı

Ortopedik engelli nüfus oranı			
	toplam	erkek	kadın
doğuştan	23.91	21.51	27.33
sonradan	73.70	76.17	69.21

⁵⁶ Polat, E.,1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.20, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Tablo 5: Yaşadığı Güçlüklerle Göre Ortopedik Engelli Nüfus Oranı:⁵⁷

YAŞADIĞI GÜÇLÜKLER	TOPLAM	ERKEK	KADIN
Çevre düzenlemelerinin olmaması	27,08	25,01	30,03
Kamuya açık binalara girememe	22,91	21,75	24,56
Toplu taşıma araçlarına binememe	42,88	40,85	45,76
Sosyal ve kültürel etkinliklere katılamama	23,62	23,32	24,03
Evlilik yaşamının olumsuz etkilenmesi	17,88	17,61	18,26
Toplumun yardımcı olamaması	27,12	26,91	27,41
Devletin sağladığı imkanların yetersiz olması	53,38	53,78	52,82
Engeliyle ilgili teknolojiye uygun aletlerin alınamaması	38,30	37,60	39,29
Diğer	4,25	4,11	4,44

3.5. Engelli İnsanların Yaşamını ve Kente Uyumunu Kısıtlayan Etkenler

Engelli insanların diğer insanlar gibi bazı sosyal ihtiyaçları vardır. Ancak engellerinden dolayı, birçok kısıtlama ile karşılaştıkları, toplum tarafından yanlış anlaşıldıkları ve çevreden gelen sosyal baskılardan dolayı da yalnızlığa itildikleri görülmektedir. Sosyal çevreden gerekli ilgiyi ve yardımı bulamayan engelli ise, daha birçok sınırlamalar ve etkenlerle yüz yüze kalmaktadır.

Bu etkenlerin belli başlıklar altında ele alınması gerekmektedir. Birçok etkenin olduğu gerçeğinden hareketle, engelli insanın yaşamını ve kente

⁵⁷ Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., Incekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.395, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

uyumunu kısıtlayan en önemli etkenler şu başlıklar altında incelenebilmektedir.⁵⁸

1. Fiziksel etkenler,
2. Sosyal etkenler,
3. Ekonomik etkenler,
4. Diğer etkenler (yasal, eğitimsel, kültürel, teknolojik vb.).

3.5.1. Fiziksel Etkenler

Engelli insanın yaşamı, genel olarak konutundan başlayıp, yine konutunda son bulmaktadır. Konutunda ayrılıp, bahçe mekanına girdiği andan itibaren, engellinin gitmeyi hedeflediği işyeri, sinema, park vb. yerlere ulaşmak için bir dizi engelden geçmek zorundadır. Eğer kentsel mekanlarda engellilere yönelik yeterli fiziksel düzenlemeler getirilmemi ya da doğru uygulanmamış ise, kentsel yaşam, engelli için türlü sürprizlerle hatta tuzaklarla doludur.

Fiziksel çevre, hem kuramsal hem de uygulamalı olarak, mekanın devamlılığı ile birebir ilişkili bir kavramdır. Fiziksel çevrede engelsiz tasarımlar yapmak ve uygulamak, kullanılan mekanın devamlılığının sağlanması ve o mekanın erişebilirliği ile doğrudan bağlantılıdır. Böylece engelsiz mekanlara ulaşılır.

Toplumla bütünleşebilmenin, buradan hareketle kentle ve kentsel işlevlerle bütünleşebilmenin, engellilere özgürce ve bireysel olarak kullanabilecekleri fiziksel mekanlar hazırlamakla ve sunmakla başlayacağı söylenebilir. Eğer, engelli kişi mekanı tek başına kullanabiliyorsa ve mekan engelsiz ise kişi, bir anlamda engelli sayılmayacaktır. Bunun için ise tasarım ve planlama aşamasında, yolların, konut alanlarının, kamusal alanların ve yapıların,

⁵⁸ Polat, E.,1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.26, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

çalışma alanlarının ve dinlenme/eğlence/spor kullanışlarının en küçük ayrıntıda ele alınması ve buna uygun düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Birleşmiş Milletlerin hazırladığı engellilerin fırsat eşitliğinde kullanılacak standart kuralların 5. Maddesinde fiziksel çevreye erişmenin gerekli olduğundan bahsedilmektedir. Fiziksel çevrenin düzenlenmesinde yer alan mimarların tasarımcıların, mühendislerin ve diğer kişilerin profesyonelce fiziksel çevreye yaklaşımları gerektiği ve bunun için ise daha tasarım aşamasında iken gerekli tedbirlerin ve düzenlemelerin alınmasının şart olduğu, fiziksel çevreye erişebilirlik için gerekli standart ve normların getirilerek, yerel ölçeklerde maksimum kullanılabilirliğin sağlanabileceği anlatılmaktadır.⁵⁹

Amerika'da ADA (Americans with Disabilities Act), engelli kentliler için bir insan hakları düzenlemesi olarak, fiziksel çevre açısından erişebilirliği gerekli ve şart görmüştür.⁶⁰

Gleeson'un (1998) Golledge'dan (1991) alıntı yaparak belirttiğine göre, çağdaş Batı kentleri engelliler için başarısız fiziksel tasarımlar sunmuşlardır. Buna göre, engelli insanların fiziksel erişebilirlik problemleri doğal sınırlılıktan kaynaklanmaktadır ve engelli insanlar "bozuk mekanlarda" yaşamaktadır. Bu mekan onların dünyasıdır. Yine Gleeson (1998), Vujaković ve Matthews'u (1994) kaynak göstererek, engellilerin kendi mekanlarının tasarımcıları olduğunu belirtmiştir. Buna göre, engelliler doğuştan veya sonradan birtakım kısıtlar içerisinde yaşamakta ve çeşitli fiziksel objelerle ve yüzeylerle karşılaşmaktadırlar. Bu birebir karşılaşma sonucunda da doğal olarak tüm mekanı değiştirmek zorunda kalmaktadırlar.⁶¹

⁵⁹ United Nations, 1994, Target areas for equal participation, The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, s.22, New York.

⁶⁰ Gleeson, B., 1998, A Place on Earth: technology, space and disability, Journal of Urban Technology, Volume 5, no:1, s.91-92, New York.

⁶¹ a.g.e., s.63.

Kentsel ölçekten mekansal ve yapısal ölçeklere inildiğinde de fiziksel anlamda kullanılabilirliğin sağlanması gerekmektedir. Bina iç kullarılarının, giriş çıkışlarının, ulaşım araçlarının, kaldırımların, yolların, meydanların kısaca kara, deniz ve hava kullarılarına ait tüm düzenlemelerin engellilere göre yapılması gerekmektedir.

Bedensel ve diğer engellilerin, yaşlıların, çocukların ve diğer kısıtlı kişilerin mekanı fiziksel olarak kullanmaları için aşağıdaki beş ana unsur gerekmektedir.⁶²

1. Yeterli genişlik,
2. Yeterli dönme alanı,
3. Yeterli yükseklik ve boy hizası,
4. Yüzeylerin özellikleri,
5. Yönlendirme ve uyarma için gerekli düzenlemeler.

Beş yeterlilik diyebileceğimiz bu özellikler fiziki mekanların engelliler için düzenlenmesinde oldukça önemlidir.

3.5.2. Sosyal Etkenler

Kaynakların dağılımının, sosyal olanaklardan faydalanmanın, kentsel yaşamın gerektirdiği tüm alanları kullanabilme hakkının eşit olarak paylaşılmasının sağlanması, sosyal bakımdan olduğu kadar yasal olarak da gerekmektedir.

Anayasamızın 42. Maddesi'nde "Devlet durumları sebebi ile özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır", 50. Maddesi'nde "bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar" ve " 61. Maddesi'nde de "Devlet sakatların korunmalarını ve

⁶² Andaç, G., 1997, Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler, Yapı Dünyası, Şubat Sayısı, s.20, Ankara.

toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Bu amaçla gerekli teşkilat ve tesisler kurar ve kurdurur” denilmektedir.⁶³

Ülkemizde 8-9 milyon arasında engelli birey bulunmaktadır. Toplum içerisinde yaşayan insanlardan 10 kişiden birinin engelli olması, engellilere getirilecek yaklaşımlardaki perspektif açısından önemlidir.

DPT'nin “Sakatlar İçin Politika Dokümanı'nın önsözüne baktığımızda ülkemizdeki durum çok daha iyi değerlendirilebilir: Günümüz dünyasında, sosyal devlet anlayışının ulaştığı insani boyut, toplumun bütün fertlerinin bu hizmetlere eşit şekilde ulaşabilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Ülkemizdeki fiili duruma bakılırsa, devlet, sağladığı hizmetlerin sakatlara ulaştırılmasında, gerekli olan şartları yani imkanları henüz tam olarak oluşturamamıştır.⁶⁴

Engelli bireyin aile içi bağımlılıktan kurtularak ya da kurtarılarak sosyalleşmesinin sağlanması için, öncelikle aile içi baskıların kalkması ve bağımsız yaşama koşullarının hazırlanması gerekmektedir. Toplumla bütünleşebilmenin diğer koşulları ise, eşit olanakların yaratılması ve engelli haklarının korunmasıdır.⁶⁵

Ölçen ve Ölçen'e (1991) göre, özürlü bireyin sosyalleşmesinde, temel varsayım sosyal devlet anlayışında yatmaktadır. İnsanlığa yaraşır yaşam biçimini güven altına almak ve kişiliğin serbestçe gelişiminin koşullarını yaratmak sosyal devletin temel görevleridir.⁶⁶

⁶³ Polat, E., 1998, Özürülüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları: Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.30, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

⁶⁴ DTP, 1990, Önsöz, Sakatlar İçin Politika Dokümanı, s.2, Ankara.

⁶⁵ Gündüz, A., 1996, Bedensel Engelliler Gözü İle Ülkemizdeki Yaşam Koşulları ve Yerleşim Sorunları, Diğerlerinin Konut Sorunları, s.321-322, Ankara.

⁶⁶ Ölçen, M., Ölçen, A.N., 1991, Türkiye'de Özürülülük, Özürülüler Hukuku, s.99, Ankara.

Gleeson'un (1998) Golledge'dan (1993) kaynak olarak belirttiğine göre, kentleşmiş toplum, engellileri kabul etmiş olan toplumdur.⁶⁷ Sosyal bakımdan yetersiz olan bir toplumda, kişinin fonksiyonel yetersizliğinin kaçınılmaz bir sonucu olarak, engelli insanlara olan yaklaşımlarda yetersiz olmaktadır. Gleeson'un (1998) Hahn'dan (1986) kaynak olarak belirttiğine göre ise, Hahn, engelliler için sosyo-yapısal bir perspektifi savunmuş, engelli insanın sosyalleşmesinin sadece kapasite artırımları ile sağlanamayacağını, her türlü sosyal kurumların ve kanunların da olmasının gereğinden bahsetmiştir.⁶⁸

Bir toplumun ya da ülkenin gelişmişlik düzeyi, o toplumda ya da ülkede yaşayan azınlıklara karşı gösterilen davranış ve önemle birebir ilişkilidir. Engelliler kadar yaşlılar ve çocukların da sosyal ihtiyaçlarının sağlanması ve giderilmesi ortak bir olgu olarak ele alınmalıdır.

Sosyal kuruluşlar, dernekler, sivil toplum örgütleri ve temsilci kuruluşların, sosyal oluşumları etkileyici ve yönlendirici unsurlar olduğu gerçektir. Engellilerin "sakat" değil, -eğer toplum izin verirse-aktif görev yapabilecek insanlar olduklarının toplum tarafından kabul edilmesi, onları konumlarının değişmesinde önemlidir.

Özürlünün toplumla bütünleşik, bağımsız ve kendine yeter şekilde yaşayabilmesinin sağlanması için ayrıca şunların da sağlanması gerekmektedir:⁶⁹

- Aile sağlığı ve aile eğitimi,
- Genel eğitim koşulları,
- İstihdam durumu,
- Sosyal güvenlik ve gelir eşitliği,
- Bütünleşme (sosyal, ekonomik, fiziksel, kültürel ve psikolojik).

⁶⁷ Gleeson, B., 1998, A Place on Earth:technology, space and disability, Journal of Urban Technology, Volume 5, no:1, s.92-93, New York.

⁶⁸ a.g.e., s.93.

⁶⁹ Polat, E.,1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.33, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

3.5.3. Ekonomik Etkenler

Engelliler ve kent ilişkisindeki kısıtlamalardan biride ekonomik koşullar sonucu oluşan durumdur. Bireyin bireysel maliyetlerinden, ailenin toplumun ve ülkenin ekonomik maliyetlerine kadar giden bir dizi oluşumdan bahsetmek mümkündür. Ekonomik gelişme düzeyi, eşit gelir dağılımı ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinin sağlanması için, bu maliyet sıralamasının girdi ve çıktılarının birlikte ele alınması gerekmektedir. Beklide bunun daha ileri bir boyutta ülkesel gelirlerin düzenlenmesinde bir ulusal ekonomi politikası olarak ele alınması gerekmektedir.⁷⁰

Kentsel sosyal ve teknik alt yapı ve üst yapı oluşumlarının, bu bağlamda toplum yaşamına yükleyeceği maliyetlerin en aza indirgenmesi, engellilerin yaşamsal ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması için de gerek ve şarttır.

Engellilerin yaşamları zordur ve pahalıdır. İş bulmaları güç olan engellilerin, yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan parasal kaynağı nasıl bulacakları sorusu cevaplanması güçleşen bir sorudur. Engellilerinde ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak istemeleri doğal bir davranıştır. Engellilerin 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusunun, işgücüne dahil olan engelli nüfusun %22.19'dur. Bu oran içinde bir işte çalışanların oranı % 19.60, işgücüne dahil olup çalışmayanların oranı ise %2.59'dur. Özürlü nüfusun %77.80'i ise işgücüne katılmamakta ve hiçbir işte çalışmamaktadır.

Ülkemizde çeşitli yasal düzenlemeler engellilerin istihdamını sağlamaya yöneliktir. Belirli sayıda işçi çalıştıran işverenlere belirli oranlarda engelli işçi istihdam etme zorunluluğu getirilmesi ve İş Kurumunun mesleki eğitim vermekle yükümlü tutulması, alınan önlemlerden başlıcalarıdır.

⁷⁰ a.g.e., s.34.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 99 Sayılı tavsiye kararında mesleki rehabilitasyon hizmetleri," sakatlıklarının kaynağı ve değeri ne olursa olsun ve hangi yaşta bulunursa bulunsun bütün engelli kişileri kapsamak ve onlara uygun iş hazırlayarak, makul bir iş edindirme ve bu işi sürdürme beklentisi içinde olmalarını sağlamak" olarak belirtilmektedir.⁷¹

16 Mayıs 1987 yılında çıkartılan 19402 sayılı Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzüğü'nün 2. maddesine göre, bedensel engelleri yüzünden çalışma güçlerini %40 ile %70'i arasında kaybedenler ile %70'inin üstünde kaybetmiş olduğu halde bir işte verimli çalışabilecekleri sağlık kurulu raporu ile belgelenenlerin istihdamının sağlanması öngörülmüştür.⁷² Bu doğrultuda 1475 sayılı İş Kanunumuzun 25. Maddesinin 1. Fıkrası, İşverenleri, engelli kimseyi meslek, beden ve ruhsal durumlarına uygun bir işte çalıştırmakla yükümlü tutmuştur. Tüzüğü'nün 1997 tarih ve 22869 sayı ile değiştirilen 1. maddesinde "çalışma gücünün en az %40'ından yoksun olduğu sağlık raporu ile belgelenenler sakat sayılır" ibaresi yer almıştır.⁷³

10.7.1976 tarihli ve 15642 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2022 sayılı yasa ile çalışma gücünden mahrum ve durumlarına uygun bir işe yerleştirelemeyen 18 yaşını doldurmuş engellilere hastanelerden alınacak kalıcı iş görmezlik raporu doğrultusunda engelli aylığı bağlanmaktadır(VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik ÖİK.Raporu). 31 Ekim 1976 tarihli ve 15749 sayılı resmi gazetede yayınlanan "65 Yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz, kimsesiz ve sakat Türk Vatandaşlarına aylık bağlanması hakkında" yönetmeliğin 1. Maddesinde 65 yaşını doldurmuş iş görme ve çalışma gücünden yoksun olanlar ile, 65 yaşını doldurmamakla birlikte başkasının yardımına bağımlı olarak hayatını devam ettirebilecek olan malul ve

⁷¹ ILO, 1980, Türkiye Tarafından Onaylanan Sözleşmeler, Türk -iş, Yayın No:137, Ankara.

⁷² Sayın, A.K., 1996, Yasal Açıdan Sakat İşçi Kavramı ve İşçilerin Mesleki Rehabilitasyonu, Sabahattin Zaim'e Armağan, İktisat Fakültesi Dergisi, 1994/B-3, c-1-4, s.373-380, İstanbul.

⁷³ Aytaç, S., 2005, İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzere Özürlüler İçin Sosyal Yaşam Merkezi Projesi, Sosyal Siyaset Konferansları, Prof. Dr. Turan Yazgan'a armağan özel sayısı, 49.kitap, s.125-158, İstanbul.

durumlarına uygun işe yerleştiremeyen işsiz engellileri bir gelire kavuşturmak amacıyla, 1.7.1976 gün ve 2022 sayılı yasaya göre aylık bağlanması hükmü yer almıştır. Böylece engellilerin istihdamı ve istihdam edilemeyenlerin belli bir gelire kavuşturulması yolunda kısmi bazı ilerlemeler gözlenmiştir.⁷⁴

24 Ekim 1998 tarihli ve 23503 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Özürlü ve Eski Hükümlülerin İstihdamıyla İlgili Yasa"da yapılan değişikliklerle yeni düzenlemelere gidilmiştir. Önceleri işverenlerin işyerlerinde çalıştıracakları engelli sayısı en az 50 işçiye karşılık %2 oranında iken, bu oranın yetersizliği nedeniyle 25.8.1971 tarihli ve 1475 sayılı (eski) İş Kanununun 25. Maddesinin (B) fıkrasının birinci ve ikinci bentlerindeki %2 oranı değiştirilerek, 50 ya da daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde %3 oranında engelli kimseyi uygun bir işte çalıştırmakla işverenleri hükümlü tutmuştur.⁷⁵ Böylece ülkemizde daha çok engellinin istihdam edilmesine yardımcı olmak amacıyla kota tekniği uygulamasına gidilmiştir.

4857 sayılı İş Kanunu ile bu konuda yeni bir düzenleme yapılmış ve 30. maddeyi getirmiştir. Bir iş yerinde, bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin miktarının o iş yerindeki işçi sayısına oranı %6 olarak belirlenmiştir. Ancak engelliler için belirlenecek oranın toplam oranın yarısından az olmaması belirtilmiştir. 8.3.2004 tarihli Bakanlar Kurulu kararına göre;

1. Kamu İşyerlerinde: %4 engelli,
2. Özel Sektör İşyerlerinde: %3 engelli,

çalıştırmakla zorunlu tutulmuştur.

⁷⁴ a.g.e.

⁷⁵ Kutal, M., 1992, Modern İş Bulma Fonksiyonu Olarak Mesleki ve Teknik Eğitim, İİBK,Hizmet Etkinleştirme Seminerleri, Ankara.

3.5.4. Diğer etkenler: Yasal, Yönetmel, Eğitimsel, Sağıksal, Kültürel, Teknolojik

Engellilerin kentsel yaşam içerisinde karşılaştığı birçok kısıt ve sürpriz olması doğaldır. Bunlar, doğduktan sonra bireysel yada ailesel birçok kısıtla birleşerek fiziksel, toplumsal, ekonomik, kültürel, eğitimsel, sağıksal, teknolojik, politik, yasal, mali, hukuki, dinsel, ruhsal birtakım engelleri de beraberinde getirmektedir. Bu sağıksız oluşumlar, toplumdan topluma değıştiği gibi, toplumun, engelliye bakış açısıyla da farklılıklar kazanmaktadır.

Engelli ve kent ilişkisinde fiziksel, sosyal ve ekonomik etkenlerin ana etkileyenler olarak, engellinin kentsel yaşam içerisinde bir takım rolleri oynamasında kısıtlılıklara yol açtığını daha önceki bölümlerde incelemiştik. Engellinin kente uyumunun sağlanması bu üç ana etken dışındaki etkenlerden biri de eğitimidir. Engellinin örgün ve yaygın eğitim olanaklarından nasıl yararlandırılacağı sorusu bu aşamada önem kazanmaktadır. Cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eğitim olanaklarından faydalanması, özürünün kentsel yaşam içerisindeki konumunda önemlidir. Normal kız çocuklarının bile, hala okula zorla gönderildiği günümüzde, engelli çocuğun kız olmasının yarattığı olumsuzluk, eğitimsel açıdan oluşan kısıtlılığı ifade eder. Bu insanların eve hapsedilmeleri yerine, hayata uyum sağlayabilecekleri okullara, yada eğitim kurumlarına gönderilmesi gerekmektedir.

Başbakanlık Özürümler İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre, Türkiye'de 8 milyon 341 bin 937 engellinin %36.3'ü okuma-yazma bilmemektedir. Engelliler arasında, ilkokul mezunlarının oranı %41, yüksekokula devam edebilenlerin oranı ise sadece %2.24'tür. Örgün eğitim verilen okulların özel alt sınıflarında, kaynaştırma sınıflarında, kaynak odalarında ve rehabilitasyon merkezlerinde verilen özel eğitim, engellilerin eğitim ihtiyacını karşılayamamaktadır. Resmi örgüt özel eğitim kurumlarının sayısı 644 olup,

bu kurumlarda toplam 39 bin 520 engelli öğrenciye 6 bin 811 öğretmen eğitim vermektedir.

1997 yılında Bakanlar Kurulu'nca onaylanarak hizmete giren 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile, özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esaslar düzenlenmiştir.⁷⁶

Eğitim olanaklarından yoksun kalan engelliler, iş yaşamında da yer alamıyor. Yetişkin engelliler için, meslek ve beceri kazandırma kursları, özel rehabilitasyon kurumları, iş eğitim merkezleri, yaşam evleri, toplum veya aile danışma merkezlerinin açılması ve bunların kullanılmasının sağlanması gerekir. Ayrıca özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin koordinasyonunun sağlanması, özel eğitim okulları ve kurumlarının açılması, rehberlik ve araştırma merkezlerinin bir an önce açılmasının sağlanması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletlerin hazırladığı engellilerin fırsat eşitliğinde kullanılacak standart kuralların 6. Maddesinde her engelli bireyin eşit eğitim olanaklarından faydalanmasının şart olduğunun altı çizilerek, engelli bireyin eğitiminin ulusal eğitim planlamasının bir parçası olarak görmenin gereğinden bahsedilmektedir.⁷⁷

Engellinin sosyo-kültürel birtakım olumsuzluklara da uğraması doğaldır. Gelir düzeyinin farklı olması, geleneksel birtakım davranışlar, yerleşim farklılıkları, eğitim ve kültür düzeyinin farklılığı da bu bağlamda olumsuz etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Biyolojik ve psikolojik istemlerin aile ortamında karşılandığı göz önüne alınırsa, engellinin, dış dünyayı kendine veya

⁷⁶ T.C. Resmi Gazete, 1997, Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Kanun Hükmünde Kararnameler, s.7, Ankara.

⁷⁷ United Nations, 1994, Rule 6. Education, The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, s.23, New York.

yakınındakilere göre biçimlendirmeye çalışması normaldir. Eğer aile veya yakın çevresindeki insanların dünyaya bakış açıları geniş perspektifli ve olumlu ise, engelli bireyinde dış dünyaya bakış açısı geniş perspektifli olmaktadır.⁷⁸

Engellinin toplumla kaynaşabilmesi için aile içi baskının ortadan kalkması ve bağımsız yaşama koşullarının hazırlanması gerekmektedir. Eşit olanakların yaratılması ve engelli haklarının korunması ile de bu çalışmalar anlam kazanabilecektir.

Engelliye en çok kısıtlayan etkenlerden biride sağlık koşullarıdır. Gerek doğum öncesi gerekse doğum sonrasında, engelli bireyin kentsel yaşama ayak uydurması için gerekli sağlık koşullarının oluşturulması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu konuda en büyük görev devlete ve aileye düşmektedir.

572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'nin 24. Maddesinde yeni düzenlemelerle birlikte, özür lülüğün erken tespiti ve rehabilitasyonu ile ilgili kararlar getirilmiştir.⁷⁹

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 9 Aralık 1975 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin devamında yer alan 3447 numaralı 13 maddeden oluşan "Özürlü Hakları Bildirisi"ni yayınlamıştır. Bildiride, sakat kişilerin topluma üretken bireyler olarak katılmaları konusunda olduğu kadar, toplumun da sakatlara karşı yükümlülükleri saptanmıştır.⁸⁰ 1992 yılında ise "3 Aralık" gününü tüm dünyada "Uluslararası Engelliler Günü" olarak ilan etmiştir. Böylece engellilerin tüm dünyada aynı günde ve bu günü izleyen haftada

⁷⁸ Polat, E.,1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.37, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

⁷⁹ Resmi Gazete, 1997, Yürütme ve İdare Bölümü, Kanun Hükmünde Kararnameler, s.6, Ankara.

⁸⁰ Raporlar, 2005, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi , Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Ankara. www.ozida.gov.tr/uluslararası/bm/özürlühaklarıbildirgesi

hatırlanmaları sağlanmıştır. 3 Aralık gününde yapılan etkinliklerle ve faaliyetlerle engellilerin tanışması ve kaynaşması da sağlanmıştır. Ülkemizde de bu gün çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde engellilerle ilgili olarak birçok dernek, federasyon ve organizasyonlar bulunmaktadır. Birleşmiş Milletlere bağlı DAA (Disability Awareness in Action) ve DPI (Disabled Peoples'International) en önemli ulusal organizasyonlardır. Ülkemizde de 1997 yılında kurulan Başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve 1986 yılında faaliyetlerine başlayan Türkiye Sakatlar Konfederasyonu yanında birçok engelli dernek ve vakıfları çalışmalarına devam etmektedir.

Ayrıca kültürel ve psikolojik açıdan engelli bireyin gelişiminin sağlanması, kentsel mekanda sinema, tiyatro, müzik, dans, plastik sanat ve literatür etkinliklerine ulaşımının ve kullanımının sağlanması ile birebir ilişkilidir.

Yine spor, eğlence ve dinlence olanaklarının yeter duruma getirilmesi eşit olanaklar sağlanması bakımından önemlidir. Ancak yerel sosyal ve sportif faaliyetler için gerekli düzenlemeler ve tesislerin eksikliği, diğer alanlarda olduğu gibi, bu alanlarda da engelli bireyler için kısıtlar oluşturmaktadır.

Yukarıda sayılan kısıtların giderilmesi için gerekli altyapı ve hukuki, yasal düzenlemelerinde acilen hayata geçirilmesi şarttır. Bunun için devlet, toplum, sivil toplum kuruluşları ve aileye büyük görevler düşmektedir.

3.6. Engellilerin Kent Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar

Engelli insanların, kentsel yaşam içerisinde, toplumsal yaşama ayak uydurmaya çalışırken birtakım olumsuzluklara maruz kaldığını önceki bölümde incelemiştik. Bu olumsuzluklar engelli insanı etkilediği kadar aileyi, toplumu ve dolaylı olarak da devleti etkilemektedir. Engellilerin kente uyumunu kısıtlayan etkenler bölümünde fiziksel etkenler başlığı altında,

mekanın fiziksel olarak kullanılabilmesi için beş ana unsur gerekliliğinden bahsedilmişti. Tüm insanların ve engellilerin kentsel mekanları bireysel olarak sorun yaşamadan ve kısıtlanmadan kullanabilmesi için bu beş özellik önem taşımaktadır. Bunlar “5 yeterlilik” olarak da adlandırdığımız⁸¹

1. Yeterli genişlik,
2. Yeterli hareket alanı,
3. Yeterli yükseklik ve boy hizası,
4. Yüzey elemanlarının özellikleri,
5. Yönlendirme ve uyarma için gerekli düzenlemelerdir.

Bu bölümde beş yeterlilik altında, engellilerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunları irdelleyeceğiz.

3.6.1. Yeterli Genişlik

Engellilerin kent yaşamından eşit yararlanabilmesi için teknik düzeyde kurallar belirlenmiştir. Ülkemizde de bunların ölçüleri saptanmış, standartları yani en alt düzeyleri oluşturulmuştur. Türk Standartları Enstitüsü, yapıların iç ve dış düzenlemelerinde, yollarda uygulanması gereken ölçütleri belirlemiş ve bunları da yayınlamıştır. Ancak bunlar tavsiye niteliğinde kalmış yasa ile uygulama zorunluluğu getirilmediğinden yaşama geçirilmesi kişilerin inisiyatifine bırakılmıştır. Dolayısıyla engelliler konutlardan yollara, ulaşım araçlarından ortak kullanım alanlarına varıncaya kadar bir şehrin temel bütün unsurları içinde kendi başlarına hareket edebilme ve yaşayabilme olanağından yoksun bırakılmaktadırlar.⁸²

⁸¹ Andaç, G., 1997, Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler, Yapı Dünyası, Şubat Sayısı, s.20, Ankara.

⁸² İşeri, H.E., 2007, Kent;Herkes İçin Engelsiz ve Erişebilir Yaşam Alanı, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.401, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

Ortopedik veya görme engellilerin, bina giriş ve çıkışlarının, asansörlerin merdivenlerin, kapıların, pencerelerin, yeterli genişlikte olmayan yaya yollarının ve alanların kullanımında zorlandıkları görülmektedir.

3.6.2. Yeterli Hareket Alanı

Kamusal alanlarda, kapalı mekanlarda oturma, bekleme, dinlenme yerlerinde, tuvalet ve banyolarda, asansörlerde, merdivenlerde ve geçiş alanlarında (avlu, koridor) ortopedik engelliler ve fiziksel kısıtlılığı olanlar için yeterli hareket alanının sağlanmamış olması, kullanıcılarının çeşitli sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Kamuya açık ve genel kullanımın önem kazandığı genel iç mekanlarda tekerlekli sandalyenin manevra yeteneği kapı, koridor vb. yerlerde kısıtlılık gösterir. Kentsel dış mekanlarda, çevre düzenlemesi yapılan yürüyüş yollarına önerilen 120cm.'lik genişlik gene tekerlekli sandalye kullanıcıları için ancak tek yönlü geçişler için uygun olmaktadır. Eğer bu yolda karşılıklı iki sandalye kullanılmak isteniyorsa hareket alanı genişletilmelidir.

3.6.3. Yeterli Yükseklik ve Boy Hizası

Kamusal alanlarda, iç ve dış mekanlarda tasarımın insan ölçeğine göre yapılmış olmaması engelli insanlara çeşitli sorunlar yaşatmaktadır. Para bankoları, telefonlar, posta kutuları, elektrik düğmeleri, kapı kolları, işaretlemeler, bilgilendirme panoları engelli insanlar düşünülerek tasarımılandırılmalıdır. Oturan veya ayakta olan her kullanıcının önemli elemanları görebilmeleri için engelsiz bakış açısının sağlanması ve bütün elemanlara rahat uzanması amaçlanmalıdır.

3.6.4. Yüzey Elemanlarının Özellikleri

Kamusal kapalı alanlarda ve kentsel açık alanlarda yüzey elemanlarının durumu, bu mekanların kullanımı bakımından çok önemlidir. Gerek kapalı

alanlarda, gerekse de açık mekanlarda yapılan uygulamalarda tekerlekli sandalyeye bağımlı yada herhangi bir yardımcı yürüme elemanı kullanan bedensel engelliler için kullandıkları aracın zemin ile ilişkisinde kayma başlı başına bir sorundur.

Farklı düzeylerde oluşturulmuş döşeme seviyeleri, bu mekanları kullanan herkes için bir takım olumsuzluklar oluşturur. Eğer kapalı veya açık mekanlarda uygulanmış olan merdivenler standartlar dışında yapılmışlar ise, birçok kişi bu basamakları büyük güçlükle kullanır. Özellikle ağır yük taşıyanlar, bebek arabalı, el arabalı veya tekerlekli sandalyeli kişiler, rampalara ve asansörlere bağımlı konumdadırlar. Ancak ne rampalar ne de asansörler her zaman her yerde mevcut değildirler. Merdivenlerin ve basamakların kullanımlarında ise kısıtlamalar vardır. Bazı yapılarda ise asansörler çok dar ve sıkışık, rampalar ise çok dik ve dar olabilmektedir. Binaların girişlerinde veya içersindeki geniş aralıklı ızgaraları, tekerlekli sandalyeliler, koltuk değnekliler veya bastonlular için binaları ulaşılmaz yapar.⁸³

3.6.5. Yönlendirme ve Uyarma Araçları

Tüm engelliler için ve hatta açık veya kapalı, mekanları kullanan herkes için yönlendirme ve uyarma araçlarının insan boyuna göre, çeşitli renklerde boyutlarda ve dokunma ile algılanacak şekilde yapılmaması çeşitli sorunlara yol açmaktadır.

Madde ve doku farkı görme engellileri bilgilendirmek için çok önemlidir. Örneğin; bitişik, parlak yüzeyli, tek renkli döşemeler ve döşemeden tavana cam yüzeyler uyum sorunlarında karışıklık ve tehlike oluşturmaktadır.⁸⁴

⁸³ Polat, E., 1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları: Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.66, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

⁸⁴ a.g.e., s.67.

Ayrıca, özellikle tekerlekli sandalye kullanan bedensel engelliler için yürüyüş yollarında, merdivenlerde kot farklılıklarını aşmak başlı başına bir sorundur. Bunun için rampalar kullanılır. Fakat rampaların eğimlerinin standart ölçülerde yapılmamış olması, sandalye veya yürüme elemanı kullanan engellinin geriye doğru kaymasına veya devrilmesine neden olabilir. Rampalarda yer kaplama malzemesi olarak kullanılan materyalin kaygan bir yapıya sahip olması engelliler için kullanımda sorun yaratmaktadır.

Eğer kamuya açık sirkülasyon mekanlarında özellikle tekerlekli sandalye kullanan bedensel engellilere yönelik bir tasarım söz konusu ise, yardımcı yürüme elemanı kullanan bedensel engelliler göz önüne alınarak merdiven yüksekliklerinin 100mm.'yi aşmaması gereklidir. Fakat tekerlekli sandalye kullanıcıları bu yüksekliği aşmak durumunda kalırlarsa bu yüksekliği çıkmak zorlaşır, hatta olanaksızlaşır.⁸⁵

Normal insanlar için yapılmış her türlü tasarım bedensel engelliler için sürekli sorun yaratmaktadır. Özellikle duraklardan araçlara binmek ya da bazen duraklara çıkmak imkansız olmaktadır. Tekerlekli sandalye kullanıcısı yada yürüme elemanı kullanan engelliler merdivenleri aşarken zorluk yaşamaktadırlar.

Yaya geçitlerinde kaldırım yüksekliğinin fazla olması, ya da yaya geçitlerine park etmiş araçlar, tekerlekli sandalye ve yardımcı yürüme elemanı kullanan bedensel engellilerin, çocuk arabalarının, normal insanların bile geçişine engel olmaktadır.

Kamuya açık alanlarda otopark alanına ulaşmak engelliler için oldukça zordur.

⁸⁵ Aytüre, O., S., S., 1994, Hafif Raylı Toplu Taşıma Araçlarında Bedensel Özürlüler İçin Tasar Ölçütlerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, s.37, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Ortopedik engelliler için araba sahipliği söz konusu ise, arabaya binmek, inmek, ulaşabilmek de oldukça güçtür. Eğer yeterli genişlik de yok ise bu, imkansız hale gelebilmektedir.

Toplu taşıma araçlarına binip inmekte zorlanan bedensel engelli, kendi aracına sahip olması durumunda bile zaman zaman kentsel mekanlara erişebilmekte ve kentsel mekanları kullanabilmekte sorun yaşamaktadır. Bundan sonraki bölümde, bu kadar sorun ile karşı karşıya olan engelliler için devlet ne gibi kolaylıklar sağlamıştır. Fiziksel ekonomik, sosyal ve yasal açıdan engelliler ile ilgili düzenlemeleri inceleyeceğiz.

4. ENGELLİLER İLE İLGİLİ MEVZUATLAR

Toplumda bir arada yaşayan insanların sosyal, fiziksel, ekonomik, kültürel vb. haklardan eşit şekilde yararlanmaları gerekmektedir. Sosyal devlet anlayışı, ayırım gözetmeksizin tüm bireylerin gereksinimlerinin karşılanmasını ve bireylerin sunulan bu hizmetlerden eşit şekilde yararlanması gereğini ortaya koymaktadır. Engellilerin her alanda sağlıklı insanlarla aynı koşullarda yaşaması için özel düzenlemelere gereksinim vardır. Bu ihtiyaçlar uluslar arası ve ulusal düzeyde düzenlemelere gidilmesini zorunlu kılmıştır. Uluslar arası düzeyde; Birleşmiş Milletler Kararı, İnsan Hakları Beyannamesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesi, Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyi Kararı, İLO 159 no'lu sözleşmesi Milletlerarası antlaşmalar engellilere ilişkin evrensel düzenlemeler anayasamıza yansiyarak Ulusal Düzenlemeleri de zorunlu kılmıştır.⁸⁶

4.1. Dünyada Durum

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne ek 9 Aralık 1975'de 3447 Sayılı Kararı ile "Sakat Kişilerin Hakları Bildirisi"

⁸⁶ Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., Incekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.398, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

yayımlanmıştır. 13 maddeden oluşan bu bildiri, uluslar arası tarihi bir belge niteliğinde olup engelli kişilerin toplumda gereken yerlerini alarak yaşamaları, topluma üretken bireyler olarak katılmaları konusundaki haklarını ve toplumun engellilere karşı yükümlülüklerini belirtmektedir. Bu bildirin özellikle 3. maddesi engelli kişilerin, engellerinin nedeni, durumu ve ciddiyeti ne olursa olsun, aynı yaştaki engeli olmayan arkadaşlarının sahip oldukları düzgün yaşam koşullarına sahip olmalarının hakları olduğu vurgulanmaktadır.

Birleşmiş Milletlere bağlı ILO ve WHO'nun engellilik ve engellilerin sorunlarını kendi ilgi alanları açısından daha derinliğine ve ayrıntılı bir biçimde ele aldıkları görülmektedir. WHO engellilerin nüfus içerisindeki dağılımlarına ilişkin araştırmalar yapıp istatistiksel veriler yayımlarken, ILO 1987 yılında 63. oturumunda engellilerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamına ilişkin 159 sayılı sözleşmeyi kabul etmiştir. Bu sözleşmede engellilerin mesleki rehabilitasyonu, istihdam politikası ilkeleri, ulusal koşullara uygun yasal düzenlemeleri ve hizmetlerin yürütme önlemlerini içeren maddeler yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 1981 yılı Dünya Sakatlar Yılı ve 1981 yılını izleyen 10 yıl Dünya Sakatlar On Yılı olarak ilan edilirken söz konusu dönemin parolası "Eşitlik ve Toplumsal Yaşama Tam Katılım" anlayışı kabul edilmiş, tüm ülkelerin engelliler için eylem planı yapmaları, bunları uygulamaları, eşitlik ve toplumsal yaşama tam katılım konusunda yasal ve fiili gelişmeler sağlamaları istenmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi çerçevesinde Birleşmiş Milletler 20 Kasım 1989 tarihinde "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme"yi kabul etmiş, bu sözleşmenin 23. maddesinde engelli çocukların haklarına yer verilmiştir.

ABD'de engellilere yardımcı olmayı amaçlayan federal yasaların ülke geçmişinin ilk yıllarına uzandığı görülmektedir. Engelli bireylere gereksinim duydukları ilginin gösterilmesini hedefleyen 1798 yılında çıkarılan Deniz

Kuvvetlerine ait sağlık hizmetlerinin hasta ve sakat denizcilere tıbbi bakım sağlamak üzere yetkili kılan yasa olmuştur. 2. Dünya Savaşından önce engelli kişileri doğrudan hedefleyen çok az yasal düzenleme görölmektedir. Varolan yasalarda askerlik görevini yerine getirirken sakatlanan yada yaralanan askerlerin gereksinimlerini karşılamayı amaçlamaktadır.

1960'lerden sonra yasalarda engelli olan çocuk ve gençlere yurttaşlık haklarının tanındığı, eğitim kurumlarına çeşitli sorumluluklar yüklediği görölmektedir.

ABD'de 1958, 1961, 1963 yıllarında çıkarılan yasalarla, değişik engel gruplarında bulunan kişilerin eğitimleri için geliştirilen üniversite programlarına fon ayrılması sağlanmıştır. 1965 yılında ilk ve orta öğretim yasalarında değişikliklere gidilerek dezavantajlı durumda olan çocuklar için eğitimde fırsat eşitliğini düzenlemeyi amaçlayan geniş kapsamlı fonlar oluşturulması sağlanmıştır. 1968'de çıkarılan PL 90-538 sayılı Engelli Çocukların Erken Eğitime Yardım Yasası, bu çocukların doğumdan 6 yaşına kadar erken eğitimlerine yönelik programlar geliştirilmesi ve yürütülmesini olanak sağlamıştır.

1973'de çıkarılan, Rehabilitasyon Yasasınının 504. maddesi yetersizliği olan çocuk ve gençlerin sadece yetersiz olmaları nedeniyle karşılaşılabilecekleri ayrımcılıktan korunmayı amaçlamaktadır. Kişinin 504. madde kapsamındaki güvenceden yararlanabilmesi için yasada ifade edilen "engelli birey" tanımına uyması gerekmektedir. Söz konusu madde, engelli olan ve fondan yararlanan okul öncesi ve ilköğretim kurumlarına devam eden çocuk ve gençlere eşit olanaklar sağlanmasını gerektirmekte, bu madde ile ayrıca devlete bu öğrencilere uygun ve parasız eğitimi sağlama zorunluluğu verilmektedir.

1975 yılında çıkarılan, Tüm Engelli Çocukların Eğitimi Yasası ile, engelli tüm çocuk ve gençlere yönelik hizmetler açısından pek çok değişiklik getirilmiştir. Bu yasanın amacı; "Tüm engelli çocukların kendilerine özgü gereksinimlerini

karşılama, çocukların ve vasilerin haklarını korumak ve eyaletlere bu çocukların eğitimi konusunda yardımcı olmak ve bu yöndeki çabaların etkinliğini garanti etmek amacıyla dizayn edilen özel eğitim ve hizmetleri içeren parasız ve uygun devlet eğitimini sağlamak” olarak ifade edilmiştir. Yasada “engelli” terimi tanımlanmış, ölçütleri belirlenmiş, özel eğitim, değerlendirme, parasız ve uygun devlet eğitimi, en az sınırlayıcı ortam, ilgili hizmetler, yasal başvuru hakkı, bireyselleştirilmiş eğitim programları kavramlarına açıklık getirilmiştir.⁸⁷

1984 yılında çıkarılan, Mesleki Eğitim Yasası ile mesleki eğitim programlarının engelli gençleri de kapsayacak biçimde desteklenmesi için fonlar oluşturulmasını olanaklı kılmıştır. Yasa mesleki eğitime ayrılan fonların %10’unu engelli öğrenciler için kullanılmasını öngörmektedir.

1986 yılında Engellilerin Eğitimi yasasında değişikliğe gidilerek, 0-2 yaş grubundaki bebeklerde erken müdahale hizmetlerinin sunulması ve devlet desteğinin sağlanması koşulu getirilmiştir.

1988 yılında çıkarılan, Engellilere Teknoloji Bağlantılı Yardım Yasası ile engellilerin ve ailelerinin teknolojiye erişim olanakları genişletilmiştir.

1990 yılında Amerika’da ADA (Americans with Disabilities Act) ayrımcılık karşıtı bir yasa olarak, bireylerin engelli olmaları nedeniyle iş alanlarından, kamu hizmetleri ve alanlarından dışlanmasını önlemeyi amaçlayan bir yurttaşlık hakları yasasıdır. Bu yasa tüm iş alanlarının, kamu ve özel kurumların engelli bireyler için uygun düzenlemeler yapmasını gerekli kılmaktadır.⁸⁸

⁸⁷ T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 1999, Özürlüler Şurası, Çağdaş Toplum, Çağdaş Yaşam ve Özürlüler Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri, Ankara.

⁸⁸ a.g.e.

Diğer ülkelerde de benzeri yasal düzenlemelerin yapıldığı gözlenmektedir. Belçika'da 1963'den itibaren çıkarılan yasalar çerçevesinde engelliler koruma altına alınmış, mesleki eğitimler, mesleğe uyumları ve istihdam olanakları konusunda güvence sağlayıcı önlemler geliştirilmiştir. Ayrıca Danimarka, İrlanda, İtalya, Yunanistan, Hollanda, Portekiz, ve İspanya'da engellilerin mesleki rehabilitasyonları, istihdamlar, iş hayatına yönelik düzenlemeleri öngören yasalar mevcuttur.

Fransa'da 1975 yılında çıkarılan bir yasa ile engellilere yönelik düzenlemeler çocuk ve yetişkinlere olmak üzere iki başlık altında ele alınmış, eğitim, mesleki ve sosyal entegrasyonlarının gerçekleştirilebilmesi için bir dizi teknik ve maddi yardımlar sağlanması devletin sorumluluğuna verilmiştir.

Almanya'da engellilerin korunmasına yönelik 1974'de yapılan yasal düzenleme işe yerleştirme, işe yerleştirileceklerin mesleki uyumunu sağlamak, istihdam imkanlarını arttırmak, işten çıkarılmalarını engellemeyi önleyici hükümler getirmiştir.

İngiltere'de de engellilerin tedavi, bakım, eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri yanında, işe yerleştirme, mesleki eğitim gibi geniş kapsamlı yardım sistemlerini sağlayan yasal düzenlemeler bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20 Aralık 1992 tarihinde yapılan toplantısında alınan 48/96 sayılı kararla "Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar" başlığıyla kapsamlı ve ayrıntılı bir haklar bildirgesi kabul edilmiştir. Engellilerin eşit ve etkin katılımları için ön koşulları, hedef alanlarını ve izleme mekanizmasını içeren bu 22 kural engelliler için yapılacak yasal düzenlemelere temel oluşturacak özelliindedir. "Standart Kurallar" 1975 yılında kabul edilen "Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi"nde temel hakları daha kapsamlı bir biçimde yeniden tanımlamaktadır. 26-30 Ağustos 1996 tarihinde Toronto kentinde toplanan Dünya Körler Birliği Genel Kurulu Türk Delegasyonlarının istemi üzerine, standart kuralların uluslar arası

bir sözleşme metni haline getirilmesi için BM'e başvurulmuş ve bu alandaki çalışmalar devam etmektedir. 4 bölümde toplanan Standart Kurallar ardışık bir sıra izlemektedir:

1-Eşit Katılım İçin Ön Koşullar: Bilinçlendirme, tıbbi bakım, rehabilitasyon, yardım servisleri

2-Eşit Katılım İle Hedef Alanlar: Ulaşılabilme, eğitim, istihdam, gelirin korunması, soysal güvenlik, aile hayatı, kişisel özellik, eğlence, spor, din gibi konulara ilişkin standart kurallar yer almaktadır.

3-Yürütme Önlemleri: Bilgi ve araştırma, politikaların belirlenmesi ve planlama yapılması, yasama, ekonomik politikalar, iş koordinasyonu, engellilerin örgütlenmesi, personel eğitimi, standart kararların yürütülmesinde engellilerle ilgili programların değerlendirilmesi ve izlenmesi, teknik ve ekonomik işbirliği konularında kararlar bulunmaktadır.

4-İzleme Mekanizması: Bu mekanizmanın işlerliğinin sağlanabilmesi için gerekli örgütsel yapı, organlar ve görevleri açıklanmaktadır.

Bu kurallar evrensel ölçüler biçiminde ifade edilmiştir. Ancak bu konudaki çalışmalar sürmekle birlikte henüz sözleşme haline dönüşmediği için, ülkemiz iç hukuku bakımından bağlayıcı özellik taşımamaktadır. Buna karşın kuralların engelliler için yapılacak yasal düzenlemelere ve hizmetlere ışık tutacak nitelikte olduğu, kuralların uygulanmasının devletin görevi olduğunun belirtilmesi ile devletin sosyal güce kavuşturulmak istendiği görülmektedir.⁸⁹

4.2. Türkiye'de Durum

Türkiye'de engellilere yönelik mevzuatın gelişmesi, devlet tarafından yasal hakların oluşturulması uzun yıllar sürmüştür.

Osmanlı devleti döneminde; insan hakları, dolayısıyla engelli hakları gibi kavramlar söz konusu olmamakla birlikte, engellilerin yaşlılar evinde koruma

⁸⁹ a.g.e.

altına alındığı ya da bazılarının yeteneklerine uygun işlerde çalıştırıldıkları dikkat çekmektedir. Öte yandan yine bu dönemdeki “Enderun”, üstün yeteneklilerin eğitiminin dünyadaki ilk sistemli seçim, eğitim ve istihdam örneği olarak görülmektedir.⁹⁰

Cumhuriyet Döneminde; 1923 yılında Gazi Mustafa Kemal tarafından uluslararası nitelikte önemli bir gelişme, aynı zamanda çocuk hakları bağlamında engelli çocuklardan da söz eden 5 maddelik “Cenevre Sözleşmesi” olmuştur. Bu sözleşmede vücutça ve ruhça doğal bir gelişmenin ilk yardımının her çocuğun hakkı olduğu, zihinsel yetersizliği olan çocukların olanaklar ölçüsünde geliştirilmesi, çocuğun kendi hayatını kazanmaya ve geçimini sağlamaya yetenekli hale getirilmesi, ancak her çeşit her çeşit sömürüye karşı korunması, etkin insan sevgisi ile eğitilmesi gereği önemle vurgulanmaktadır.

1949 yılında çıkarılan “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasası” ile, yatılı özel eğitim kurumları için yasal koşullar hazırlanmıştır.

1950’li yıllarda önemli gelişmeler olmuştur. Özel eğitim alanında yapılan önemli gelişme, 1951 yılında çıkarılan bir yasa ile daha önce Sağlık Bakanlığı’na bağlı olan özel eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. Bu değişimin en önemli noktası, artık bu konunun sadece bir sağlık konusu olmayışının farkına varılması ve eğitim boyutunun ağırlık taşımaya başlamasıdır.

Cumhuriyet döneminde toplumun refahını ve insan değerini ön planda tutan bir düşüncenin varlığı ve sosyal hukuk devleti anlayışı içinde, eşitlik ilkesi çerçevesinde engellilerin kanunlar karşısında tüm vatandaşlara tanınan kanuni hak ve görevlere sahip oldukları ifade edilmiş, çıkarılan çeşitli özel

⁹⁰ a.g.e.

yasalarla da özel eğitimleri, çalışma hayatına katılımları ve sosyal yardımdan yararlanmaları güvence altına alınmıştır.

1960'lı yıllarda engellilerin rehabilitasyonu konusu ele alınmış, bir yandan vakıflar aracılığı ile, diğer yandan devlet eliyle rehabilitasyon merkezleri kurulmuştur. 1976 yılında işsiz engellileri ve 65 yaş üzerindeki yaşlıları belirli bir gelire kavuşturan 2022 sayılı yasa çıkarılmıştır.

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının başlangıcında belirtilen "sosyal adalet gerekleri maddi ve manevi varlığını geliştirme, huzurlu hayat istemeden başka yürürlüğe konulan; 2., 10., 17. ve 56. maddelerde ayrımcılığın önlenmesi ile toplumdaki fertlerin devlet önünde eşitlikleri hükme bağlanmıştır. 42., 49., 50., 59., 60 ve 61. maddelerde ise engellilerin eğitimi, çalışma hayatı, istihdamı, devlet memuru olma şartları, sosyal güvenlik ve yardım hizmetlerinden yararlanma şartları, mesleki rehabilitasyon, aile planlaması vb. hizmetler düzenlenmiştir.

Anayasamızdaki bu maddelerden kısaca bahsedilecek olursak; 2. maddesinde "sosyal devlet" ilkesi, 10. maddesinde "ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşitlik ilkesi, 17. maddesinde "herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı" üzerinde durulmuştur. 40. maddesinde "Devlet, durumları nedeniyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirler alır", 50. maddesinde ise "bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma hayatında özel olarak korunması "devlet görevi olarak belirlenmiştir. Anayasamızın 61. maddesinde "Devlet özürülülerin korunması ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirler alır" denilmiştir. Özürülüler Kanunu - 1. Madde "Özürülülüğün önlenmesi, özürülülerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğe ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri alarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır." (Özürülüler ve Bazı

Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 01. 07. 2005)⁹¹

Anayasamızda yer alan bu hükümlere göre engellilerin eğitim, çalışma, topluma uyum ve korunma hakları vardır. Sosyal güvenlik haklarına ilişkin bu alandaki hedefler, kalkınma planları ve yıllık programlarda alınması gereken tedbirler ve ilkeler olarak belirlenmiştir.

1983 yılında yürürlüğe giren 2908 sayılı Dernekler Yasasının 88. maddesi ile dört engel grubundaki örgütlerin kendi adlarını taşıyan federasyonlara girmeleri zorunlu hale getirilmiş, bu federasyonların da Türkiye Sakatlar Federasyonu çatısı altında birleştirilmeleri öngörülmüştür.

Cumhuriyetin ilanından itibaren, kentleşme hareketlerinde ve fiziksel düzenlemelerde engelliler göz önünde bulundurulmamıştır. 1985'te çıkan 3194 Sayılı İmar Kanunu'nu ve diğer kanun ve yönetmelikler engelliler için hiçbir düzenleme getirmemiştir. Araştırmamızın konusu olarak seçilen kentsel mekanların engelliler tarafından kullanılabilir hale gelmesi için düzenlenmesi, bunların uygulamasına ilişkin gerekli çalışmaların ve kanuni düzenlemelerin getirilmesi, devletin engellilerle ilgilenmesi, fiziksel, sosyal, ekonomik, yasal ve benzeri bazı düzenlemelere gitmesi 1997 yılına rastlamaktadır. Bu tarihte, bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun hükmünde kararname Resmi Gazete 'de yayımlanarak, yürürlüğe girmiştir.⁹²

1997 yılında 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. Maddesi'nde, 3194 Sayılı İmar Kanunu'na eklenen bir maddeyle fiziksel çevreye ilişkin olarak şu kararlar getirilmiştir.⁹³

⁹¹ Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., İncekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.398, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

⁹² T.C.Başbakanlık Resmi Gazete, 1997, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler, s.1-16, Ankara.

⁹³ T.C.Başbakanlık Özürlüler İdaresi, 2005, 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Ankara.

“Ek madde 1- Fiziksel çevrenin özürllüer için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunludur.”

Madde 2- Aynı Kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

“Geçici Madde 9- Bu Kanunun Ek 1 inci maddesinde öngörülen düzenlemelerin yapılmış ve yapılacak altyapı alanlarında ve yapılarda gerçekleştirilmesi için, imar yönetmelikleri ve kamu binaları ile ilgili mevzuatta 1/6/1998 tarihine kadar Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından gerekli değişiklikler yapılır.”

Bu kararname ile aynı zamanda 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin yönetimi Kanun hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında kanunun 6. maddesinin (s) bendinde “Ulaşım araçlarının özürllüer kullanımına ve ulaşabilirliğine uygun olmasını sağlamak ve özürllüer için, ulaşım ile sosyal ve kültürel amaçlı hizmetlerden ücret almamak veya indirimli tarife uygulamak, büyük şehir belediyelerine ait ve büyük şehir belediyeleri tarafından işletilen veya kiraya verilen büfeler, otoparklar gibi işyerlerinin özürllüer tarafından işletilmesi konusunda kolaylık sağlamak”, bu maddede sayılan görevlerin gerçekleştirilmesi sırasında Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunludur”, denilmiştir.

1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 15. Maddesine ise fiziksel kullanımlar bakımından şu bentler eklenmiştir:

“78) Bu maddede sayılan her türlü yapılar ve çevresinin, yolların, park, bahçe ve rekreasyon alanlarının, sosyal ve kültürel hizmet alanları ile ulaşım araçlarının özürllüer kullanımına ve ulaşabilirliğine uygun olarak yapılmasını sağlamak ve denetlemek, “

79) İmar planlarının yapımı ve uygulanması ile yapıların inşaat ve iskan ruhsatı aşamasında, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uygunluk sağlamak, uygulamaları denetlemek ve bütünlüğü sağlayıcı tedbirler almak,

80) İlgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak genç ve yetişkin özürllüer için bölgenin işgücü piyasasına uygun mesleklerde, meslek ve beceri kazandırma kursları, iş eğitim merkezleri ve yaşam evleri açmak,

81) Özürllüer için, ulaşım ile sosyal ve kültürel amaçlı hizmetlerden ücret almamak veya indirimli tarife uygulamak, belediyelere ait ve belediyeler tarafından işletilen veya kiraya verilen büfeler, otoparklar gibi işyerlerinin özürllüer tarafından işletilmesi konusunda kolaylık sağlamak,”

Madde 12-Aynı Kanuna aşağıdaki madde eklenmiştir.

Ek Madde 4- Bu Kanunda geçen “sakat” ibaresi “özürllü”, “kör” ibaresi “görme özürllü”, “sağır” ibaresi “işitme özürllü” olarak değiştirilmiştir.

Madde 13- 25/8/1971 tarihli ve 1475 sayılı İş Kanununun değişik 25 inci maddesinin (A) fıkrasının birinci bendindeki “%2” oranı “%3” olarak değiştirilmiş ve ikinci bendi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir.

“Çalıştırılacak özürllü sayısının tespitinde, bu Kanuna tabi işyerlerinde çalışan işçilerin sayısı esas alınır. %3’ün hesaplanmasında yarıma kadar olan kesirler dikkate alınmaz. Yarım ve daha fazla kesirler tama çıkarılır.

Daha sonra 2 Eylül 1999 tarihinde yayımlanan Resmi Gazete’de “3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, “Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, “İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, “Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, “Otopark

Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik"lerinde ilk defa engelli tanımlaması kullanılmış ve ilk defa kent imar planlarının yapımında engellileri de gözetilen bir yaklaşıma gidilmiştir.

Aynı yıl içerisinde Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nin başkanlığında düzenlenen "1. Özürlüler Şurası"nın da bu yönetmeliklerin gelişmesinde büyük payı olmuştur.

1999 yılında yapılan I. Özürlüler Şûrası öncesinden bugüne kadar geçen süre içinde yasal düzenlemelerde engellilere yönelik pek çok çalışmanın bulunduğu izlenmiştir. İmarla ilgili yasa ve yönetmeliklerde çoğu kez birbirine paralel ancak birbirinden farklı kapsama sahip konulara değinilmiştir. Uygulamada da giderek daha fazla sayıda örneğe rastlanmaktadır. Ancak yine de uygulamaların beklenen hızla gerçekleştiğini ve fiziksel çevrenin tam erişilebilir niteliğe kavuştuğunu söylemek mümkün değildir.

Bunlardan başka Türk Standartları Enstitüsünce hazırlanan, bina içi, bina yakın çevresi ve açık alanları kapsayan standartlar belirlenmiştir. Bunlar arasında;

TS 9111 Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları,
TS 12460 Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları,

TS 12574 Şehir İçi Yollar- Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 10: İstasyon İçi İşaret ve Grafik Tasarım Kuralları,

TS 12575 Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 14: İstasyon Platformu Oturma Elemanları,

TS 12576 Şehir İçi Yollar- Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemenin Tasarım Kuralları,

Demiryolları Taşıtları-Yolcu Vagonları-Özürlü Yolcuların Tekerlekli Sandalye ile Seyahatine Uygun Vagon Düzenlemeleri, fiziksel çevrenin erişilebilir olması yönünde kapsamlı önerilere sahiptir.

Bu standartlar yanında Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca hazırlanan imar yasası ve 1999 yılında değiştirilen yönetmeliklerine ve Büyükşehir belediyelerinin imar yönetmeliklerine fiziksel çevre düzenlemelerine yönelik maddeler eklenmiştir. Yerel yönetimlerle ilgili çeşitli kanun ve yönetmeliklerde de engellilere ilişkin olarak yer alan maddeler bulunmaktadır.

10 Temmuz 2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda Büyükşehir belediyelerine ve ilçe ve ilk kademe belediyelerine verilen görev, yetki ve sorumluluklar arasında engellilerle ilgili hususlar yer almaktadır.

“Özürllüer” veya “engelliler” sözcüğünün imarla ilgili yasal düzenlemelerde artık yer almış olduğu görölmektedir. Örneğin: İzmir, İstanbul, Bursa ve Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmelikleri'nin tümünde de engellilerin kentsel mekânda ve binalarda erişebilirliğini kolaylaştırıcı hususlar yer almaktadır.

2005 yılında çıkarılan 5378 Sayılı Kanun, kamu alanında yedi yıllık bir süre içerisinde “resmi binaların, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi”ni öngörmektedir.⁹⁴

3.7.2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14, 38, 60 ve 77'inci maddelerinde de engellilere yönelik hizmetlere değinilmektedir.

5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu'na engellilerle ilgili hususlar eklenmiştir.

Bu bağlamda, son yıllarda yasal düzenlemelerde ve örgütlenmede önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bütün bunlara rağmen bugün Türkiye'nin engelliler konusundaki tablosu henüz çok iyi değildir.

⁹⁴ T.C.Başbakanlık Özürllüer İdaresi Başkanlığı, 2006, 5378 Sayılı Özürllüer ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Geçici Madde 2, Özürllüer Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara.

5.BEDENSEL ENGELLİLERİN KENTSEL MEKANLARI KULLANABİLMESİ İÇİN STANDARTLAR

Kentsel mekanların tasarımında başlangıç noktası insandır. Çünkü insan, tüm bu mekanların ortak kullanıcısıdır ve bu mekanlarda, uygun tasarımların yapılabilmesi için tasarımcının görevi, karşılaşılan engellerin giderilmesinde kullanıcı özelliklerindeki farklılıktan dolayı ayrı çözümler üretmek değil; aksine, herkesin ihtiyaçlarına cevap verebilecek ortak tasarım çözümleri üretmektir. Bunun içinde kullanıcıların çok iyi tanınması, fiziksel özelliklerinin ve kapasitelerinin bilinmesi gerekir.

Engellilerin evlerinden çıkıp, herhangi bir engelle karşılaşmadan tüm sosyal ve kültürel aktivitelere katılabilmeleri için gerekli yapısal düzenlemeler ve işaretlemeler yapılmalıdır.

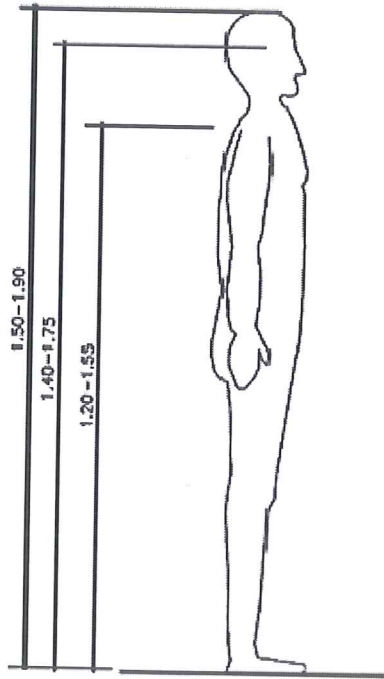
5.1. Kentsel Mekanlarda Kullanıcı Boyutları

Bedensel engellilerin kentsel mekanları kullanabilmesi için belirlenmiş standartlara gelmeden önce kullanıcıların özelliklerinin ortaya konması gerekmektedir. Yayanın insan ölçeğinden gelen teknik özelliklerinin, yayanın boyutu, hızı ve hareket alanı gibi özellikler olduğu görülmektedir. Yayanın duruş şekli, vücut yapısının durumuna göre değişmektedir. Yayanın fiziksel boyutları şekil 1'de görülmektedir.⁹⁵

Şekil 1: Normal İnsan Boyutları

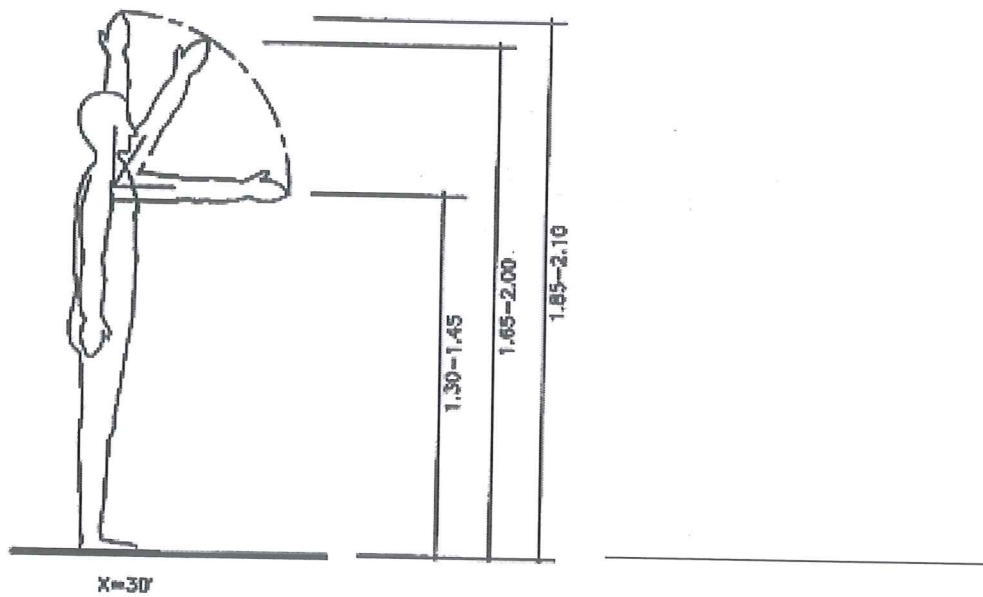
Boy	1.50-1.90m
Göz	1.40-1.75m
Omuz	1.20-1.55m

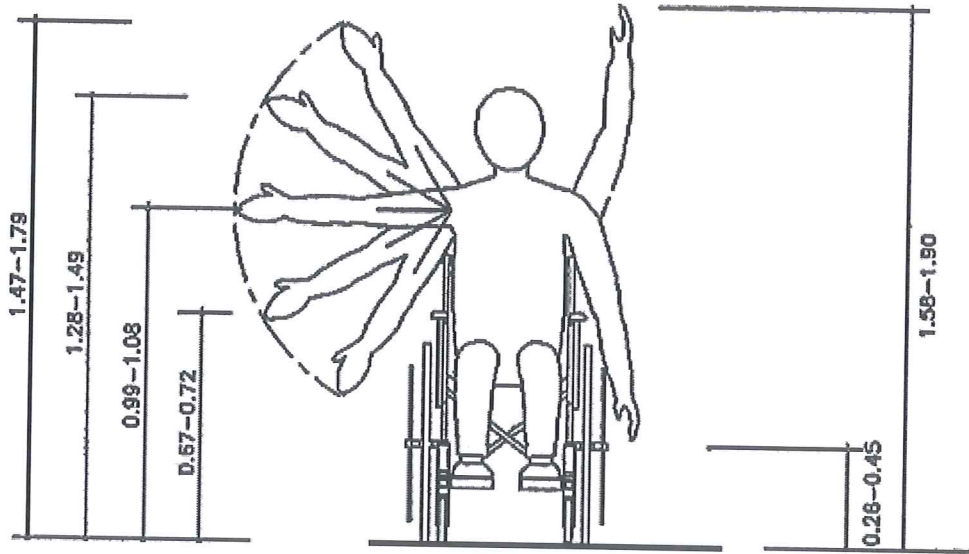
⁹⁵ United Nation Enable, 2008, Accessibility for the design, anthropometrics www.un.org/esa/socdev/enable/desinm/AD5-02.htm

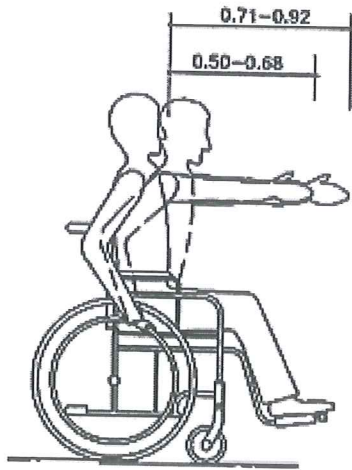
Şekil 2: Normal İnsanın Ulaşabildiği Bölgeler⁹⁶

Maksimum ulaşabilme	1.85-2.10m
Eğik ulaşabilme	1.65-2.00m
İleriye ulaşabilme	1.30-1.45m

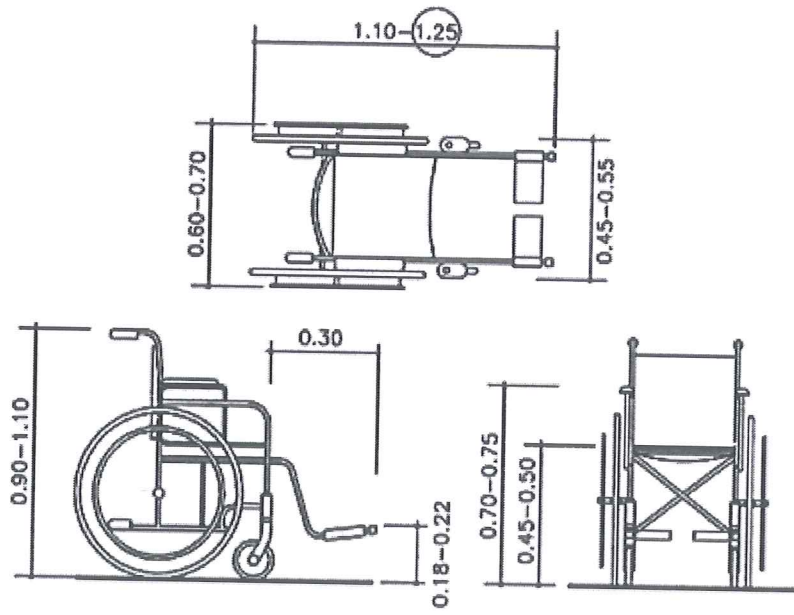
Şekil 3: Tekerlekli sandalye kullanıcısının düşey ulaşılabilirlik bölgesi⁹⁷

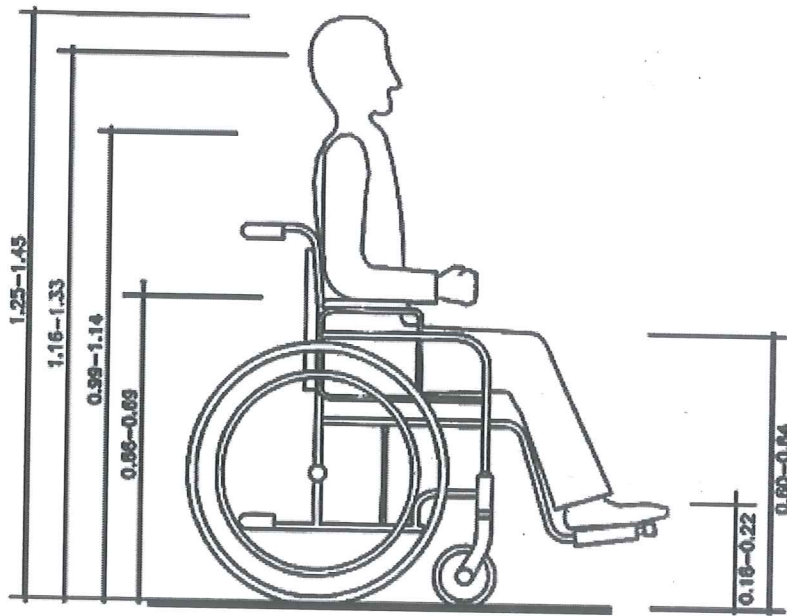
Şekil 4: Tekerlekli sandalye kullanıcısının yatay ulaşılabilirlik bölgesi⁹⁸

⁹⁷ a.g.e.

⁹⁸ a.g.e.

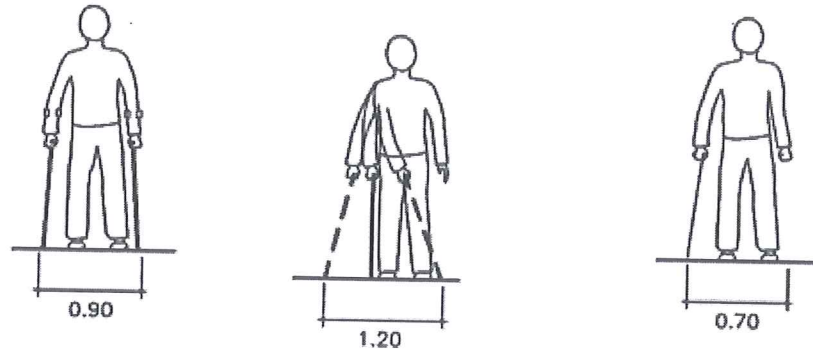
Şekil 5: Tekerlekli sandalye boyutları⁹⁹

Şekil 6: Tekerlekli sandalye kullanan kişinin boyutları¹⁰⁰

⁹⁹ a.g.e.

¹⁰⁰ a.g.e.

Şekil 7: Koltuk değneği, beyaz baston, baston kullanan kişinin boyutları¹⁰¹

5.2. Düzenlenmiş Kentsel Mekanlarda Engelli İnsanlara Yönelik Tasarım İlkeleri

Düzenlenmiş kentsel mekanlar; parklar, bahçeler, çocuk oyun alanları, spor alanları vb. alanlardan oluşmaktadır. Bu mekanları kullanmak çoğu insan için kolay ve doğaldır. Ancak, engelli birey ve çevresindekiler için durum daha farklıdır. Herkesin olduğu gibi engelli bireylerin de bu alanlardan rahat bir şekilde faydalanabilmesi ve sunduğu imkanları kullanabilmesi önemlidir. Bu nedenle, tasarım yapılırken birtakım ilkelere yola çıkarak, özellikle tekerlekli sandalye kullanıcılarının ve görme engellilerin gereksinimlerini dikkate almak gerekmektedir. Bu alanlarda yapılacak düzenlemeler ve tasarım ilkeleri aşağıdaki gibidir.

5.2.1. Parklar

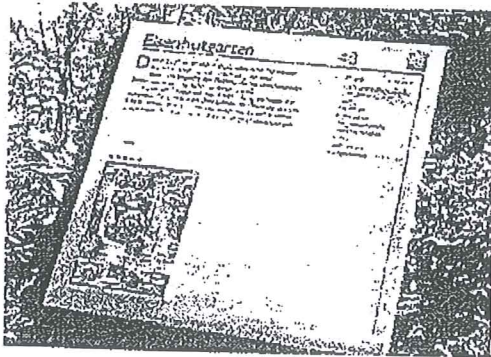
Parklar, günlük yaşamın gürültü ve stresinden uzaklaşarak huzur içinde dinlenmeye olanak sağlayan alanlardır. Bu alanlar insanların bitkileri, kuşları, böcekleri vb. gözlemlmelerine de olanak sağlamaktadır.

¹⁰¹ a.g.e.

Park alanlarında öncelikli olarak insanların dinlenme ihtiyacını karşılamak için oturma alanları düzenlenmelidir. Bunun için, hem güneşli hem de gölgeli ortamlar için pergolalı dinlenme alanları kullanılmalıdır. Pergolalar, park yolları boyunca 100m aralıklarla yerleştirilmeli ve yolun ana malzemesinden farklı bir yüzey malzemesi kullanılmalıdır.

Parkların giriş ve çıkışları merdivensiz olmalı veya eğimi, tekerlekli sandalye yada yardımcı yürüme elemanı kullanıcılarını hedef almalıdır. Rampa için yeterli mesafenin olmadığı durumlarda seyyar rampalar yerleştirilmelidir.

Parklar, kişinin yönünü rahat bulabilmesi için iyi işaretlenmiş ve aydınlatılmış olmalıdır. Görme engelliler için, alana girmeden önce girişe yerleştirilen bir elemanın üzerinde kabartma harfler ile, mekana ait bilgiler aktarılarak bireyin alan içinde rahat dolaşımını sağlanmalıdır.

Şekil 8: Kabartma Harflerle Yazılmış Bilgi Panosu¹⁰²

Görme engelliler ses dünyasında yaşarlar. Normal bireylerin algılamaya gerek duymadıkları sesler onlar için her şeydir. Mesafeleri sesle görürler. Yankılanan sesin, mekandaki farlılığına göre, o mekana ait bazı metrik özellikleri yaklaşık olarak tahmin edebilirler, sesi yorumlarlar. Bu nedenle, park alanlarında sesli uyarılar yada sinyaller gönderen çeşitli ses kaynakları

¹⁰² Stoneham, J., Thoday, P. 1996, Landscape Design for Elderly and Disabled People, Garden Art Pres, United Kingdom.

kullanılabilir. Bitkiler estetik özellikleri yanında, fonksiyonel özelliklere de sahiptirler. Ancak bitkilerin seçimi ve kompozisyonunda bu özelliklerinin yanında nerede nasıl kullanılacağına da bilinmesi gerekir. Park alanlarında kişiye zarar verebilecek zehirli, dikenli vb. bitkilerin kullanılmasından kaçınılmalıdır.

5.2.2. Bahçeler

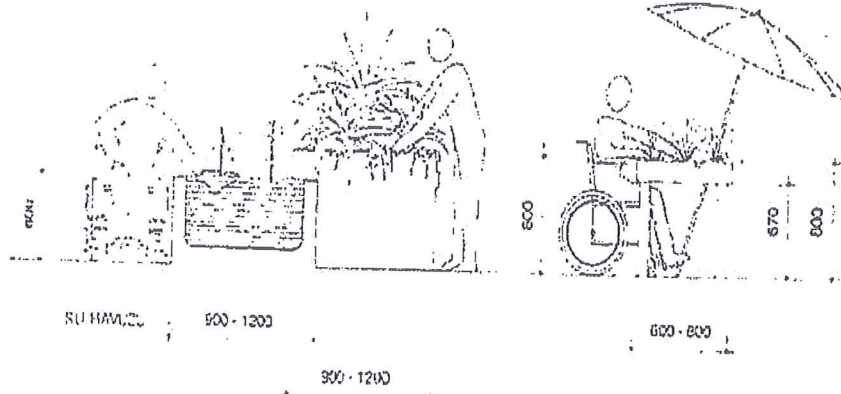
Günlük aktivite ihtiyacını karşılayan alanlardan biri olan bahçeler kolay ve kısa zamanda ulaşılabilirliği nedeniyle, özellikle dışarıya çıkmak için çok uzun yol kat edemeyecek durumda olan engelliler için büyük öneme sahiptir.

Bir bahçenin engelli kişi tarafından rahat kullanılabilmesi için, öncelikle bahçelere ulaşılabilirlik kolay ve engelsiz olmalıdır. Bu bağlamda, girişlerde seviye farklılıkları olmamalı, ancak varsa daha önce değindiğimiz gibi az eğimli rampalar yapılmalıdır.

Bitkiler, bahçe tasarımlarının en önemli unsurlarındandır. Farklı türde bitkiler farklı ortamlarda yetişirler. Örneğin; kısa boylu bitkiler çiçek tarhlarında, saksılarda, uzun boylu bitkiler ise düşük seviyelerde, toprak zeminde yetişirler. Engellilerin bitkilerle uğraşabilmeleri için, bitkiye ya eğilmeden ayakta veya tekerlekli sandalyede oturarak rahat ulaşabilmeleri gerekir. Bitkinin yaklaşık yerden yüksekliği; eğer kişi eğilemiyorsa ve ayakta çalışabiliyorsa 800mm, tekerlekli sandalyede oturarak çalışabiliyorsa 600 mm olmalıdır. Ayrıca bitki kutularının da dar olması gerekir. Bu nedenle 900-1200 mm genişlikteki kutular uygun olabilir.

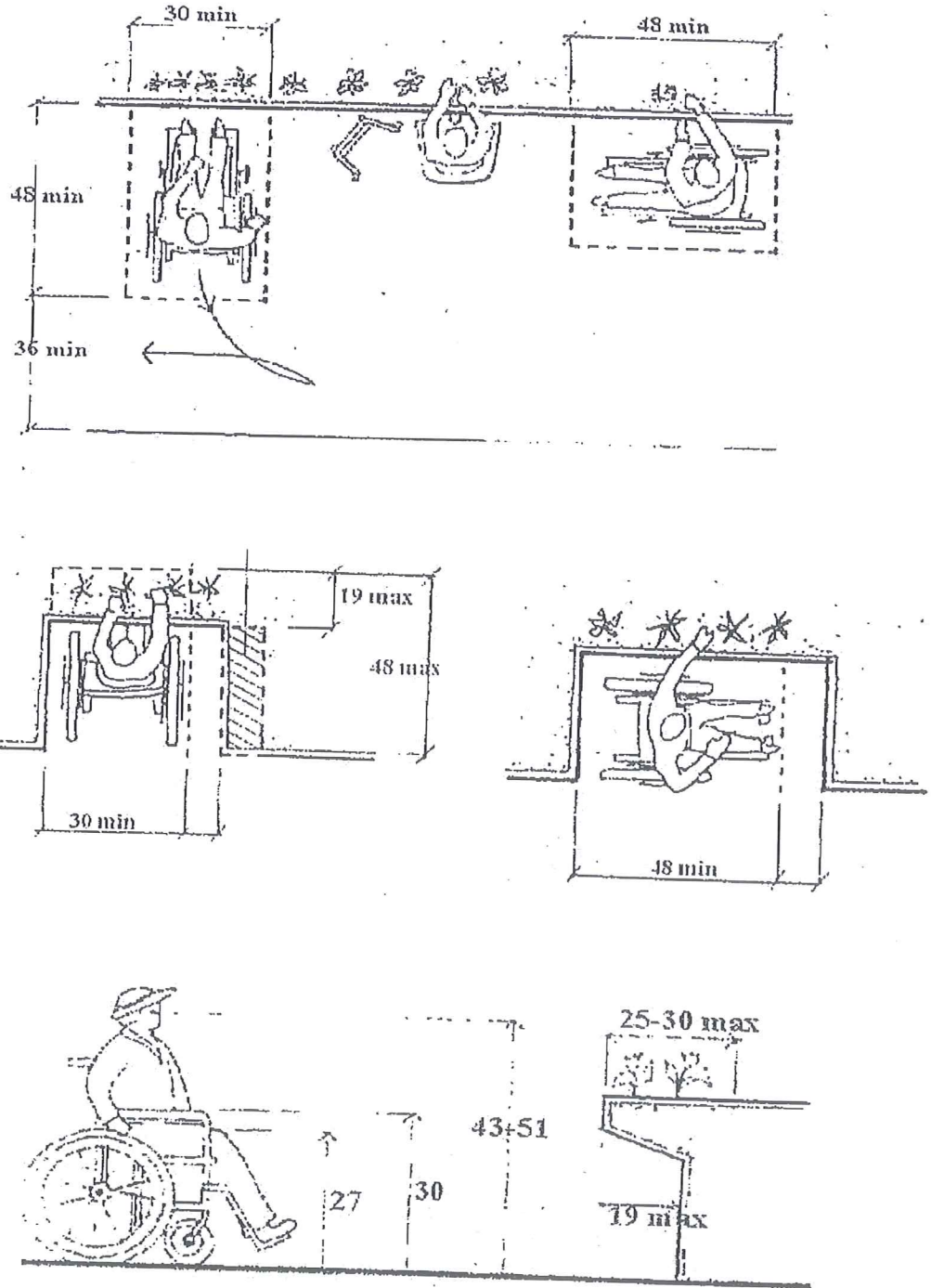
EĞİLMEKTE ZORLANAN İNSANLAR
İÇİN BİTKİ HAVUZU

TEKERLEKLİ SANDALYE İLE ULAŞILABİLEN
MASA YÜKSEKLİĞİNDE BİTKİ KUTUSU

Şekil 9: Engelli kişinin ayakta ve tekerlekli sandalyede bitkiye ulaşabilirliği¹⁰³

¹⁰³ Verhe, I., 1995, The Adaptation of Outdoor Activity Areas for the Use of the Disabled, the Finnish Association of Sports for the Disabled, Finland.

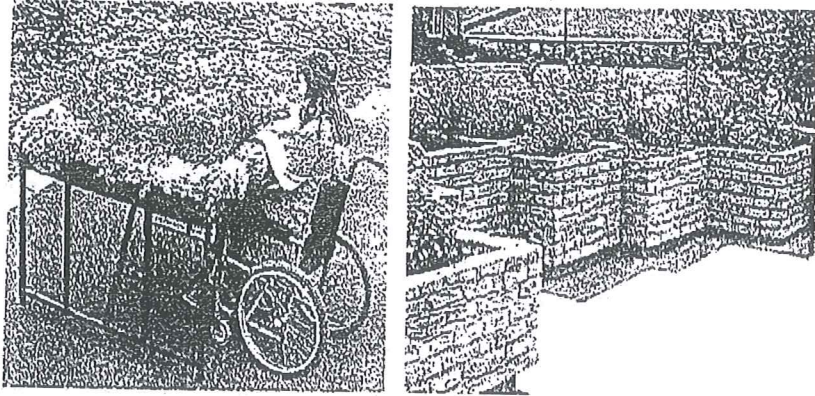

Şekil 10: Tekerlekli sandalye kullanan engellinin bitkiye erişimi için gerekli bitki alanları ve kesiti¹⁰⁴

¹⁰⁴ Carstens, D.J., 1985, Site Planning and Design for the Elderly Issues, Guidelines and Alternatives, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Şekilde tekerlekli sandalye kullanıcılarının bitkiye erişimini kolaylaştıracak elemanlar ve bunların detayları görülmektedir. Bu elemanların altında, tekerlekli sandalye kullanıcısının dizini koyabileceği kadar bir açıklık ve bulunduğu alanda da yine tekerlekli sandalyenin rahat hareket edebileceği genişlikte alan gerekmektedir.

Bitkilerin yetiştirildiği kutuların kenarları, çeşitli aletlerle eğilmeden çalışabilmeye olanak sağlamak amacıyla genişletilmelidir. Alternatif olarak çiçek kutuları, tekerlekli sandalye kullanıcılarının rahat faydalanabilmesi için ayaklı yapılabilir. Kutuların altında 670mm yüksekliğinde diz koyma alanları oluşturulmalıdır. Bu tip kutular ancak kısa köklü bitkiler için kullanılabilir.

Şekil 11: Tekerlekli sandalye kullanan kişi için uygun bitki masası ve bitki duvarı¹⁰⁵

Planlamada rengin, özellikle az gören kişiler için yön saptamayı kolaylaştırması, diğer bilgi ve nesnelerin algılanmasını sağlaması nedeniyle önemli işlevleri vardır. Turuncu, sarı, yeşil gözün en iyi algıladığı renklerdir. Kırmızı ve mora gidildikçe algılama zorlaşır. Gerek bitkisel gerekse yapısal düzenlemelerde zıt renklerin kompozisyonu, farklı yüzeylerin daha kolay ayırt

¹⁰⁵ Stoneham, J., Thoday, P. 1996, Landscape Design for Elderly and Disabled People, Garden Art Pres, United Kingdom.

edilebilmesine olanak verir.¹⁰⁶ Bahçelerin içindeki yaya yolları boyunca kişiyi yönlendirmek amacıyla farklı renk ve dokudaki bitkiler kullanılabilir.

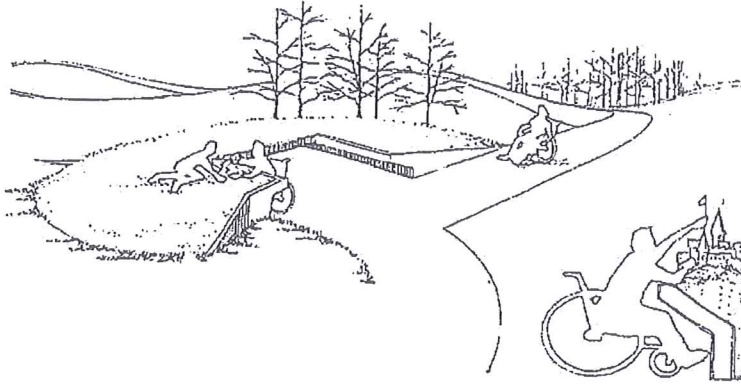
5.2.3. Çocuk Oyun Alanları

Çocuk oyun alanları, çocukların sağlıklı büyümelerini amaçlayan değişik yaş gruplarının kullanım mekanlarıdır. Çocukların temiz hava gereksinimi, oyun olanakları buna bağlı olarak sosyal ilişkiler geliştirmeleri bu mekanlar sayesinde karşılanır. Çocuk oyun alanları, yalnızca çocukların değil onları gözleyebilmek için aile bireylerinin de geldiği düşünülerek, onlar içinde bir tür dinlenme mekanı tasarlanmalıdır.

Çocuk oyun alanlarında, engelleri yüzünden sosyal aktiviteleri istenilen düzeyde olmayan çocuklara diğer çocuklarla kaynaşabilecekleri, her şeyden önce fiziksel ve sosyal gelişimlerini sağlayabilecekleri bir ortam yaratılmalıdır. Engelli olmak oyun oynamak için bir engel değil sadece bir dezavantaj olabilir. Ayrıca, oyun alanlarının tasarımı yapılırken normal çocukların, özel problemleri ve öğrenme zorluğu olan çocuklarla alay etme olasılığını en aza indirecek şekilde tasarım yapılmalıdır. Herkesin katıldığı oyun alanı donanımı ve olanakları, ufak değişikliklerle engelli çocuklar içinde kullanılabilir hale getirilmelidir. Çünkü çocuklar arasındaki etkileşim önemlidir. Şekil 10 'da bir kum havuzunun yükseltilerek tekerlekli sandalyede bulunan çocukların, diğer arkadaşlarıyla bir arada oynayabileceği gösterilmektedir. Ayrıca ebeveynlerin de engelli olabileceği ihtimali göz önüne alınarak, diğer kentsel mekanlarda olduğu gibi bu alanlarda da uygun tasarımların yapılması gerekmektedir.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Bekiroğlu, M.S., 1998, Peyzaj Düzenlemelerinde Özürlülerin Kullanımları ile İlgili Sorunların Saptanması, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

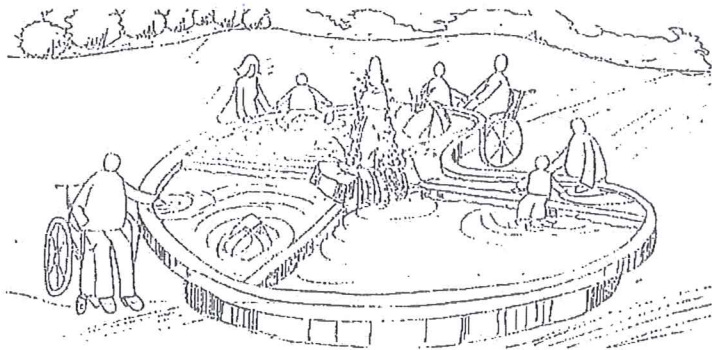
¹⁰⁷ Haris. W.H., Dines. N.T., 1998, Time Saver Standarts for Landscape Architecture, McGraw-Hill, USA.

Şekil 12: Tekerlekli sandalye kullanan çocuklar için tasarlanmış kum alanı¹⁰⁸

Çocuk oyun alanlarında kullanılan oyun araçları çocukların sağlıklı olarak vücutlarının gelişmesine olanak vermelidir. Engelli çocuklar için sıradan bir çocuk oyun alanı tehlikeli koşullara (sert döşemeli geniş ve çıplak alanlar, emniyetsiz salıncaklar, yüksek kaydıraklar vb.) sahiptir. Doğal materyaller olan kum ve toprak dahi rahatsızlık vermektedir. Örneğin; protez kullanan çocukların, taktıkları protezlerin eklem yerlerine kumun girmesiyle hareketleri engellediği için kumda oynayamazlar. Bu yüzden yumuşak bir malzeme olan süngerimsi lastikler ve çim, toprak ve kumun yerine kullanılacak yüzey örtücülerdir.

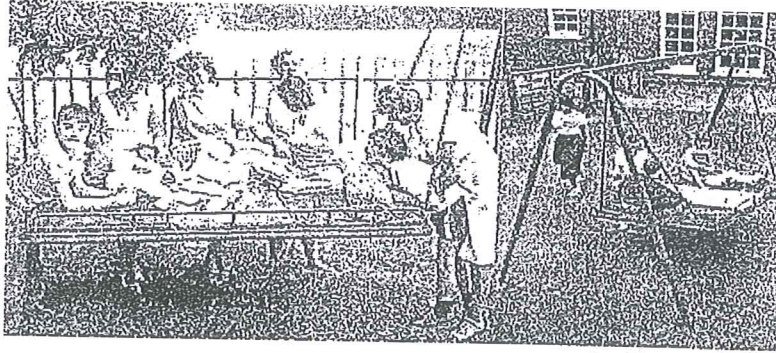
Oyun alanları, çeşitli oyun türleri için bir su havuzu veya küçük bir göl içerebilir. Su havuzu, oyuncak botlarla oynamak için gerekli olan su miktarına göre ortalama 300-400mm derinliğinde olabilir.

Şekil 13: Çocukların güvenle eğlenebilecekleri bir su havuzu¹⁰⁹

¹⁰⁸ a.g.e.

Çocuk oyun alanlarında, çocukları en fazla meşgul eden, oyun aletleridir. Bu aletler sabit, basit, emniyetli ve çok yönlü olmalıdır. Eski araba lastikleri ve sallanan yataklar salıncak olarak kullanım için uygun olabilir. Sallanan yataklar, çocukların sırtüstü ve yüzükoyun uzanarak sallanmalarına imkan tanır ve aynı anda birçok çocuk tarafından kullanılabilir. Bu salıncaklar, kendilerine destek sağlayamayan engelli çocuklar için daha yavaş sallanma imkanı tanır ve yerden yüksekliği 150-250mm kadar olabilir. Eski araba lastiği kullanılarak oluşturulmuş salıncaklar ise engelli çocuklar için kolu, sırtı destekleyen donanıma sahiptir.

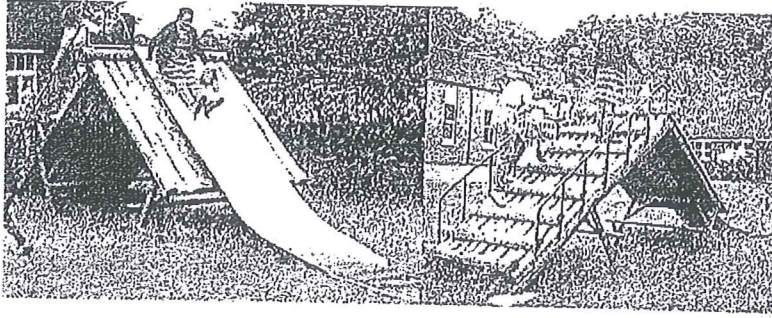

Şekil 14: Engelli çocuklar için tasarlanmış sallanma yatağı¹¹⁰

Kaydıraklar da çocuk oyun alanlarının önemli elemanlarıdır, demir boru ve saçtan inşa edilirler. Merdiven ve kayma alanı olmak üzere iki kısımdan oluşur. Şekilde genişletilmiş merdiven ve kayma yüzeyi ile engelli çocukların rahat kullanımına olanak tanıyan bir kaydırak örneği görülmektedir.

¹⁰⁹ Accessible Landscape Designing for Inclusion San Francisco State University, San Francisco.

¹¹⁰ Verhe, I., 1995, The Adaptation of Outdoor Activity Areas for the Use of the Disabled, the Finnish Association of Sports for the Disabled, Finland.

Şekil 15: Engelli çocuklar için tasarlanmış kaydırak¹¹¹

Görme engelli çocuklar için, oyun alanlarında kullanılan oyun aletlerinin kendilerinden çok malzemeleri önemlidir. Çünkü görme engelli çocuklar malzemeleri dokunarak tanımak isterler. Bu nedenle çivi, bulon gibi bağlayıcıları kullanmak yanlış olur. Aynı şekilde sivri köşeler ve yırtıcı yüzeyler de bulunmamalıdır.

5.2.4. Spor Alanları

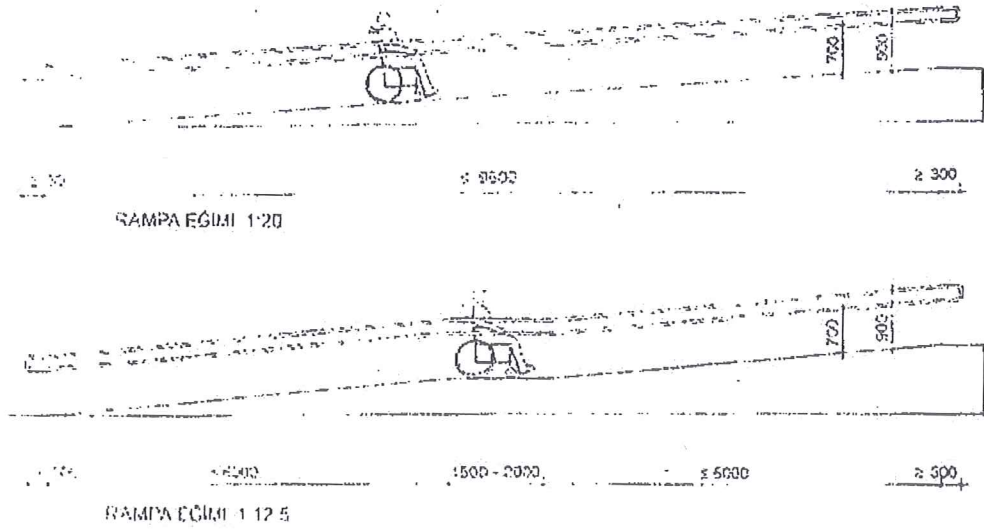
Spor alanları, kentsel yaşamda insanların rekreatif ihtiyaçları için yararlandıkları alanlardır. Bu alanların tasarımı yapılırken, özellikle kişilerin serbest vakitlerini nasıl değerlendirdikleri önemlidir. Engellilerin birçoğu engellerinden dolayı çalışamadıklarından diğer kişilere göre daha fazla serbest vakitleri vardır. Bu yüzden engellilere yönelik tasarımların yapılarak onların toplumla bütünleşmesini sağlayacak spor alanları oluşturulmalıdır. Ancak her aktivite türünde özel adaptasyonların yapılması gerekmektedir. Bazı spor aktiviteleri ve tasarım standartları şunlardır:

Binicilik aktivitesi hangi alanda olursa olsun değerlendirilmesi kolay bir spordur. Kırsal bir alanda veya bir yol üzerinde rahatlıkla ata binilebilir. Engelliler bu sporu yaparak hem ata binmesini hem de bu yeteneklerini arttırmayı amaçlarlar.¹¹² Binicilik sporu fiziksel, görme veya zihinsel engeli olan tüm insanların yapabileceği bir aktivitedir. Engellilerin ata binebilmesi

¹¹¹ a.g.e.

¹¹² a.g.e.

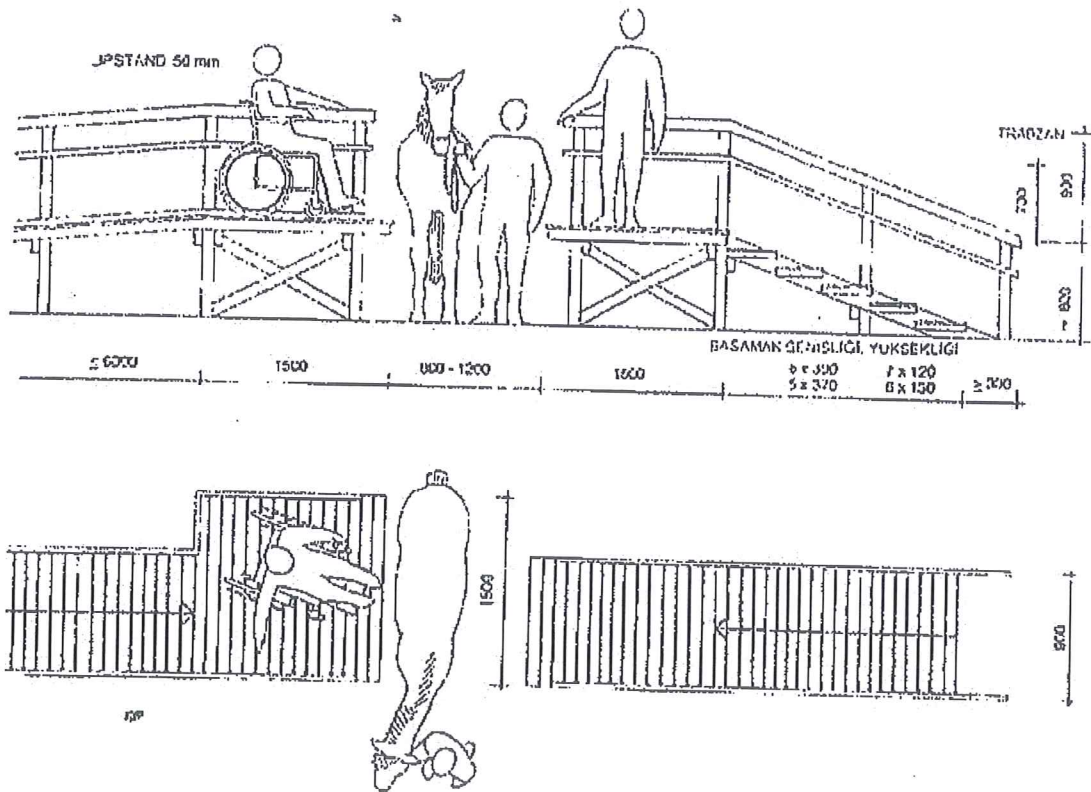
için, çeşitli yardımcı yapılarla desteklenmesi gerekir. Tekerlekli sandalye kullananlar yükseklik farkını gideren eğimli bir yolda, küçük bir platformdan ata binebilirler. Bu yol sağlam olmalı, eğim ise 1/12.5 yani %8 düzeyinde olmalıdır. Ayrıca uzunluğu 6000mm'yi geçmeyen ve 900mm yüksekliğinde el tutma yerleri ve tırabzanlar da bulunmalıdır.

Şekil 16: Tekerlekli sandalye kullananlara özel tasarlanmış ata binme platformu kesit ve planı¹¹³

Atlar, birbirine bakacak şekilde iki platform arasında durmalıdır. Platformlardan biri merdiven ile donatılmış olabilir. Bu şekilde tasarlanan basamakların eni 900-1000mm, rıhtı 120-130mm ve basamak genişliği ise yaklaşık 400mm olmalıdır.

¹¹³ a.g.e.

Şekil 17: Ata binmeyi kolaylaştırmak için merdivenle birlikte kullanılan platform¹¹⁴

Golf topu oynanan bir oyun olup, kurallara bağlı olarak topa, başlama noktasından deliklerin içine girebilmesi için sopa ile vurularak oynanır. Golf, görme engelli, yürüme engelli, felçli vb. engel gruplarına uygun bir spordur. Prensipite, alan içinde hareket edebilen ve sopayla topa vurabilen herkese uygundur. Engellilere uygun golf ABD'de yaygındır. Engelliye uygun golf alanı; 3, 6 veya 9 delikli ve yüzeyi yoğun çimle kaplı olmalıdır. 3 delikli olan golf alanları rehabilitasyon alanlarıyla da bütünleştirilebilir. Golf alanlarında kişi rahatlıkla 7-8 km hareket eder ve oyun yaklaşık 3-4 saat kadar sürer.¹¹⁵

Engelliler okçuluk aktivitesini iç ve dış mekanlarda yapabilirler ve yarışmalara katılarak engelli olmayan insanlarla da yarışabilirler. Engellilerin çoğu, normal

¹¹⁴ a.g.e.

¹¹⁵ a.g.e.

yayla yani olimpik standartlara uygun yayla okçuluk egzersizi yapabildiği gibi özel karışımdan yapılmış yay da kullanabilirler. Bu özel yayı kullanmak birçok engelli için daha kolay ve uygundur.

Atıcılık aktivitesi hava veya barutla çalışan; silah, tabanca veya tüfekle durgun ya da hareketli hedefe atıştan oluşur.

Okçuluk ve atıcılık aktivitesi yapılırken okçuluk ve atıcılık poligonu olmalıdır. Bu poligonlar, sıradan veya yarışma okçuluğuna servis veren spor kompleksleridir. Okçuluk ve atıcılık poligonlarının engelliye uygun olması için arabayla kolay ulaşımın olması, araba park alanının atış poligonunun çevresinde olması, geniş ferah, az eğimli yolların olması, muhafaza ve servis alanı girişlerinin engellinin kullanabileceği şekilde olması ve iyi anlaşılır açıklayıcı tabelaların olması gerekmektedir.

Atıcılık ve okçuluk aktivitesinin engelliler tarafından rahat yapılabilmesi için yarışma ve antrenman sahası iki okçunun ihtiyacını rahat karşılayabilmek için 5m genişlikte, 90m uzunlukta ve nişanın yönü kuzeye doğru olan yeşil alandan oluşur.¹¹⁶

Bisiklete binme, birçok engelli için iyi bir açık alan aktivitesi ve egzersizidir. Bisiklet kullanma özellikle genç engellilerin kendi çevrelerinde ve diğer genç insanlarla birlikte eğlenmelerine imkan tanır.

Bisiklet yolunun iyi, pürüzsüz yüzeyli ve aydınlık olması bisiklete binmeyi kolaylaştırır. Bu tip yüzeyler tekerlekli sandalye yarışlarında da uygun ve güvenli olurlar. Birçok engelli kişi, normal bisiklete binemez. Sıradan bisikletler, elde kullanılabilen bisikletler veya üç tekerlekli bisikletlere dönüştürülerek engellilere uygun bisikletler oluşturulabilir.¹¹⁷

¹¹⁶ Verhe, I., 1995, The Adaptation of Outdoor Activity Areas for the Use of the Disabled, the Finnish Association of Sports for the Disabled, Finland.

¹¹⁷ A.g.e.

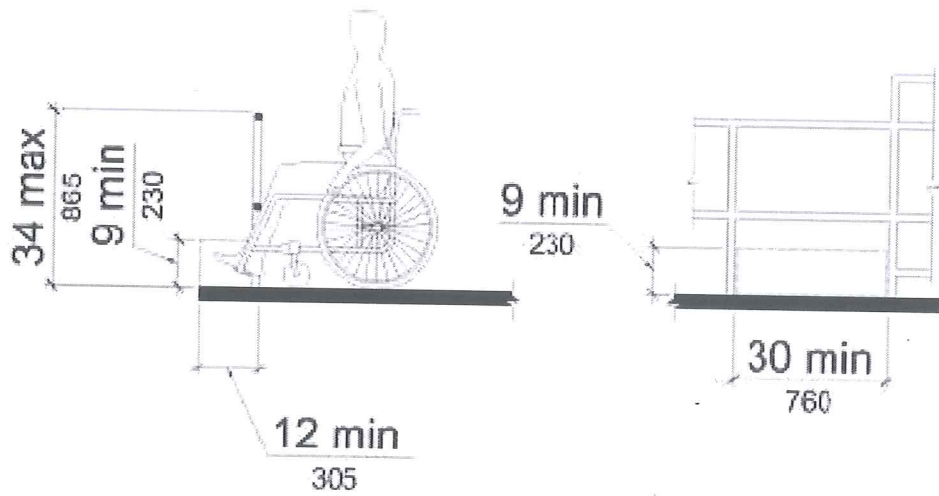
Futbol, zihinsel engelliler ve düşük seviyeli bedensel engelliler tarafından oynanabilir. Bu oyunda koltuk değnekleri kişiye destek olabilir. Fakat özel ekipmanlar ve adaptasyon gerektirmez ve kurallar da normal oyunla aynıdır.

Tekerlekli sandalye basketbolü, çok yüksek bir fizik kondisyon ve teknik beceriyle birlikte süratli biçimde yer değiştirmeyi gerektiren bir spordur. Uluslar arası Tekerlekli Sandalye Basketbol Federasyonu tarafından belirlenen kurallar ve sınıflamalar çerçevesinde yapılır. Bu düzenlemeler, ayakta oynanan basketbol sahasına eş saha büyüklüğü ve pota yüksekliği gibi konuları da içerir.

Atletizm sporları yaz alanlarında açık alanlardaki spor alanlarında gerçekleştirilirken, kış aylarında spor salonlarında yapılır. Atletizm yapan görme engelli sporcular, görme yetisi olan eşlikçileriyle beraber veya ses sinyalleri yardımı ile düzgün bir yüzeyde koşu aktivitesine katılabilirler.

Balık tutma engelliler için, doğa ve su eğlenceleri arasında en popüler aktivitedir ve fazla fiziksel güce ihtiyaç yoktur. Balık tutma teknikleri ve yolları deniz, göl, sahil ve kıyı konumuna göre değişir. Geleneksel balık tutma yöntemleri, oltayla balık tutma ve kayıktan ağla balık tutmadır. Balık tutmanın zor olan kısmı su ve bota ulaşımdan kaynaklandığından, engelli kişi oltayı kaldırılabiliyorsa balık da tutabilir. Engelliye uygun balık tutma iskelesine ulaşım en kolay şekilde sağlanmış olmalıdır. İskeleler tercihen bir kişiye uygun olarak tasarlanır ve kıyı boyunca, örneğin 3m ara ile oluşturulur. Ayrıca tekerlekli sandalye kullananların rahat hareket edebileceği boyutlara sahip olmalı ve oturma alanı bulundurulmalıdır. Balık tutma iskeleleri minimum 900mm genişliğinde ve 1200mm derinliğinde tırabzanlı platformdan oluşmalı ve kenarları dik olmalıdır. Platformun suya olan maksimum yatay mesafesi 300mm olmalıdır. Balık istasyonuna, genişliği minimum 1500mm olan ve yeterince sert yüzeyli patika ile inilmelidir. Patikanın arkasında rüzgardan korunmak için çit ve çalılık bulunmalı ayrıca bu patika üstünde dinlenme alanları ve engelliye uygun tuvaletler yerleştirilmelidir.

Iskele veya balık tutma platformu 700-900mm yükseklikte dik kenarlar ve korkulukla donatılmış olmalıdır. Gerekirse düşmeyi önlemek için 1000mm yüksekliğinde ekstra bir parmaklık ilave edilmelidir. Tekerlekli sandalye kullanan engelliler için, korkulukların üzerine yeterli yükseklikte konulacak raflar, kol ve balık yemi koymak için kullanılarak balıkçıya kolaylık sağlar. Raflar 200-250mm genişliğinde ve eğimi 30 derece olmalıdır.

Şekil 18 : Engelliler için tasarlanmış balık tutma iskelesi kesiti¹¹⁸

Yüzme eski zamanlardan günümüze kadar, engelliler için önemli bir fizyoterapi ve rehabilitasyon yöntemi olmuştur. Yüzme, güneşlenme aktivitesini de beraberinde getirdiği için eneliler arasında tercih edilmektedir. Yüzme açık alanda iki farklı mekanda gerçekleştirilir. Bunlar, plajlar ve yüzme havuzlarıdır.

Plajlar, yüzme ve güneşlenme aktivitesinin gerçekleştirildiği alanlar olup bu alanların yüzme havuzuna olan avantajları, daha fazla su derinliğine sahip

¹¹⁸ internet 2008, ADA Accessibility Guidelines for Building and Facilities
<http://www.access-board.gov/adaag/html/figures/fig62.html>

olmaları, kaygan yüzeyleri veya sert kesici kenarların bulunmaması ve bina dışı doğal bir çevrenin ruhsal yararlarını sağlamalarıdır.¹¹⁹

Plajların tasarımı yapılırken özellikle, plajlara kamp alanlarından, piknik alanlarından ve diğer alanlardan erişebilirlik kolay sağlanmalıdır. Ayrıca binalara, iskelelere ve su alanlarına da tekerlekli sandalye ulaşmak mümkün olmalıdır. Zemin malzemesi ise yeterince sert ve içeriği tekerlekli sandalye kullanımına izin verecek şekilde olmalı ancak düşmelerde oluşabilecek zararlara engel olmak için uygun malzeme seçilmelidir. Tercih edilen, ana yolların beton, yaya yollarının ise asfalt veya ahşap malzeme ile kaplanmasıdır. Yumuşak kumlu bir alanda seyahat etmeye izin veren en iyi çözüm, ahşap malzemedeki yapılan yollarıdır ki, aynı zamanda plajlara en az zararı verir. Ayrıca ahşap plak kışın buz problemini ortadan kaldırarak, plajın her sezon kullanılmasını sağlar. Güneşlenme alanlarında ise yüzey malzemesi olarak ince kum veya yumuşak taş yerine çim alanlar engelliler için çok daha elverişlidir.¹²⁰

Yüzmek ve dalmak amacıyla, suya kıyından erişmek birçok engelli için zor hatta olanaksızdır. Suya erişim, engelliye uygun bir iskeleden gerçekleştirilebilir. Sahilden suya doğru giden, eğimi azaltıcı nitelikte olan bir yol ile erişim sağlanabilir. İskelenin engellilere uygun olabilmesi için, (tekerlekli sandalye kullananlar) geniş bir alana sahip olmalıdır ki bu en az 1800mm boşluk demektir. İskelede dinlenmek için bir de oturma yeri bulunmalıdır. Bir iskeledeki 900 ve 700mm yüksekliğindeki tırabzanlar da özellikle görme engelliler ve hareket yeteneği az olanlar için ulaşımı kolaylaştırmakla birlikte suda ve iskelede kişiye ek bir güvence sağlamaktadır.¹²¹

¹¹⁹ Harris, W.H., Dines, N.T., 1998, Time Saver Standarts for Landscape Architecture, McGraw-Hill, USA.

¹²⁰ Joseph, D.C., Koppelman, L.E., 1978, Time Saver Standarts For Site Planning, McGraw-Hill, USA.

¹²¹ a.g.e.

İskelenin üst kısmının su yüzeyinden 200mm'denfazla olmaması önerilmektedir. İskeleeye erişim su düzeyine uydurulmuş, kot farkını kapatan köprünün yardımı ile sağlanmalıdır. Suyu iniş çıkış engelliye uygun merdivenler veya bir asansör vasıtası ile sağlanmalıdır. Suyu inmek için kullanılan basamaklar 600-700mm genişliğinde olup basamaklar, iskelenin üzerinden ortalama 500mm yukarıdan başlar. Böylece merdivenlere bir tekerlekli sandalyeden doğrudan erişmek mümkün olabilmektedir. Basamakların her iki tarafında ise 140-150mm yükseklikte tırabzanlar bulunmalıdır.¹²²

Görme engelli kişilere yön verebilmek, derin sulara girilmesini önlemek için ses sinyallerinden faydalanılabilir.

Yüzme havuzları, ısısında değişiklik göstermemesi, dalga ve akıntıların bulunmaması nedeniyle kontrollü koşullar altında engellilerin yüzme aktivitesinden yararlanılmasına olanak sağlamaktadırlar. Havuzların dezavantajları ise sert, kaygan yüzey ve kenarlar, yüksek ses düzeyleri ve ebat sınırlamaları bulunmasıdır.¹²³

Yüzme havuzlarının etrafındaki alan, tekerlekli sandalye kullananların da rahat kullanabileceği genişlikte olmalı ve donmayan, kaymayan yüzeylerden oluşmalıdır. Ayrıca yaş yüzeylerin iyi havalandırılması gerekir ve aşırı sesin engellenmesi için sert yüzeyleri bulunan hijyenik alanlardaki akustiğe de dikkat edilmelidir. Algılamaya yardımcı olmak için, havuzun kenarlarında kullanılan renkler ve malzemelerde kontrast oluşturulmalıdır.

Havuz kenarlarında ısıtmalı olarak 500mm yüksekliğinde yüzme öncesi ve sonrası dinlenme amaçlı oturma elemanları bulunmalıdır. Havuz suyunun yüzeyi çevre alan ile aynı olmalıdır. Böylece suya inmede daha az basamak

¹²² a.g.e.

¹²³ Harris, W.H., Dines, N.T., 1998, Time Saver Standarts for Landscape Architecture, McGraw-Hill, USA.

kullanılarak engellinin suya inişini kolaylaştırmaktadır. Havuzun farklı alanlardaki derinliği açıkça işaretlenmelidir. Engelliler için tavsiye edilen havuz derinliği sıg kenarında 1000-1200mm, derin kenarında ise 1800mm kadar olmalıdır. Görme engelliler için derinliğin değiştii noktalar sesli ve sı fıskıran araçlarla belirlenebilir.¹²⁴

Havuzun iniş daima sıg kenardan olmalı, kişilerin suya girişleri tırabzanlar yardımıyla ve geniş merdivenlerle sağlanmalıdır ki bunlar dinlenmek ve oturmak için de kullanılabilir. Koltuk değnekleri kullanarak hareket eden kişilerin kullanımı için 900mm genişliğindeki basamaklar, daha dar olan 600mm genişliğinde basamakların yanına yapılabilir. Basamakların rıhtı 120-150mm, basamak genişliği 320-400mm kadar olabilir. Basamakların her iki kenarında, aralarında 600mm mesafe bulunan 700-900mm yüksekliğinde tırabzanlar bulunmalıdır.

5.3. Geçiş Alanlarında Engelli İnsanlara Yönelik Tasarım İlkeleri

Kentsel doku içerisinde, kent yaşamının işlevsel olarak hayat bulduğu yerler yollar ve yollarla ilgili yaya mekanlarıdır. Bilindiği gibi yaya ve araç ya da taşıt yolları olarak iki ayrı yol sınıflaması yapılır. Buradan da yaya ulaşımı, bisiklet ulaşımı, motorlu özel ve kamusal taşımacılık ve servis ulaşımı gibi ayrımlara gidilebilmektedir. Yayalar ve taşıtların mümkün olduğu kadar ayrılması ile, güvenlik ve çevresel kirlilik etkenlerinden uzaklaşmaktadır. Yollar yapısını birbirinden ayıran ve onlara ulaşmayı sağlayan mekanlar olduğundan, bu mekanların güneşlenme, ışık ve hava sirkülasyonu gibi çevresel ve iklimik faktörlerin de göz önünde bulundurularak düzenlenmesi gerekmektedir.

Yaya mekanlarında getirilecek olan tasarım ve planlama kararlarının, engelli yayalara ve diğer yayalara yönelik geliştirilmesi ve yapılaşmamış alanların

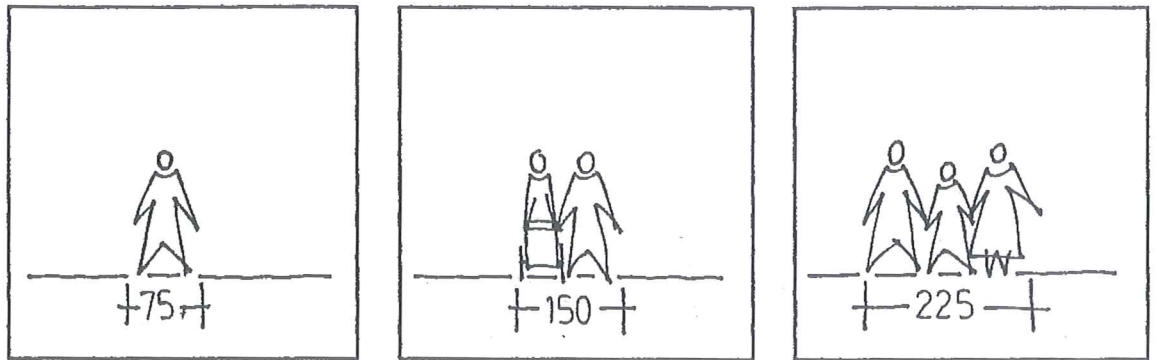
¹²⁴ Verhe, I., 1995, The Adaptation of Outdoor Activity Areas for the Use of the Disabled, the Finnish Association of Sports for the Disabled, Finland.

dışındaki yaya bölgeleri, yaya alanları ve taşıt trafik alanlarında da getirilmesi gerekmektedir.

5.3.1. Yaya Yolları ve Kaldırımlar

Kentsel alanların en önemli unsurlarından biri yaya yolları ve kaldırımlardır. Yaya yolu taşıt trafiğinden tamamen arındırılmış veya gerektiğinde belli taşıtların girmesine izin verilen yoldur. Yaya kaldırımları ise taşıt yolu kenarı ile, gerçek veya tüzel kişilere ait mülkler arasında kalan ve bordür taşıyla taşıt yolundan ayrılmış platformun, yayaların kullanımına tahsis edilmiş kısmıdır.¹²⁵

Yaya yollarının genişliği yolun amacına ve mevcut ya da beklenen trafik yoğunluğuna bağlı olarak değişir. Yaya yollarının genişlikleri, eğimleri, döşemeleri kullanıcıların hayatını sınırlamayacak şekilde olmalıdır. Genel bir kural olarak; her yaya için omuz genişliği 60cm ile, yürürken kullandığı 75cm'lik alan yeterli genişliği belirtmektedir. Dolayısıyla iki, üç kişilik yaya yolu hesaplamalarında 75'in katları şeklindedir.

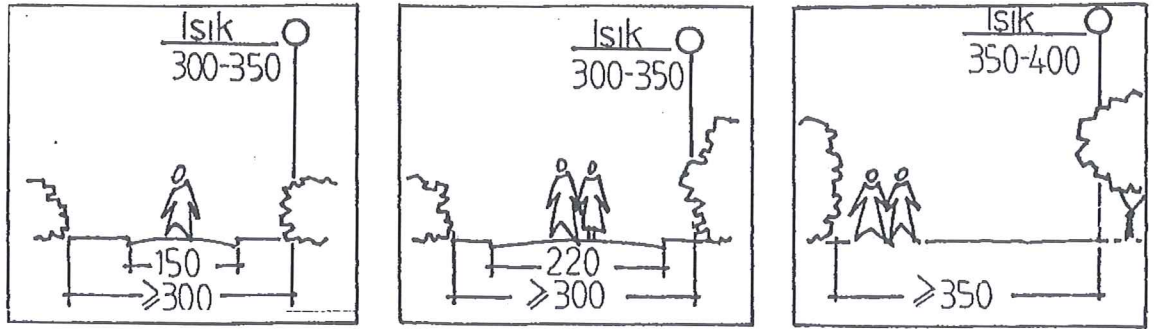

Şekil 19: Yaya yolu ölçüleri¹²⁶

¹²⁵ TSE, 1999, Şehir İçi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları, TS 12576, Ankara.

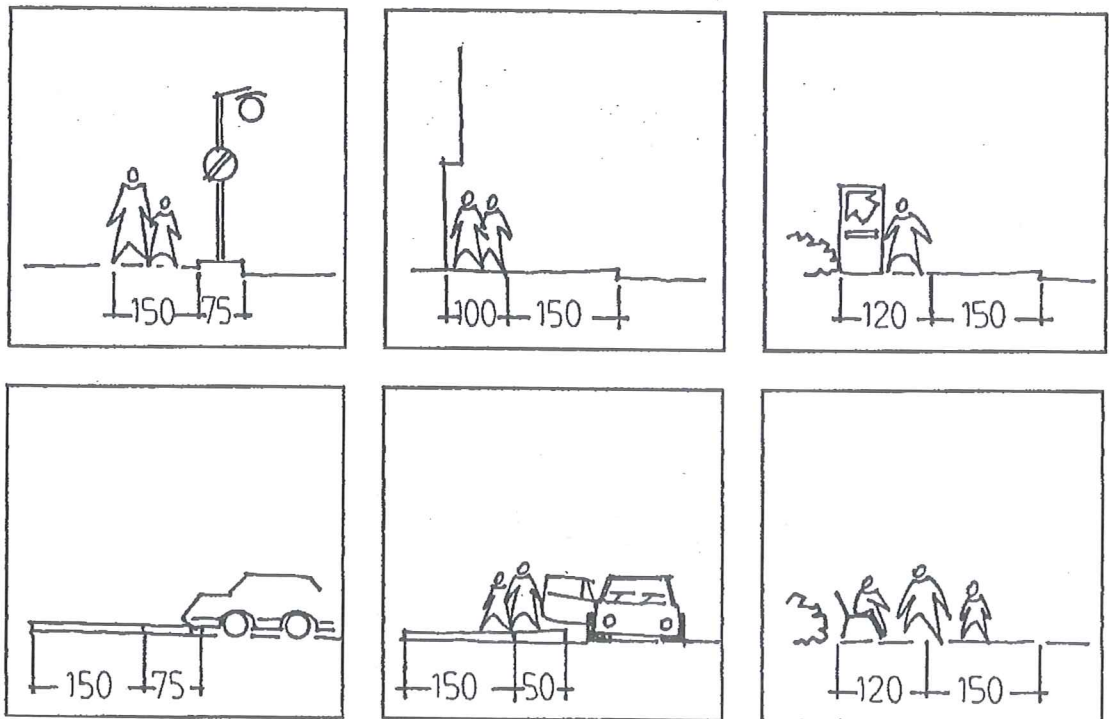
¹²⁶ Bakan, K., Konuk, G., 1987, Yaya Yolu Planlamasında Tasarıma İlişkin Ölçütler, Türkiye'de Kentsel Dış Mekan Düzenlemesi, s.28, Ankara.

Konut alanları içerisindeki veya çevresindeki taşıttan ayrı olarak düzenlenmiş yaya yollarında ölçüler 150cm ile 350cm arasında değişmektedir.

Şekil 20: Konut alanı içerisinde taşıt girmeyen yaya yolları genişlikleri¹²⁷

Yaya yollarına konulacak ilave bir durak, ışık, işaret, vitrin, oturma elemanları, telefon kulübesi ya da otopark 35cm ile 120cm arasında yer gerektirmektedir.

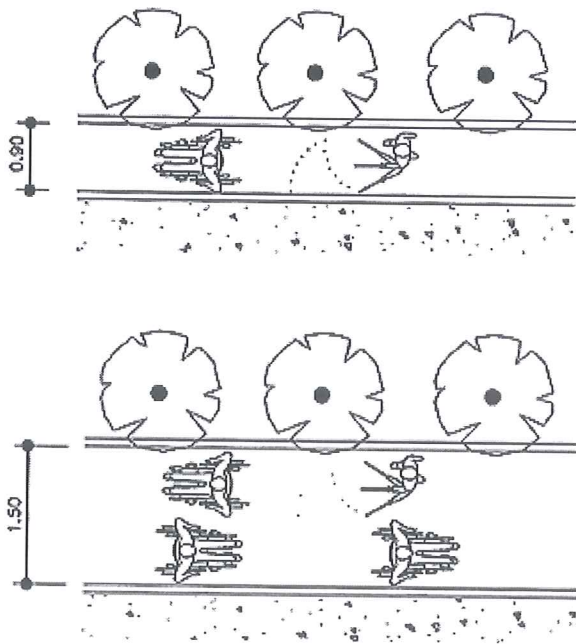

Şekil 21: Yaya yoluna eklentiler ve park etme¹²⁸

¹²⁷ a.g.e.

¹²⁸ a.g.e.

Bedenssel veya ortopedik engele sahip yayalar için daha geniş yaya yoluna ihtiyaç bulunmaktadır. 90cm, tekerlekli sandalye kullanan bir yaya için gereken ölçüdür. Çift yönlü tekerlekli sandalye geçişlerinde bu genişlik 150cm olmalıdır. Ancak genelde bu genişliğin 180cm olması tavsiye edilmektedir. Bir tekerlekli sandalyenin, yayanın yanından geçebilmesi için en az 120cm genişlik gerekmektedir.

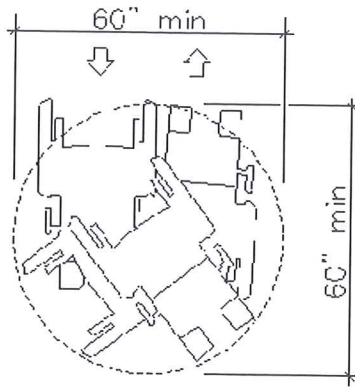
Şekil 22: Tekerlekli sandalye kullanıcıları için yol genişlikleri¹²⁹

Robinette'e (1985) göre, tekerlekli sandalyeli geçişlerde yeterli genişlik; tekli geçişler için 122cm, çiftli geçişler için 183cm'dir.¹³⁰ Tekerlekli sandalye kullanıcılarının 90°, 180°, 360° dönüşler ve U dönüşü yapabilmesi, ayrıca bir engel etrafında düzgün dönüş yapabilmesine imkan tanıyacak nitelikte olmalıdır.¹³¹

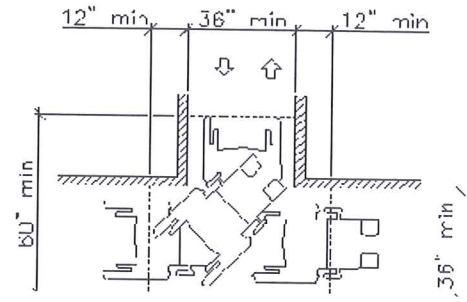
¹²⁹ İnternet, 2008, (<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>)

¹³⁰ Robinette, G.O., 1985, Basic Human Considerations, Barrier-free Exterior Design: Anyone Can Go Anywhere, s.12-14, New York.

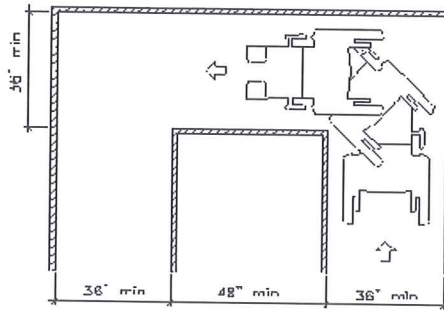
¹³¹ Yıldız, B., 2003, Engelliler İçin Dış Mekan Tasarım Özellikleri, s.71, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

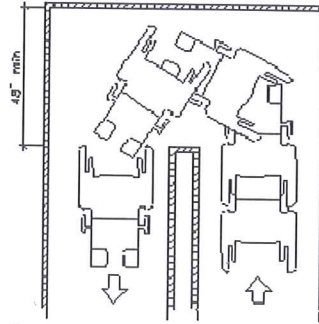
60° dönüş için gerekli alan

180° dönüş için gerekli alan

Tekerlekli sandalyenin 90 °'lik dönüşü

engel etrafında dönüş

Şekil 23:Tekerlekli sandalyenin farklı dönüşleri için gerekli alanlar¹³²

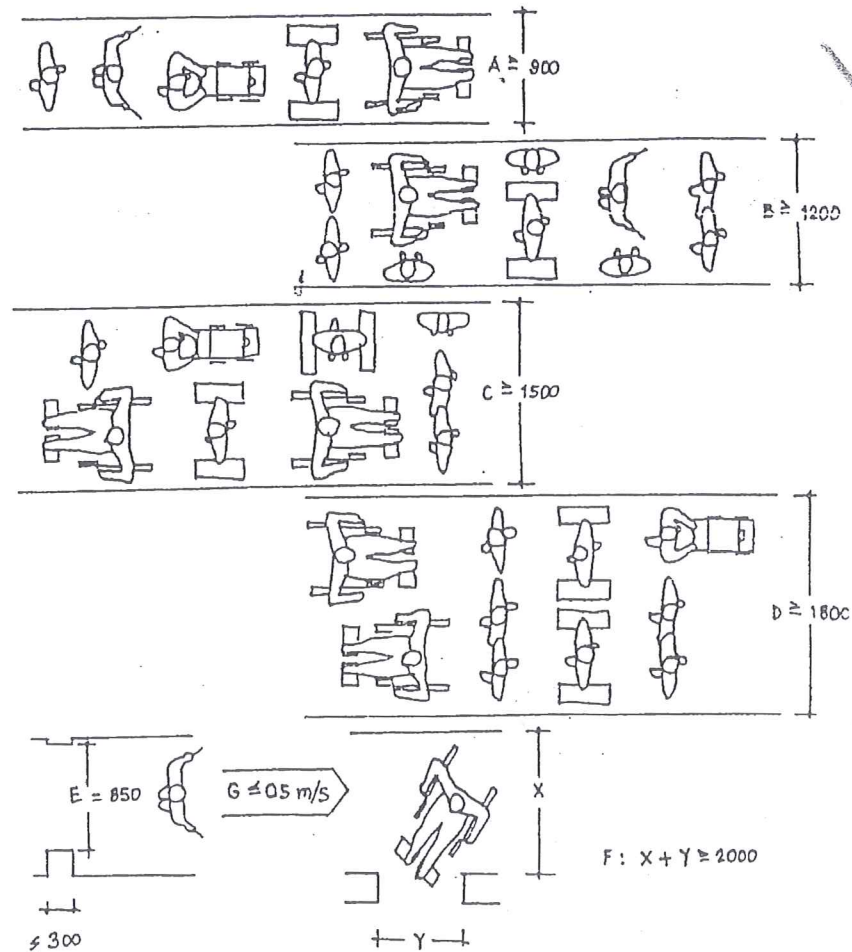
Yaya kaldırımını engellilerin kesintisiz kullanabilmeleri için yaya yolunda taşıtların park etmeleri yasaklanmalı veya taşıtların park etmemeleri için bordür taşı tarafında 10cm çapında veya 20x20 ebadında, 70-90cm yüksekliğinde metal veya demirli betondan estetik güzellikte koruyucu engeller konulmalıdır.¹³³

Yaya yollarındaki düz olmayan dönemeçler, engeller, çukurlar, herhangi bir nedenle yarıda kesilen yollar ve yolların üzerindeki seviye değişimleri kullanıcıları olumsuz etkilemektedir. Tüm kullanıcılar için uygun seviyede, açık, temiz,yeterli genişlikte engelsiz yollar sağlanmalıdır. Bedensel ya da

¹³² a.g.e.

¹³³ TSE, 1999, Şehir İçi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelemlerin Tasarım Kuralları, TS 12576, Ankara.

ortopedik engelliler ve görme engelliler dışındaki diğer engelli grubundaki insanlar, yaşlılar ve çocuklar için, yaya yollarında standart sayılabilecek diğer genişlik ölçüleri yeterli olmaktadır.

A= Kişilerin hiçbir zaman bir diğerini geçmesi gerekmeyen durumlarda.

B= Kişilerin birbirlerini ara sıra geçmesinin gerektiği durumlarda.

C= Kişilerin bir diğerini düzenli olarak geçmesi durumunda.

D= Kişilerin birbirleriyle sürekli geçmesinin gerektiği durumlarda.

E= Yürüme yolunda bazen daralmalar bulunması durumunda.

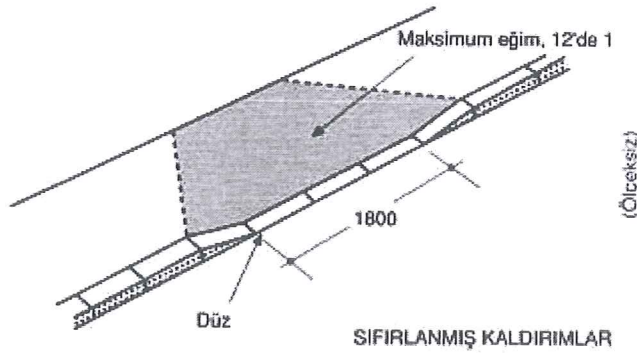
F= Bir sundurma veya kapı açıklığına 90° dönüş yapıldığında.

G= Kişilerin hareket edebilme hızları.

Şekil 24: Kullanma yoğunluğu ile bedensel engelli yaya geçişi için gerekli genişlikler¹³⁴

¹³⁴ Tokmak, H., 1995, Dış Çevre, Ulaşılabilirlik İçin Avrupa El Kitabı, s.32, Ankara.

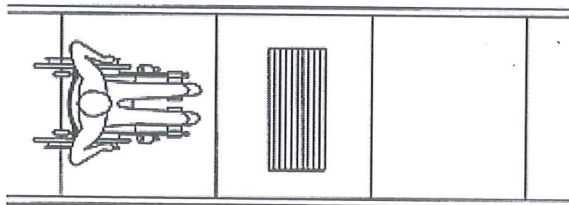
Kaldırım yükseklikleri 6-15 cm arasında olmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının çıkabilmesi için kaldırımların uygun yerlerine rampalar yapılmalıdır. Rampaların eğimleri %8 civarında alınmalıdır. Kaldırım rampalarının genişliği en az 140 cm yapılmalı, yan yana yürüyen iki insanın da buradan geçebilmeleri sağlanmalıdır.

Şekil 25: Kaldırımlara uygulanabilecek rampa detayı¹³⁵

Yaya yollarında eğim 1:20'yi aşmamalı, bu eğimden fazla olan yollar rampa olarak tasarlanmalıdır. Yolun bir tarafından diğer tarafına olan eğim-enine eğim-1:50'yi aşmamalıdır.

Kaldırım kenarlarındaki ızgaralar, tekerlekli sandalye kullanıcıları, çocuklu arabalı aileler, koltuk değneği veya baston kullanan engelliler için tehlikeli yapılardır. Genellikle yaya yollarının dışında yer almalıdır, yol yüzeyi ile aynı hizada olmalıdır ve ızgara açıklıkları yaya yolları güzergahına dik olmalıdır.

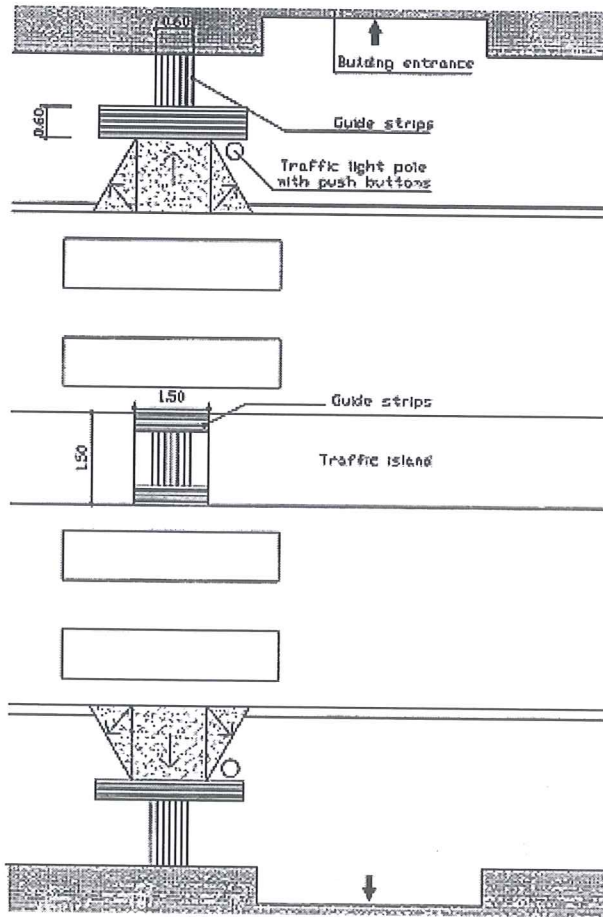

Şekil 26: Yaya yolları üzerindeki ızgaralar¹³⁶

¹³⁵ Ulaşılabilirlik Kılavuzu, 2008, www.tsd.org.tr

5.3.2. Yaya Geçitleri

Yaya geçitleri, taşıt yolunda yayaların güvenli geçebilmelerini sağlamak üzere, trafik işaretleri bulunan alandır. Kaldırım kenarlarının hareket yönüyle dik açı oluşturduğu noktalarda ve geçiş mesafesinin en kısa olduğu yerlerde yerleştirilmelidir. Taşıt yolu ve kavşaklarda yaya geçitleri bordür taşı ile kesilmemeli ve taşıt yolu seviyesine kadar yaya yolunda her üç yönde %8 eğimli rampa yapılmalıdır.¹³⁷

Şekil 27: Yaya geçidinde kaldırım rampası¹³⁸

¹³⁶Internet, 2008, urban design consideration, pathways, (<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>)

¹³⁷TSE, 1999, Şehir İçi Yollar-Özürü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları, TS 12576, Ankara.

¹³⁸Internet, 2008, urban design considerations, pedestrian crossings, (<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>)

Yaya ve araç trafik yoğunluğuna bağlı olarak ışık kontrolsüz yaya geçidi yapılan yerlerde, engellilerin de geçeceği düşünülerek, sürücüler yaya geçidinden en az 20m önce yaya geçidi işaretiyle ve engelli işareti ile uyarılmalıdır.

Işık kontrollü yaya geçitlerinde trafik işaret lambalarında; işitme engelliler için ışıklı yaya figürü, görme engelliler için devamlı ses uyarı işareti bulunmalıdır.

Refüjlü veya üçten fazla şeritli refüjsüz yollarda karşıdan karşıya geçmede yayalar için refüjde geçişler, diğer yerlerde koruyucu trafik adaları yapılmalıdır. Koruyucu trafik adaları, taşıt gidiş yönünde boyu 300-400cm ve genişliği yaya geçiş yönünde 250-160cm yapılmalı ve bu değerlerin altında olmamalıdır.

Engellilerin hareketini kolaylaştırmak için yaya geçişleri düz ayak olmalıdır. Yoğun trafikli taşıt yollarında hemzemin ve yaya geçitleri yapılmaması halinde engellilerinde kullanabileceği şekilde alt/üst geçitler yapılmalıdır. Bu geçitlerde, çevre müsait ise merdiven yerine eğimi %8'i geçmeyen rampalar ve gerekiyorsa tekerlekli sandalyeli için merdiven eğiminde hareket eden eğik asansör yapılmalıdır.

Yaya alt geçitlerinde girişleri yayalara ve engellilere emniyet hissi verici, geçidin bir ucundan diğer ucunun görülebileceği şekilde, geçit içi yeterli genişlik ve aydınlatma seviyesinde olmalıdır.

5.3.3. Rampalar

Farklı seviyelerdeki yerleri birbirine bağlayan rampalar özellikle tekerlekli sandalye kullananlar için gereklidir. Rampa genişlikleri kullanım tipine ve yoğunluğuna göre belirlenir. Tek yönlü rampaların minimum serbest genişliği 90cm, çift yönlü rampaların minimum serbest genişliği ise 150cm'dir. Rampa eğimleri %8'den büyük olmamalıdır. Normal rampa eğimleri %5-8 arasında

olmalıdır. Ancak 100cm'den daha kısa rampalarda %12'ye kadar eğimlere izin verilebilir. Bir rampanın boyu 6m'den fazla ise araya 120cm uzunluğunda bir sahanlık konur. Eğimin %10 ve daha dik olduğu durumlarda tekerlekli sandalyelerin hareketi son derece zordur.¹³⁹

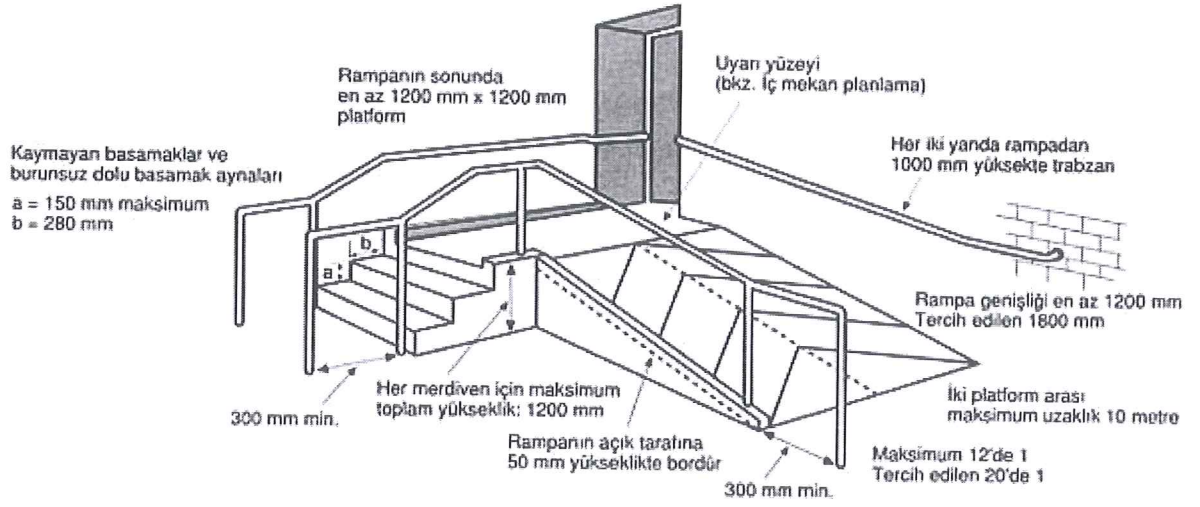

Resim 1: Standart bordür rampası

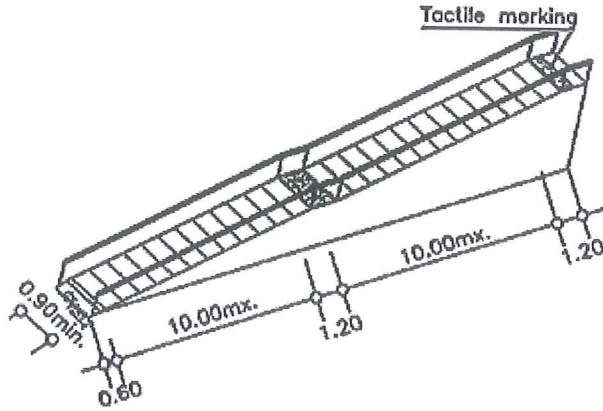
Sabit rampaların düzenlenemediği yerlerde seyyar rampalar da kullanılabilir. Rampaların yüzeyleri sert, stabil, kaymaz ve çok az pürüzlü malzeme ile kaplanmalıdır.

Tekerlekli sandalye kullanan engelliler için, rampaların korumasız taraflarına en az 5cm yüksekliğinde koruma bordürü yapılmalıdır. Görme engelliler için ise, rampaların başında ve sonunda 150cm uzunluğunda düz ve değişik dokuda bir alan bulunmalıdır.

¹³⁹ Seçkin, Ö.B., 2004, Peyzaj Konstrüksiyonu, s.246, İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi, İstanbul.

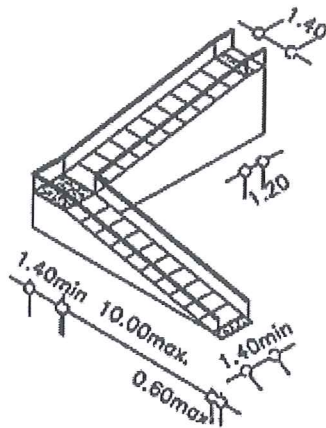
Şekil 28: Rampa örneği¹⁴⁰

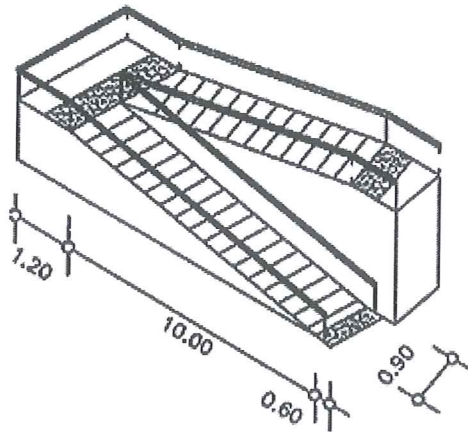
Şekil 29: Düz rampa örneği¹⁴¹

¹⁴⁰ Mimarlar Odası İzmir Şubesi, 2008, Engelliler ve Mimari, Ulaşılabilirlik Kılavuzu, www.izmimod.org.tr

¹⁴¹ İnternet, 2008, architectural design considerations, ramps, (<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>)

Şekil 30: 90° rampa örneği¹⁴²

Şekil 31: 180° rampa örneği¹⁴³

Rampaların önerilen maksimum eğimi 1:20'dir, eğimin açısı rampanın uzunluğuna bağlıdır.

Maksimum eğim	Maksimum uzunluk	Maksimum yükseklik
1:20 %9	-	-
1:16 %6	8m	0.50m
1:14 %7	5m	0.35m
1:12 %8	2m	0.15m
1:10 %10	1.25m	0.12m
1:08 %12	0.5m	0.06m

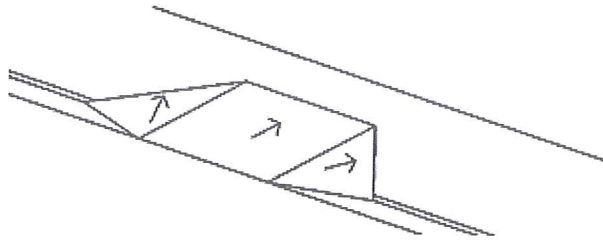
¹⁴² a.g.e.

¹⁴³ a.g.e.

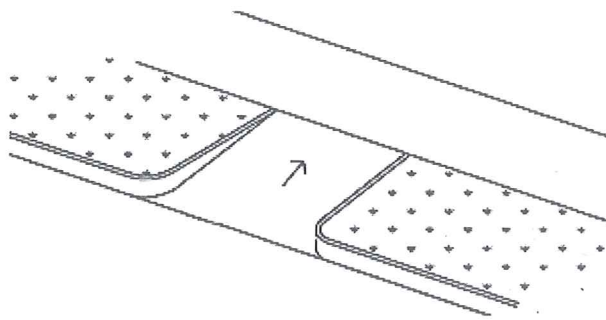
				
Level	ideal	<1:20	Max. 1:10	>1:10
İdeal	ulaşılabilir	yardım	riskli	
Yüzey	yaya yolu	gerektirir		

Tablo 6: Rampa eğim tablosu¹⁴⁴

Ayrıca kaldırım ve yol yüzeyi arasındaki seviye değişimlerini önlemek için de bordür rampaları kullanılır. Bordür rampalarının genişliği minimum 90cm olmalıdır. Ancak önerilen ölçü 120cm'dir.

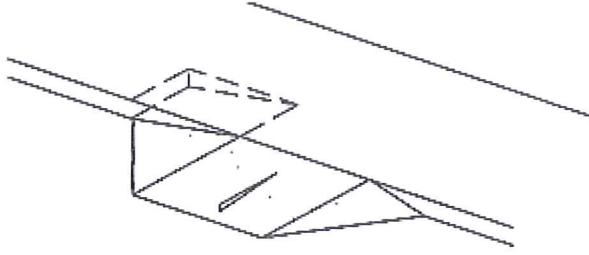

Şekil 32: Standart bordür rampası

Şekil 33: Tek eğimli rampa

¹⁴⁴ a.g.e

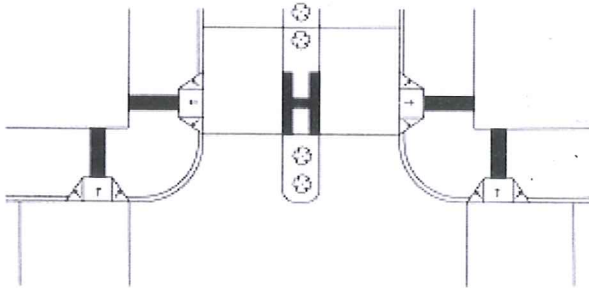

Şekil 34: Bina çevresi bordür rampaları¹⁴⁵

Resim 2: Yaya geçitlerinde caddenin iki tarafına yerleştirilen rampalar

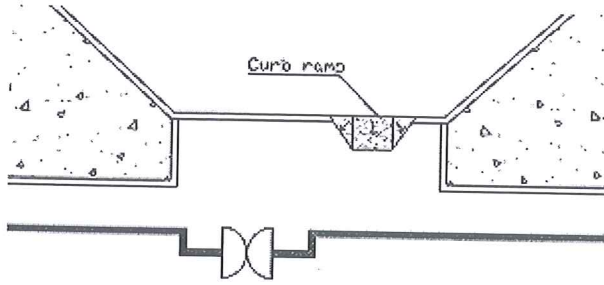
Bordür rampaları caddelerin kesişme noktalarında her çeyrek daireye yerleştirilir.

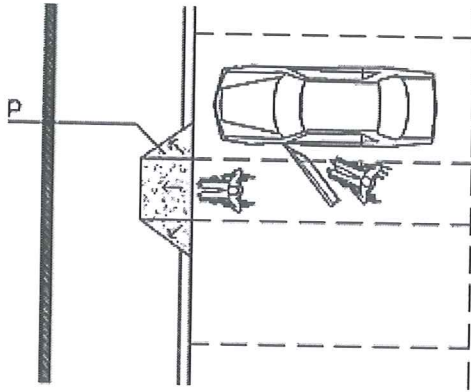
Şekil 35: Yaya geçitlerinde caddenin iki tarafına yerleştirilir¹⁴⁶

¹⁴⁵ a.g.e.

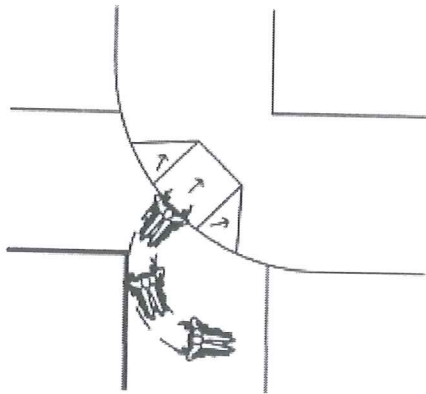
¹⁴⁶ a.g.e.

Şekil 36: Bina girişi araç iniş yeri rampası¹⁴⁷

Şekil 37: Park alanlarında bordür rampaları¹⁴⁸

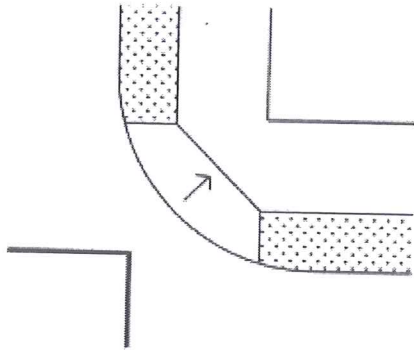

Şekil 38: Sokak köşelerinde diyagonal bordür rampaları¹⁴⁹

¹⁴⁷ a.g.e.

¹⁴⁸ a.g.e.

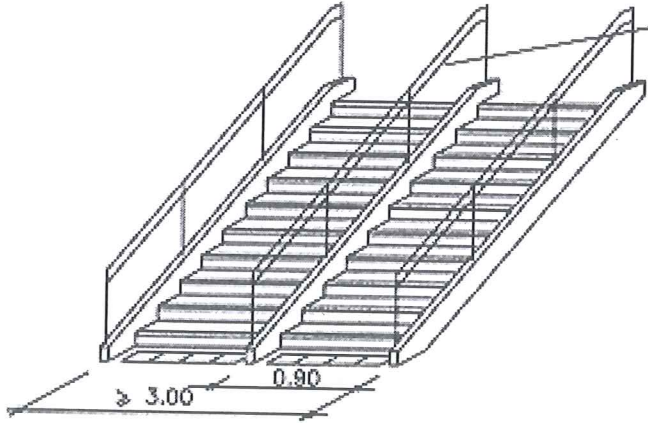
¹⁴⁹ a.g.e.

Şekil 39: Köşelerde devam eden bordür rampaları¹⁵⁰

5.3.4. Merdivenler

Merdivenler, engelliler için ulaşılabilirliği kısıtladığından mümkün olduğunca merdiven yapımından kaçınılmalıdır. Merdivenlerin genişliği tek yönlü kullanım için 90cm, çift yönlü kullanım için 150cm olmalıdır.¹⁵¹

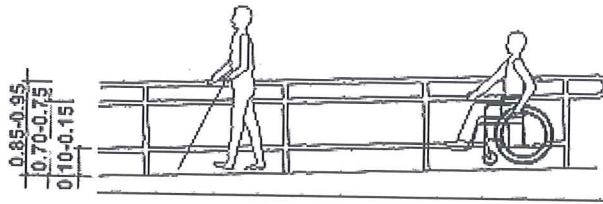
Şekil 40: Merdiven genişlikleri

Kapalı alan merdiven kullanımlarında; merdiven rıhtı 12mm-18mm, basamak genişliği 28mm-35mm arasında, açık alan kullanımlarında ise rıhtı 15mm basamak genişliği 30mm olmalıdır.

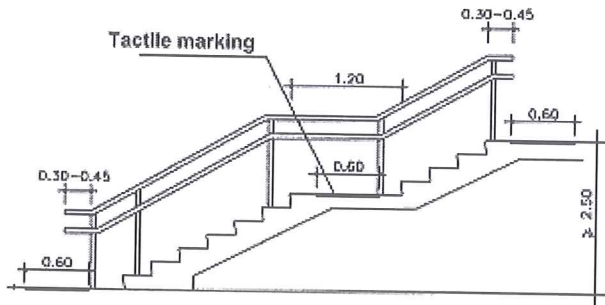
¹⁵⁰ a.g.e.

¹⁵¹ internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, stairs, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD2-04htm>.

Merdiven uygulamasının kaçınılmaz olduğu yerlerde, her iki tarafa tırabzan yapılmalıdır. Tırabzanlar kolay tutulabilir şekilde tasarlanmalıdır. Tırabzanın baş halkasının altında çocukların ve bastonlu kullanıcıların tutunabilmesi için maksimum 67cm yükseklikte ikinci bir halka oluşturulmalıdır.¹⁵² Tırabzanlar, merdivenin başlangıç ve bitiminde ilk ve son rıhtın 45cm ilerisine uzatılmalıdır, keskin ve çıkıntılı köşeler yapmaktan kaçınılmalıdır ve yüksekliği 80cm, en çok 90cm olmalıdır.¹⁵³

Şekil 41: Tırabzan yükseklikleri¹⁵⁴

Şekil 42: Merdiven kesiti¹⁵⁵

¹⁵² Kalaycı, A., Kutay, E.,L., Kesim, G.,A., 2006, A.İ.B.Ü., Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bursa.

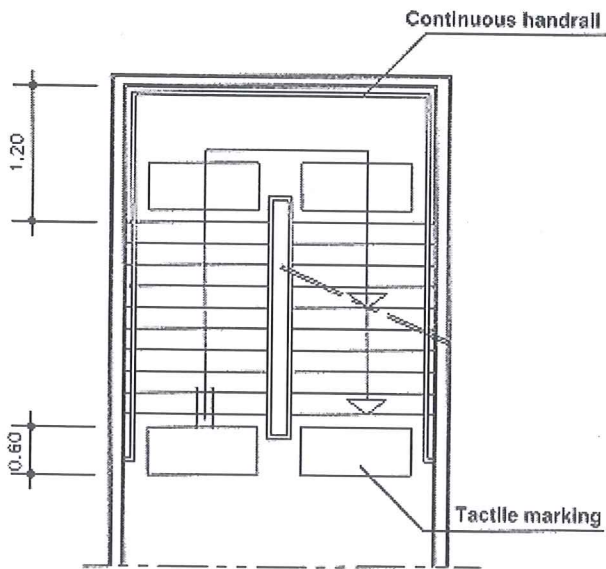
¹⁵³ Yıldız, B., 2003, Engelliler İçin Dış Mekan Tasarım Özellikleri, s.77, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

¹⁵⁴ internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, stairs, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD2-04htm>.

¹⁵⁵ a.g.e.

Basamakların ön kısmı kolay görülebilir olmalı ve karmaşık döşeme elemanlarıyla kapatılmamalıdır. Merdivenlerin yürüme yüzeylerinde pürüzlü kaymayı önleyen kaplama kullanılmalıdır. Gerekirse merdivenin üzeri hava etkilerine karşı kapatılmalıdır. Basamak ve rıhtlar ayrı renkte olmalı ve basamak ucunda 2.5cm eninde koruyucu kaymaz bir şerit bulunmalıdır.¹⁵⁶

Aynı yönde devam eden merdivenlerde, yükseklik farkı 180cm üstünde ise merdivenler arasında en az 120 en uygunu 200cm'lik sahanlık olmalıdır.

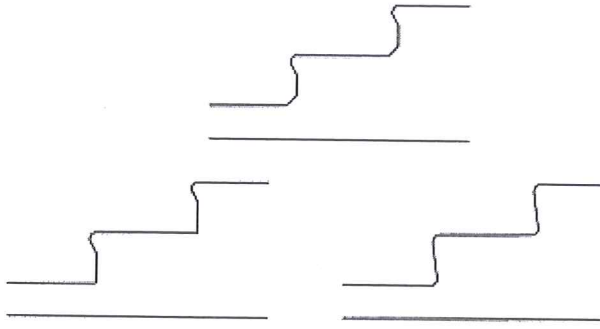
Şekil 43: Merdiven planı¹⁵⁷

Merdivenlerde basamak kenarları keskin olmamalı, yuvarlak ve yumuşak dönüşlere sahip olmalıdır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ a.g.e.

¹⁵⁷ a.g.e.

¹⁵⁸ a.g.e.

Şekil 44: Basamak şekilleri

Tüm sahanlık ve merdivenler için iyi bir aydınlatma esastır. Merdiven ve yürüyen merdivenler tekerlekli sandalye kullanıcısı ve çocuk arabaları kullanımı için uygun olmadığından, ek bir asansör ön görülmelidir.

5.3.5. Otobüs Durakları

Engelli bireyler için mekanları ulaşılabilir bir şekilde tasarlarken, bu kişilerin mekanlara ulaşmalarının mutlaka düşünülmesi gerekir. Toplumun tüm fertleri gibi engellilerin de toplu ulaşım araçlarını kullanabilmeleri yaşantılarını kolaylaştıracaktır. Engelli kişilerin araçlardan inip binecekleri yerlerde;

-Duraklar kolay,engelsiz ve bağımsız olarak erişebilir olmalıdır.

-Durakların yerleri, kolay anlaşılabilir ve belli bir uzaklıktan görülebilir olmalıdır.

-Otobüs duraklarında engelliler için oturma bankı ve bankın uygun yerlerinde tutunma barları, tekerlekli sandalye için ayrılmış olmalıdır.

-Otobüs duraklarında, toplu taşıma vasıtaları dışındaki vasıtaların durma ve park etmeleri yasaklanmalı, bu yasak düşey ve kaplama üstü işaretlerle belirtilmelidir.

-Duraklardaki bütün ilan, reklam ve bilgilendirme tabelaları keskin kenarlı ve sivri köşeli olmamalıdır.

-Engellilerin otobüse rahat inip binmeleri için, durak kısmı taşıt yolundan 20cm rampa ile yükseltilmeli ve 30cm'lik döşeme ile otobüse kolayca giriş sağlanmalıdır.

Resim 3:Otobüsten rampa yardımı ile inen bir engelli

-Otobüs duraklarında diğer vasıtaların geçebilmesi için yeterli trafik şeridi bırakılmalıdır.

5.3.6. Toplu Taşıma Araçlarına Binme-İnme

Toplu taşıma araçlarında genel araç tasarım özelliklerinden dolayı iç sirkülasyon mekanlarının yer kodundan yüksekliği en az 380mm'den 1100 mm'ye kadar çıkmaktadır. Tekerlekli sandalyeye bağımlı bir bedensel engellinin bu yüksekliği kendi olanaklarıyla aşması başlı başına bir sorundur. 1100mm'lik ara. Taban yüksekliğini ele aldığımızda, bu yükseklik, genellikle peronlardan ölçüldüğünde 300-700mm'ye denk düşmektedir.¹⁵⁹ Bu yükseklikler bile kendi kendine seyahat eden engelliler için başlı başına bir sorun olmayı sürdürmektedir. Bunun için günümüzde araçlara yerleştirilen devinimli bir platform veya rampa yardımıyla yada duraklara yerleştirilecek bir platform yardımıyla engellileri araca bindirmek mümkün olmaktadır.

¹⁵⁹ Aytüre, O.,S., S., 1994, Hafif raylı toplu taşıma araçlarında bedensel engelliler için tasar ölçütlerinin belirlenmesi, s.40, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul

Resim 4:Tekerlekli sandalye kullanıcıları için toplu taşıma araçlarına yerleştirilen platform

Ayrıca toplu taşıma araçlarına inip binerken (tren,otobüs) bedensel engelliler için kaymayı önleyecek, görme engelliler içinde bireyi uyaracak şekilde farklı zemin kaplama malzemesi kullanılmalıdır.

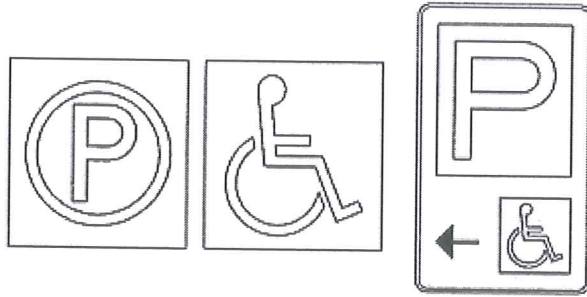
Resim 5: Metro durağında engellilerin kaymalarını önleyen zemin kaplaması

5.3.7. Otoparklar

Yol kenar parkına izin verilen yollarda engelliler için de yeterli sayıda park alanları tesis edilmelidir. Engelliler için tüm tesitseli park yerinin %2'lik kısmı sakat sürücülerin araçlarına ayrılmalıdır. Park yeri ile park ettikten sonra gidilecek güzergahlar arasında ulaşım mesafeleri maksimum 25m, tercihen 10m olmalıdır.

Kamu veya özel bir yerin (hastane, alışveriş merkezi, tren istasyonu vb.) park yeri, otopark giriş ve çıkışına yakın olmalıdır. Bu yerlerde, engellilerin inme binmede herhangi bir engelle karşılaşmaması için kaldırımlar taşıt yolu kotuna göre "0" veya "+3" cm olacak şekilde alçaltılmalıdır.¹⁶⁰

Otoparkın giriş ve çıkışlarında, yol kotu ile aynı veya en fazla %8'i geçmeyen rampa olmalı, zemin kaymayı önleyen ve giriş çıkışı belirleyen aynı malzemelerle kaplı olmalıdır. Otopark tesisinde; engellilerin park edebileceğini bildiren görülebilen ve kolay okunabilen engelli park işareti konmalıdır.

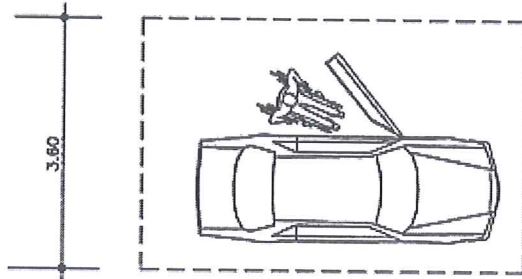

Şekil 45: Engelli için park yeri¹⁶¹

¹⁶⁰ Kalaycı, A., Kutay, E.,L., Kesim, G.,A., 2006, A.İ.B.Ü., Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bursa.

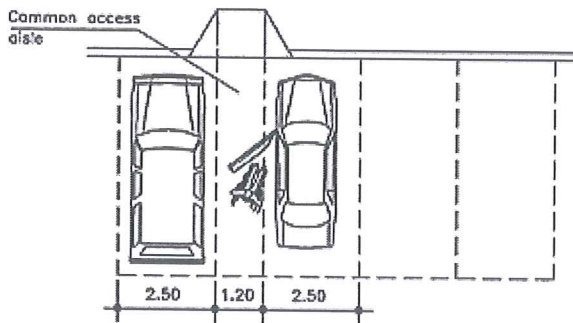
¹⁶¹ internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, parking, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-07htm>.

Engellinin park edebilmesi için yeterli genişlik 360cm fakat önerilen genişlik 390cm'dir.¹⁶²

Şekil 46: Engelli park yeri

Otopark da iki araç arasında kalan koridor için ön görülen genişlik 120cm'dir.¹⁶³

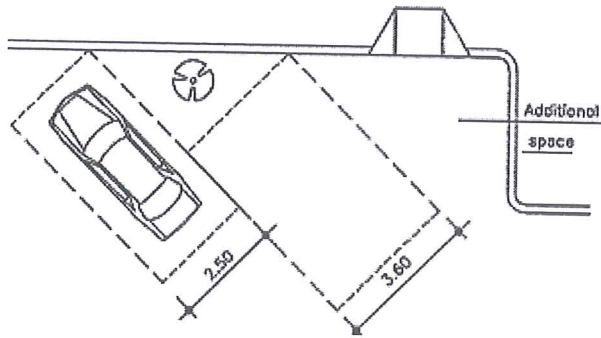
Şekil 47: Engelli park yeri

Park yerinin köşe konumunda olduğu yerlerde, son sıra engelli park yeri olarak ayrılırsa, engelli için daha geniş bir mekan hazırlanmış olur.¹⁶⁴

¹⁶² a.g.e.

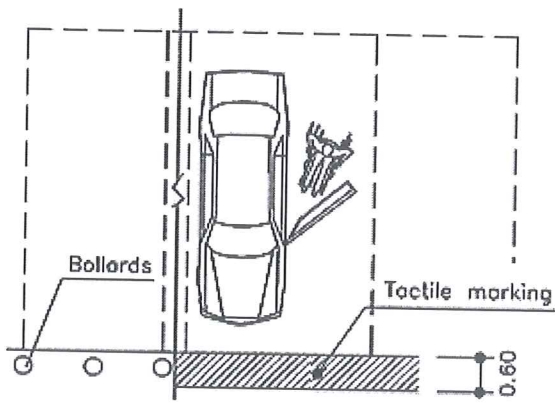
¹⁶³ a.g.e.

¹⁶⁴ a.g.e.

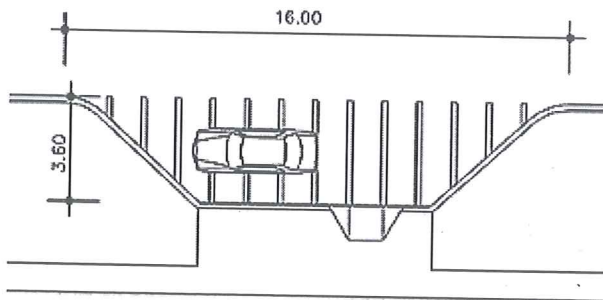

Şekil 48: Engelli için köşe konumda yer alan park yeri

Eğer otoparklarda tekerlek durdurucular yok ise, araç yolu ile yaya yolunu ayırmak için en az 60cm genişliğinde farklı tekstürde bir yüzeye ihtiyaç vardır. Aksi takdirde işaretler kullanılmalıdır.¹⁶⁵

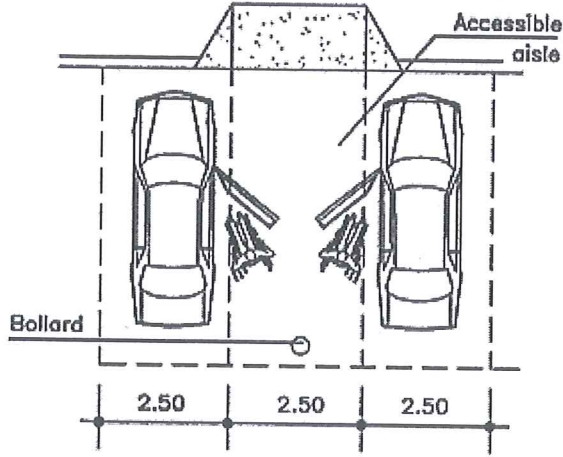
Şekil 49: Engelli park yeri

Şekil 50: Kaldırım kenarlarında yer alan otoparklar engelli kişiler için tehlikelidir.¹⁶⁶

¹⁶⁵ a.g.e.

¹⁶⁶ a.g.e.

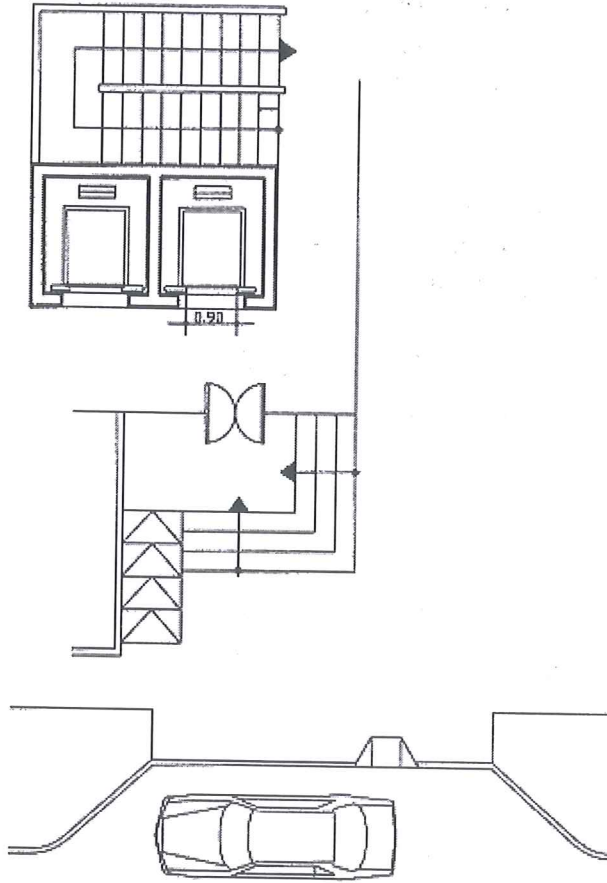

Şekil 51: Mevcut bir otoparkta 3 araçlık park alanından ortadaki bariyerlerle sınırlandırılarak 2 adet engelli parkı elde edilebilir.¹⁶⁷

5.3.8. Binaların Ana Girişleri

Bina girişleri, engelliler için zemin seviyesinden doğrudan erişime uygun olmalıdır. Bina girişi önünde geniş giriş sahanlığı bulunmalı, kaygan olmayan sert malzemeden yapılmalı ve iyi aydınlatılmalıdır. Bina girişlerinin, merdivenli olması halinde engellilerin kullanabileceği eğimde rampa yapılmalıdır.

¹⁶⁷ a.g.e.

Şekil 52: Bina girişi örnekleri¹⁶⁸

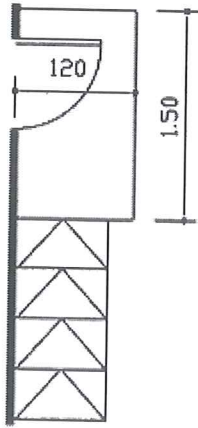
Yeni ulaşılabilir mekanlar için, tüm ana girişler engelli kişilerin ulaşabileceği şekilde tasarlanmalıdır. En az bir giriş tekerlekli sandalye kullanıcılarının kolay ulaşabileceği şekilde olmalıdır. Engellilerin kullanabileceği için tasarlanmış giriş binanın ana girişi olması arzulanır. Engelliler için tasarımı yapılan girişin yaya yollarına, rampalara, kapalı ve açık otoparklara, toplu ulaşım araçlarının indirme – bindirme duraklarına bağlantılı ve yakın olması gerekmektedir.

Engellilerin kullanabileceği şekilde tasarlanmış olan girişler , uluslar arası bir sembol ile net bir şekilde yön belirtmelidir.

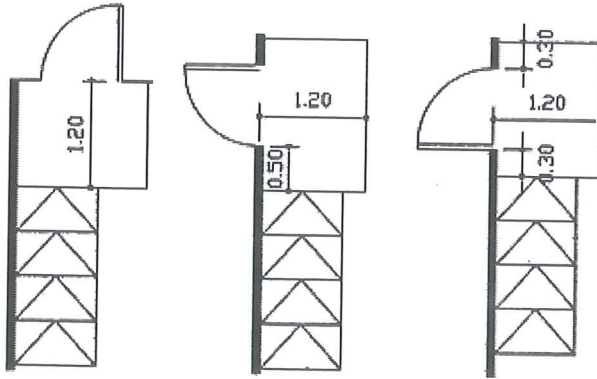
¹⁶⁸ internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, entrances, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD2-06htm>.

Şekil 53: Engelli yaya girişi¹⁶⁹

Şekil 54: Giriş kapısının dışarıya doğru açıldığı yerde minimum mesafe¹⁷⁰

Şekil 55: Giriş kapısının dışarıya doğru açıldığı yerde minimum mesafeler¹⁷¹

¹⁶⁹ a.g.e.

¹⁷⁰ a.g.e.

5.3.9. Kentsel Mobilyalar

Kentsel mobilyalar, kentsel dış mekanları tamamlayan ve kente kimlik veren elemanlardır. Yaya mekanlarında geçici ya da kalıcı, görsel ya da işlevsel, hareketli ve ya sabit öğelerdir.

- Malzeme cinslerine göre (ahşap, beton, metal, plastik, karma)
- Biçimlerine göre (banklar, çöp kutuları, duraklar, trafik işaretleri, lambalar, telefon kulübeleri, babalar, çiçeklikler, heykeller, vb.)
- İşlevlerine göre (bölme, aydınlatma, yazı-resimler, anlatım, barındırma)¹⁷²

Yaya mekanlarında ve diğer kentsel mekanlarda, kentsel mobilyalar ve donanımlar önemli elemanlardır. Trafiği kontrol etme, aydınlatma, bilgilendirme, yönlendirme, dinlenme gibi birçok imkan verir. Ayrıca mekana hareket ve canlılık da kazandırır. Aksi anlamda uygunsuz veya yetersiz şekilde mekanda yer alıyorlar ise, birer engel ve bariyer haline de gelebilir. Dar bir geçit ağır yük taşıyan kişiler, koltuk değneği kullananlar ve tekerlekli sandalye kullanan kişiler için geçit vermez. Bu nedenle kentsel mobilyalar arasındaki mesafe çok önemlidir.

Özellikle bedensel engelliler ve yaşlılar, yürümeden dolayı çabuk yorulmakta ve sık sık dinleme ihtiyacı duymaktadırlar. Yaya mekanları içerisinde gerekli oturma elemanları düzenlemesi yapılmalı ve oturma birimlerinin genişlikleri engellilerin de kullanacağı şekilde olmalıdır.

Kentsel mobilyaların tasarımı yapılırken, dikkat edilmesi gereken bir takım unsurlar vardır. Bu kentsel mobilyalar:

- Sağlam,
- Fonksiyonel,

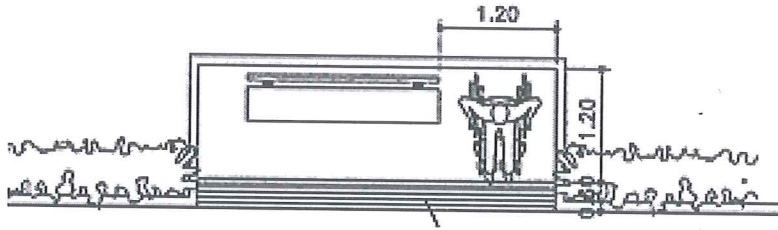
¹⁷¹ a.g.e.

¹⁷² Polat, E., 1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.80, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Pratik,
- Bitki kompozisyonlarıyla uyumlu
- Düşük maliyetli olmalıdır.

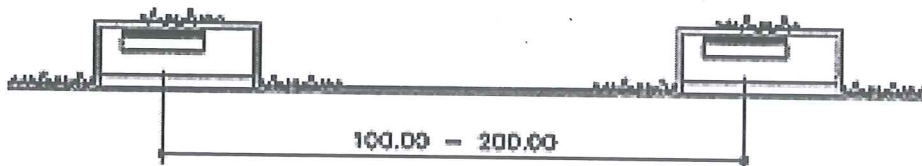
5.3.9.1. Oturma Elemanları

Oturma elemanları kentsel mobilyaların önemli elemanlarıdır. Bunlar sosyal iletişim kurma, dinlenme, yemek yeme ve çevreyi gözlemleme alanları olarak işlev yaparlar. Oturma elemanları rahat ve erişebilir olmalı, tasarlanırken sabit oturma birimlerinin yanında tekerlekli sandalyenin yerleşebileceği, manevra yapabileceği genişlikte alanlara yer verilmelidir. Ayrıca yağış, rüzgar ve güneşin olumsuz etkilerine karşı korunaklı olmalıdır.

Şekil 56: Oturma birimi yanında tekerlekli sandalye için ayrılan mekan¹⁷³

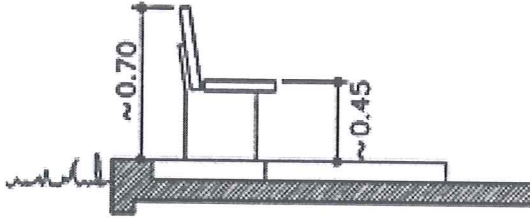
Parklarda ve yoğun olan yollarda, yaya sirkülasyonuna engel olmayacak şekilde kaldırım kenarına her 100m'de bir dinlenme alanları ve banklar yapılmalıdır.

Şekil 57: Oturma bankları için uygun mesafe¹⁷⁴

¹⁷³ internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, street furniture, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-03htm>.

Oturma elemanları ve banklar yer seviyesinden yaklaşık olarak 45cm, dayanma üniteleri de 70cm yüksekliğinde olmalıdır.

Şekil 58: Oturma elemanı ölçüleri¹⁷⁵

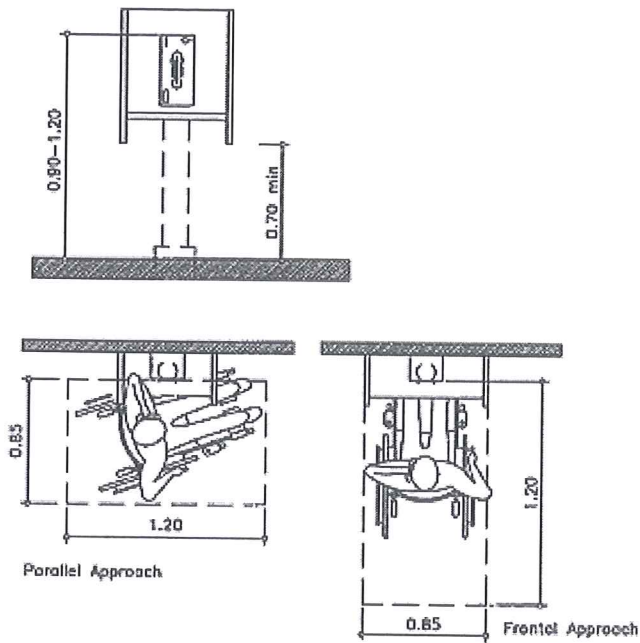
5.3.9.2. Telefon Kulübeleri

Halka açık olarak yapılmış olan telefon kabinlerinden en az biri engellilere uygun olarak düzenlenmelidir. Telefon kulübeleri yaya trafiğini aksatmayacak şekilde, kolay görülebilir ve ulaşılabilir yerlerde olmalıdır. Telefon kabininde;

- Görme engellilerin de kullanabileceği kabartma harf veya rakamlı telefon aparatı,
- Ağır işitenler için frekans yükseltici ses düğmesi,
- Kapısı dışarı açılan telefon kabininde, tekerlekli sandalye kullanıcıları için yeterli alan ve telefon aparatının yüksekliği,
- Engelliler için açılır kapanır oturma yeri bulunmalıdır.

¹⁷⁴ a.g.e.

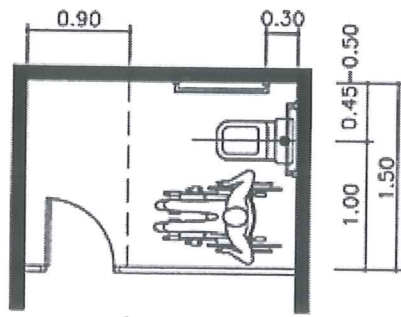
¹⁷⁵ a.g.e.

Şekil 59: Telefon kulübesi için gerekli ölçüler¹⁷⁶

5.3.9.3. Tuvaletler

Şehir içinde, engelliler için rahat ve kolay girişli kadın ve erkek için en az 2 adet engelli tuvaleti olmalıdır. Tuvalet kapıları dışarıya doğru açılmalı ve kapı üzerinde engelli işareti ile kapı kilidi dışarıdan açılabilir şekilde olmalıdır. Kapı yanındaki butonla WC'nin girilmez veya boş olduğunu gösteren yazılı, ışıklı ve sesli bilgilendirme işaretini gösteren levha ve ses sinyali kapı üzerinde görülebilir yerde olmalıdır.

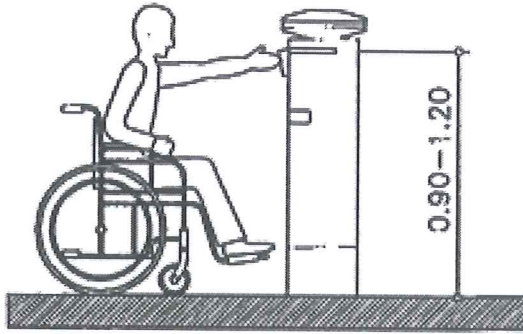

Şekil 60: Tekerlekli sandalye kullanıcısı için klozete en uygun yaklaşım paralel yaklaşım¹⁷⁷

¹⁷⁶ a.g.e.

5.3.9.4. Posta Kutuları

Posta kutuları, özellikle tekerlekli sandalye kullanıcılarının erişebilmeleri amacıyla yerden 90-120cm yükseklikte yerleştirilmelidir. Ayrıca yaya trafiğini aksatmayacak biçimde konumlandırılmaları özellikle görme engelli kişiler için tehlike oluşturmamaları önemlidir.¹⁷⁸

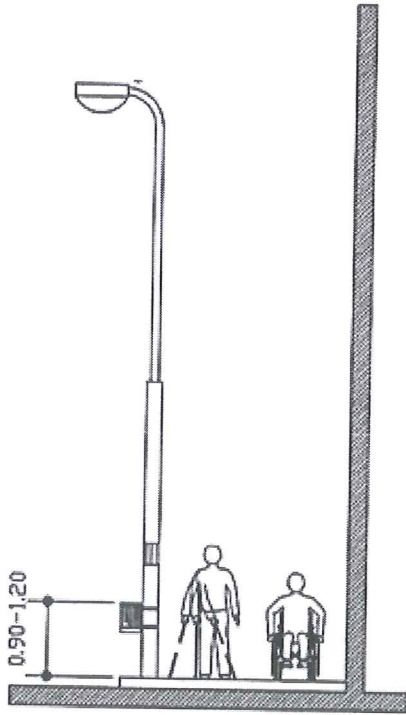
Şekil 61:Posta kutusu örneği

5.3.9.5. Çöp Kutuları

Yaya hareketine engel olmayacak şekilde, yaya kaldırım kenarında bordür taşına en az 40cm uzaklığa ve en az 90cm, en çok 120cm yüksekliğe monte edilmelidir. Yanlış yerleştirilmiş çöp kutuları engelli yayalar için tehlike unsuru olabilirler. Bunu önleme açısından diğer donatı elemanlarının olduğu gibi çöp kutularının da zıt renkler kullanılarak belirgin ve kolay algılanabilir hale getirilmesi gerekir.

¹⁷⁷ internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, rest rooms, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD2-10htm>.

¹⁷⁸ Kalaycı, A., Kutay, E.,L., Kesim, G.,A., 2006, A.İ.B.Ü., Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bursa.

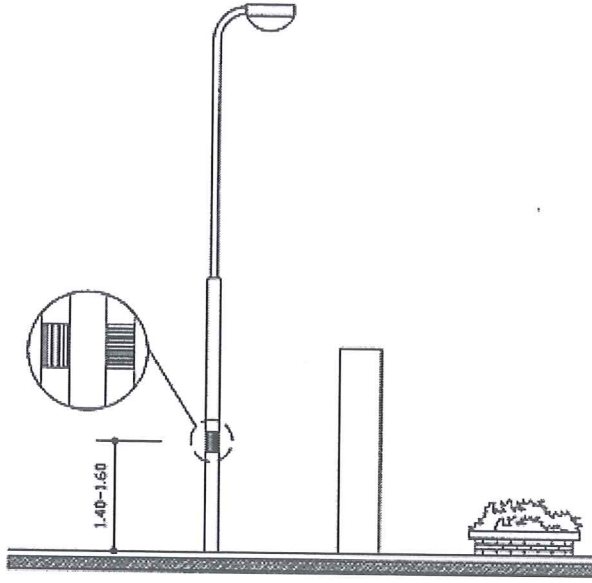
Şekil 62: Çöp kutusu ölçüleri¹⁷⁹

5.3.9.6. Aydınlatma Elemanları

Aydınlatma özellikle rampa ve merdiven girişleri gibi potansiyel tehlike taşıyan alanlarda engelli kişiler için güvenlik açısından çok önemlidir. Aydınlatma engellilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak sabit elemanlar kullanılarak planlanmalıdır.

Aydınlatmanın yüksekliği ve konumu o alanı kullanan kişi sayısına, tehlikenin varlığına ve güvenliğe göre değişir. Birçok aydınlatma standardı yetişkin bir insanın ayakta göz hizasının yüksekliği ön görülerek belirlenmiştir. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının göz hizası yüksekliği yaklaşık 119cm'dir.

¹⁷⁹ internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, obstructions, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/design/AD1-01htm>.

Şekil 63: Sabit direkler sınırlı görüş kabiliyetindeki yayalar için 140-160 cm yükseklikteki bir çizgi boyunca yerleştirilmelidirler. Dayanıklı ve renkli bir malzeme ile kaplı olmalıdır.¹⁸⁰

5.3.9.7. Yüzey Elemanları

Engellilerin rahat hareketini sağlamak için merdiven ve rampalar kadar önemli diğer bir konuda kullanılan yüzey malzemeleridir. Bir yaya mekanının yüzeyi ve yüzey kaplaması engeller oluşturmamalı ya da engel yaratacak her türlü malzemedan arındırılmış olmalıdır. Yaya yolu kaplaması, kaymayı önleyici ve dolaşımı kolaylaştırıcı olmalı, yollardaki basamak vb. yol sathındaki ani seviye değişiklikleri, kesilmeyen sürekli ve aynı seviyede zemin oluşturulmalıdır. Kumlu veya kaygan yüzeylere yağmur, kar gibi yağışlar düşünce yalnız elverişsiz olmakla kalmaz bazılarınca yolun kullanılmasını da imkansız kılar.¹⁸¹

Yer döşemelerinin, hareketi kolaylaştıracak, rahat yürümeyi sağlayacak ve ışık yansımalarını önleyecek malzeme seçimiyle gerçekleştirilmesi önemlidir.

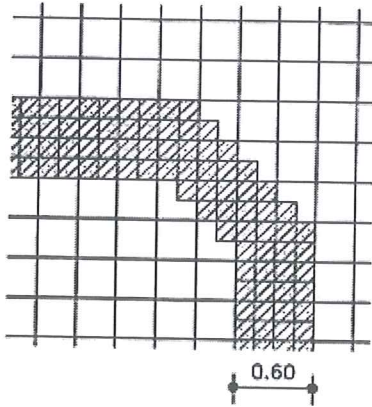
¹⁸⁰ Cihan Ö., 2004, Engelliler için dış mekan tasarımı, s.15, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.

¹⁸¹ Polat, E., 1998, Özürülüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.90, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kentsel mekanlardaki yolları kaplama için en uygun malzemeler tarmac asfalt, beton ve tuğladır. Bunlar kırsal bir ortam ile bağdaşmazlar. Bu nedenle kullanımları ve yerleri dikkatlice göz önüne alınmalıdır. Daha az resmi ortamlarda, parçalanmış kaya kendi kendine yapışan çakıl ve kille kalburlanmış çakıl taşı uygun olabilmekte ve bakımı iyi yapıp suyu alındıkça engelliler tarafından kolaylıkla kullanılabilir.¹⁸²

Kullanıcının parklarda yönünü iyi bulabilmesi için ana park yolları ve ikincil yolların yüzey malzemesinin birbirinden farklı olması tavsiye edilir, zemin üzerindeki gereksiz değişimler görme engellilere sıkıntı yarattığından bu tip tasarımlardan kaçınılmalıdır.

Görme yeteneği zayıf olan kişiler için yollara çizgili kodlama konulabilir. Renkli kodlama hafıza kaybı olan ve ihtiyarlıktan dolayı unutkanlığı olan kişilere yardımcı olmaktadır. Böylece farklı olanları algılamakta ve farklı alanlardan gidip gelirken yollarını bulabilmektedirler.

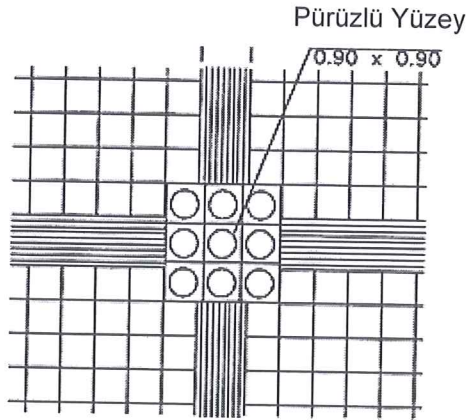

Şekil 64: Yön değişimi olan yürüyüş yollarında, rehber şeritler doğrultusunda kademeli bir değişim olmalıdır.¹⁸³

¹⁸² Stoneham, J., Thoday, P. 1996, Landscape Design for Elderly and Disabled People, Garden Art Pres, United Kingdom.

¹⁸³ internet, 2008, Architectural Design Considerations, urban design considerations, pathways, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-04htm>.

Ayrıca görme engeli olanlar için yollar üç farklı malzemeden meydana gelmelidir. Engel olmadığını ifade eden 'yürüme bölgesi' beton plakla, yakında engel olduğunu ifade eden 'dikkat bölgesi' granitle, bir kesişme, kapı veya merdiven olduğunu anlatan 'ikaz bölgesi' ise bazalt plakla kaplanmalıdır.

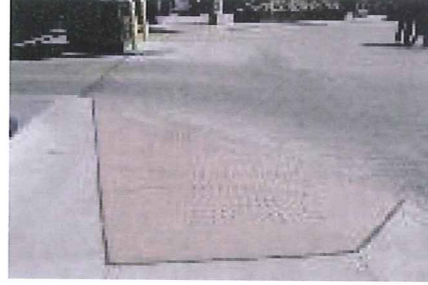

Şekil 65: Kavşaklarda ve mevcut güzergahlarda yer alan yönlendirme çizgileri¹⁸⁴

Kullanılacak malzeme kalınlığının 40-60mm, boyutlarının ise 30x30, 40x40, 50x50cm olması taşınabilirlik bakımından önemlidir. Kaplama altında 15-20cm beton ve 15-20cm kum kullanımı sağlamlık ve dayanıklılık açısından gerekli ve yararlıdır.

Kaldırım rampaları ve yaya geçitlerinde kaymayı önleyecek düz yüzeyler kullanmak gerekmektedir. Islak ve buzlu rampalar tehlikeli olduğu için, dış rampaların temiz ve kuru tutulması gerekmektedir. Yaya geçitlerinde seviye farklılıklarının giderilmesi, varsa da 20mm'yi geçmemesi, rampalar ve geçit yerleri için kaymayı önleyici düz satırlar kullanılması gerekmektedir.

¹⁸⁴ a.g.e.

Resim 6: Rampa sonuna yerleştirilen kaymayı önleyici satırlar

5.3.9.8. Yönlendirme ve Uyarma Araçları

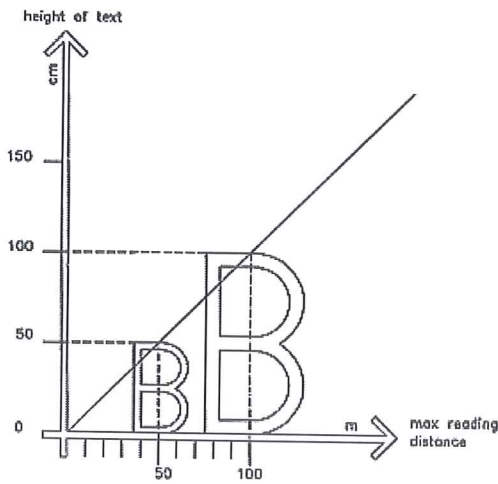
Yaya mekanlarında, yaya yollarında, araç yollarında ve bunların kesiştikleri alanlarda, yayayı gitmek istediği yere ulaştıracak, herhangi bir tehlikeyi veya olumsuz durumu gösterecek, bilgilendirme sağlayacak bir takım yönlendirme ve uyarma donanımlarına ihtiyaç vardır. Bunlar dokunma, görme ve duyma duyularıyla ilgili düzenlemelerdir.

Yayalar, mekan içinde dolaşırken, bireysel olarak fiziksel hareketlerini kontrol altında tutmak zorundadır. Bu anlamda serbestiyi kazanabilmesi içinde, yolculuk esnasında, karşısına çıkabilecek her türlü engelden önceden haberdar olmalıdır.

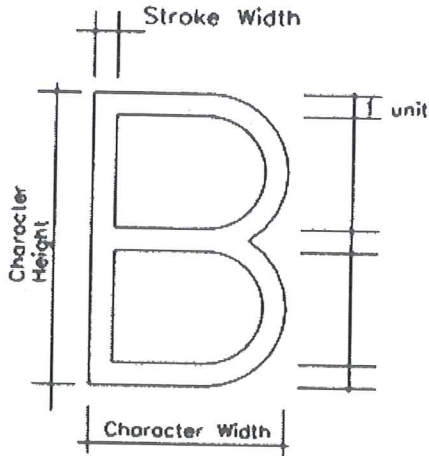
Yönlendirme ve uyarma araçlarına bu anlamda en çok ihtiyaç duyan engelli grubu görme engellilerdir. Yaya mekanını kesin olarak tanımlayan bariyer, engel, merdiven ve rampa gibi kullanımları önceden uyarıcı, fark edilebilir işaretlemelere bağımlıdır.

Bir mekanı kullanmak için gerekli işaretleme açıkça, kolay görülebilir ve anlaşılabilir olmalıdır. Görsel bilgi için şunlar gerekmektedir.

- Bilgi ve arka fon arasında yeterli zıtlık (kontrast) sağlanması
- Klasik renkler kullanılmış kolay anlaşılabilir semboller kullanılması (emniyet için yeşil renk, risk için sarı renk ve tehlike-acil durum için kırmızı renk)
- Uygun sembollerin yeterli büyüklüğünün, okuma mesafelerine göre sağlanması¹⁸⁵

Şekil 66: Harflerin boyutu okuma mesafesi ile orantılı olmalıdır.¹⁸⁶

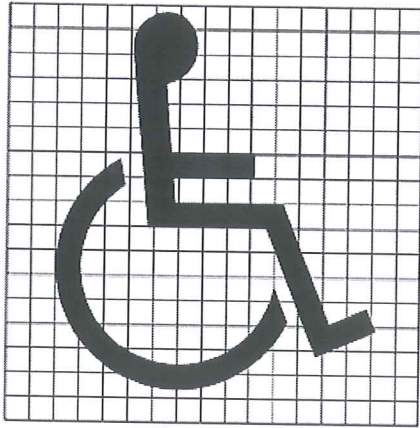
Şekil 67: Yazı karakterlerinin en-boy oranı 3:5 ile 1:1 arasında olmalıdır.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Polat, E., 1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.94, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

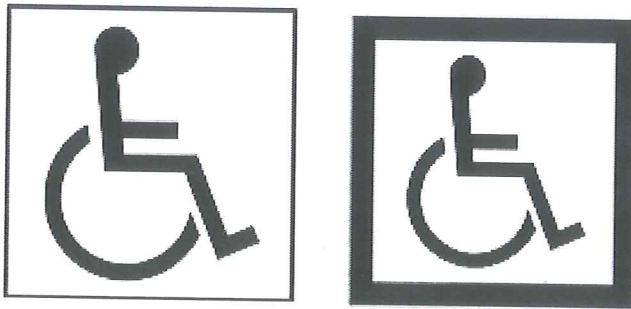
¹⁸⁶ internet, 2008, Architectural Design Considerations, urban design considerations, signage, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-02htm>.

¹⁸⁷ a.g.e.

Ancak bu tanımlama ile görmeyen kişilerin görülebilir bilgiyi kullanmaları imkansız ve kısmen görebilenler içinse zor olmaktadır. Bundan dolayı görülebilir bilginin dokunularak da kavranabilir olması gerekir. İşaretle kabartma yapmak ya da dahili ses sistemleri ile duyulacak şekilde uyarı yapmak gerekir. Ses tonlamasının biraz daha artırılmasıyla işitme zorluğu olanlar da bunlardan faydalanacaktır.

Şekil 68: Ulaşılabilecek alanlar ve tesisler uluslararası sembollerle tanımlanmalıdır¹⁸⁸

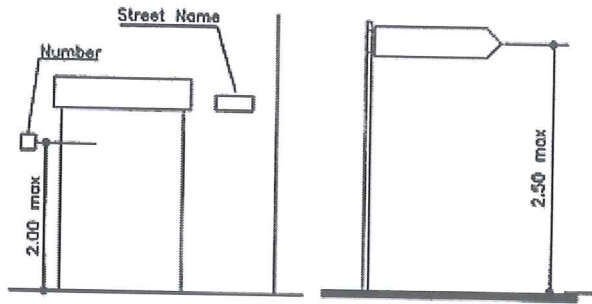
Şekil 69: Kare içine alınmış ya da yerleştirilmiş tekerlekli sandalye figürü¹⁸⁹

¹⁸⁸ a.g.e.

¹⁸⁹ a.g.e.

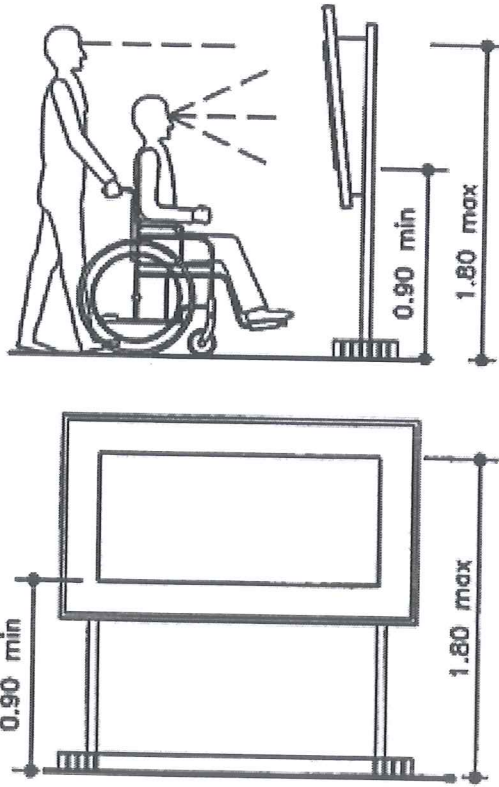
Şekil 70: Mevcut tesislerin yerini ve tipini açıkça belirtmek için kullanılan grafik ve yazı işaretler¹⁹⁰

Şekil 71: Ev numaralarını gösteren sabit işaretler max. 2.00m yüksekliğinde olmalıdır. Cadde isimlerini gösteren işaretler ise 2.50m yüksekliğinde olmalıdır.¹⁹¹

¹⁹⁰ a.g.e.

¹⁹¹ a.g.e.

Şekil 72: Bina girişlerinde, yol boyunca veya kamu binalarında yer alması gereken harita ve bilgi panoları 0.90m-1.80m arasında olmalıdır.¹⁹²

6. BEDENSEL ENGELLİLER İÇİN TEMEL ÖLÇÜLER

Tekerlekli sandalye kullanım alanları

- **Net Genişlik:** Devam eden yollarda 90cm veya kapı vb. noktalarda minimum 80cm, karşılıklı geçiş noktalarında minimum 150cm.
- **Dönüş Alanları:** Minimum 150cm çap.
- **Net Alan:** Hareketsiz duran tekerlekli sandalye için gerekli alan 70cm x 140cm.
- **İleri Uzanılabilme:** Maksimum yükseğe uzanabilme 120cm, minimum aşağıya uzanabilme 40cm.
- **Yanlara Uzanabilme:** Maksimum yukarı uzanabilme 140cm, minimum aşağıya uzanabilme 30cm.

¹⁹² a.g.e.

6.1. Özet

Bu ölçüler yeni uygulamalar için minimumdur.

- Tekerlekli sandalye için genişlik 90cm
- Tekerlekli sandalye dönüşü için gerekli çap 150cm
- Tekerlekli sandalye için gerekli alan 140cmx70cm
- Elektrik düğmeleri, çeşitli kontrol düğmeleri, kapı kolları yükseklikleri 40-120 cm arasında olmalıdır.
- Baş yüksekliği 200cm
- Diz mesafesi 70cm
- Masa veya tezgah yüksekliği 70cm – 85cm
- Kapı genişlikleri ve koridorlar net 80cm
- Otoparklar, her bir araç için genişlik 240cm, araçların arasında geçiş koridoru 150cm
- Harita ve bilgi panolarının yüksekliği 90cm - 180cm
- Tırabzan yüksekliği 85cm - 95cm
- Küpeşte yüksekliği 80 cm - 90cm
- Park alanı eğimi 1:50 (%2)
- Yaya yürüyüş yolu eğimi maksimum 1:20 (%5)
- Bordür rampaların maksimum eğimi 1:12 (%8)
- Eşiklerin eğimi, seviye değişikliği eğimi maksimum 1:2 (%50)

6.2. Bazı Kentsel Donatılar İçin Temel Bilgiler

Yaya yolları: Genişlik minimum 90cm, her 60m'de bir yan yana geçişi kolaylaştırmak amacı ile 150cmx150cm alan,
Minimum 200m aralıkla dinlenme-oturma birimleri,
Yol eğimi, boyuna %5'i enine %2'yi aşmamalıdır.

Izgaralar: Yaya yolu güzergahına dik ve tek yönlü, maksimum 1cm genişliğe sahip açıklıklar,

Park alanları: Bir araç için park genişliği minimum 250cm, araçlar arası koridor genişliği minimum 120cm,
Daha geniş araçlar için (van) 250cm genişlik ve 250cm koridor genişliği,
Yüzey eğimi olağanüstü durumlar dışında %2'yi aşmamalı.

Bordür rampaları: Maksimum %8 eğim,
Yan yüzey için maksimum %5 eğim,
Genişlik minimum 90 cm .

Rampalar: Maksimum %8 eğim,
Herhangi bir eğim için yükseklik 75cm geçmemelidir.
Genişlik minimum 90 cm,
Rampaların başında ve sonunda 150 cm eninde düz ve değişik dokuda bir alan bulunmalıdır.

Tırabzanlar: Rampa yüksekliği 15cm'den veya yatay izdüşüm 180cm'den fazla ise her iki tarafa da tırabzan konulmalıdır.
Rampanın başlangıç ve bitiş noktalarından itibaren 30cm daha uzun olmalıdır.
Kavrama/tutma yüzeyi çapı 40mm,
Duvar ile tırabzan arasındaki mesafe net 50mm,
Tırabzan yüzeyi ile rampa yüzeyi arasındaki mesafe 90-100cm,
Rampa sonu yumuşak veya kaymayan bir yüzeyle kaplanmalıdır.

Merdivenler: Basamak genişliği minimum 30cm, yüksekliği 12-18cm,
Minimum genişlik tek yönlü kullanım için 90cm çift yönlü kullanım için 150cm,
Tırabzanların çift taraflı olması daha kullanışlıdır.
Tırabzan merdivenin ilk basamağından 30cm önce başlamalı ve son basamağından 30cm sonra bitmelidir.

Asansörler: Kontrol paneli yüksekliği 90cm -120cm, kolay ulaşılabilir,
aydınlatılmış ve çapı 20mm'den az olmamalıdır.
Hol ikaz lambası yüksekliği 180cm,

Asansör iç ölçüleri, tekerlekli sandalyenin hareketine serbesti tanıyacak şekilde minimum 100cmx130cm ebatlarında olmalıdır.

Asansörün üç tarafında yerden 80 – 85 cm yüksekliğinde tutunma barı bulunmalıdır.

Kapı genişliği minimum 80cm,

Otomatik asansör kapısının kapanış aralığı beş saniyeden az olmamalıdır.

Kapılar: Minimum net genişlik 80cm,

Dış mekanlarda kapı açıldığında net 90 cm,

İç mekanlarda kapı açıldığında net 80cm,

Döner kapı tekerlekli sandalye ile kullanılamayacağı için, sürgülü veya normal kapı ile desteklenmelidir.

Eşik yüksekliği maksimum 15mm olmalıdır.

Kapı kolu, kapı mandalı, sürgüsü, kilidi vb. yüksekliği 120cm,

Açık kalma süresi minimum üç saniyedir.

Çeşmeler: Çeşme ağızları yaklaşık 90cm yüksekliğe yerleştirilmeli, çeşmelerin farklı iki ağızları olmalı; tekerlekli sandalye kullanıcıları için 85cm, diğer engellilerin eğilerek içebilmeleri için 95cm yükseklikte olmalıdır.

Tuvaletler: Tekerlekli sandalyenin kendi etrafında manevra yapabilmesi için tuvalet çapının en az 150cm olması tavsiye edilir.

Klozet oturma yerinin yerden yüksekliği 45cm-50cm,

Tutunma barı gereklidir; arka tutunma barı yüksekliği 90cm, yan tutunma barı yüksekliği 110cm,

Kapı dışarıya doğru açılmalı, net açıklık minimum 80cm olmalı, içerden kilitlenebilmeli fakat acil durumlarda dışarıdan açılabilmelidir.

Sifon sistemi ve tuvalet kağıdı erişilebilir bir yere ve 50cm-120cm yüksekliğe monte edilebilir.

Lavabo: Yerden yüksekliği 85 – 90cm,

Tekerlekli sandalye ile yaklaşabilmek için diz mesafesi 75cm,

Altında net 50cm derinlikte 75cm genişlikte alan,
Önünde tekerlekli sandalye ile manevra kabiliyeti için 75cm genişlik 120cm derinlikte bir alan,
Lavabo derinliği 1650mm,
Otomatik musluk sistemi.

Harita ve bilgi panoları: Yazı karakterlerinin en-boy oranı 3:5 ile 1:1, vurgulamak için ise 1:5 ile 1:10,
Yazılar arka plandan 1mm çıkıntılı olmalıdır.
Göz hizasının üstüne monte edilmiş panolarda minimum yazı karakteri 10mm,
Cadde isimlerini gösteren pano yüksekliği maksimum 2.50m,
Ev, apartman numaralarını gösteren pano yüksekliği maksimum 2.00m,
Cadde üzerindeki kamusal binalar ve çeşitli bina girişlerinde bulunan harita ve bilgi panoları yüksekliği 90cm – 180cm,
Bilgi ve arka fon arasında yeterli kontrast sağlanmalıdır.
Bilgi levhaları dikdörtgen,
Uyarı levhaları üçgen,
Yasaklayıcı, önleyici levhaları daire,
Alan ve çeşitli tesislere ulaşım için uluslar arası semboller kullanılmalıdır.

Telefon kulübeleri: Tekerlekli sandalye ile yaklaşım için 85cmx120cm net alan,
Tekerlekli sandalye kullanan engelliler için jeton haznesine rahat ulaşılabilir uygun yükseklik 90cm – 120cm.
Telefon kordonu uzunluğu en az 75cm.

Oturma bankları ve masalar: Tekerlekli sandalye kullanan engelliler için 50cm diz mesafesi derinliği, 80cm genişlik, 70cm yükseklik,
Masa veya tezgah yüksekliği 75cm – 90cm.

Giyinme - deneme odaları: Net 150cm çapında zemin,
Minimum 85cm kapı genişliği,

Duvara sabitlenmiş 60cmx120cm ebatlarında oturma elemanı,
45cm genişliğinde, 140cm boyunda oturma elemanından tüm görüntüyü
alabilen duvara monte edilmiş tek parça ayna,

Restoran ve kafeler: Engelli misafirler için %5 oranında ayrılmış masa
150cm uzunluğunda,

Oturma bölümüne ulaşabilmek için net 90cm genişliğinde koridor,
Self servis, yemek servisi bankosu için minimum 90cm genişlik tercihen
100cm, tepsi kaydırma bankosu için maksimum 90cm yükseklik.

7. ÖRNEK ÇALIŞMA ALANLARI: KABATAŞ, KARAKÖY, EMİNÖNÜ MEYDANLARININ, BEDENSEL ENGELLİLERİN ERİŞİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

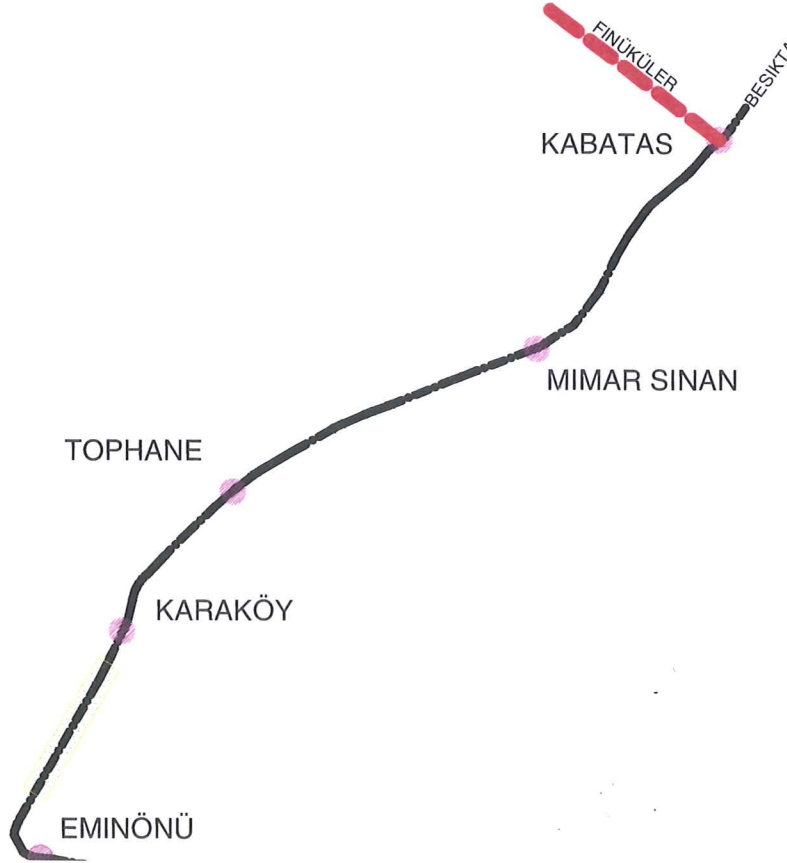
Dünyanın gelişmiş çeşitli kentlerinde, kent içi sirkülasyon, kent merkezlerine erişim engellilerin de kullanımı ve ihtiyaçları düşünülerek planlanmıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde New York, Chicago, Fransa'da Paris, Belçika'da Brüksel gibi kentlerde kentsel mekanlar engellilerin de ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmiştir.

Ülkemizde ise daha çok bina ölçeğinde başlayan bu çalışmalar daha yeni yeni kent ölçeğinde düşünölmeye ve uygulanmaya başlamıştır. Önceleri otomobil parkına müsaade etmeyecek şekilde yüksek yapılan kaldırımlar daha sonra hasta, yaşlı, bedensel engelli ve bebek arabası kullanımı için sorunlara yol açmıştır. Yeni yapılan uygulamalar ile kent içinde belli bir standarda gidilmeye başlanmıştır. Kaldırım yüksekliklerinin azaltılması, kaldırımlara yapılan rampalar, özel tasarımı otobüsler, metro duraklarına getirilen asansörler, metro duraklarına veya üst geçitlere yapılan rampalar engelliler, yaşlılar, hastalar ve çocuk arabaları için yapılan yeni düzenlemelerdir.

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (DİE, 2007) sonuçlarına göre, İstanbul'da 12 milyon 573 bin 836 kişi yaşamaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi kayıtlarına göre herhangi bir nedenle kayda girmemiş olanlar hariç 17.000 kişi görme engelli, 55.000 kişi bedensel engellidir. Türkiye nüfusunun %12'sinin engelli olduğuna yukarıda ilgili konularda değinilmişti. Buradan çıkarılacak sonuçla 12 milyon nüfuslu İstanbul'da yaklaşık olarak 1 milyon kişinin engelli olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Yapılan tez araştırması sonucunda; İstanbul içinde 3 ana meydan, kesişme noktası (kara ulaşımı, deniz ulaşımı, raylı sistem) belirlenmiş, engellilerin kentsel mekanları kullanabilmeleri ve erişebilirlikleri için bu meydanlarda

yapılmış olanlar ve eksiklikleri araştırılmış, yapılması gerekli görülenler öngörülmüştür.

Şekil 73: Kabataş, Karaköy, Eminönü Meydanları ulaşım aksı

Kabataş, Karaköy ve Eminönü her üç meydan deniz yolu karayolu ve raylı sistemin kesişme noktalarıdır.

Kabataş'a; Anadolu yakasından deniz yolu ile gelen kişi finüküler sistem ile Taksim-Şişli- Mecidiyeköy aksına, metro ile Karaköy- Eminönü aksına, otobüs ile de Beşiktaş-Boğaz hattına ulaşımını gerçekleştirebilir.

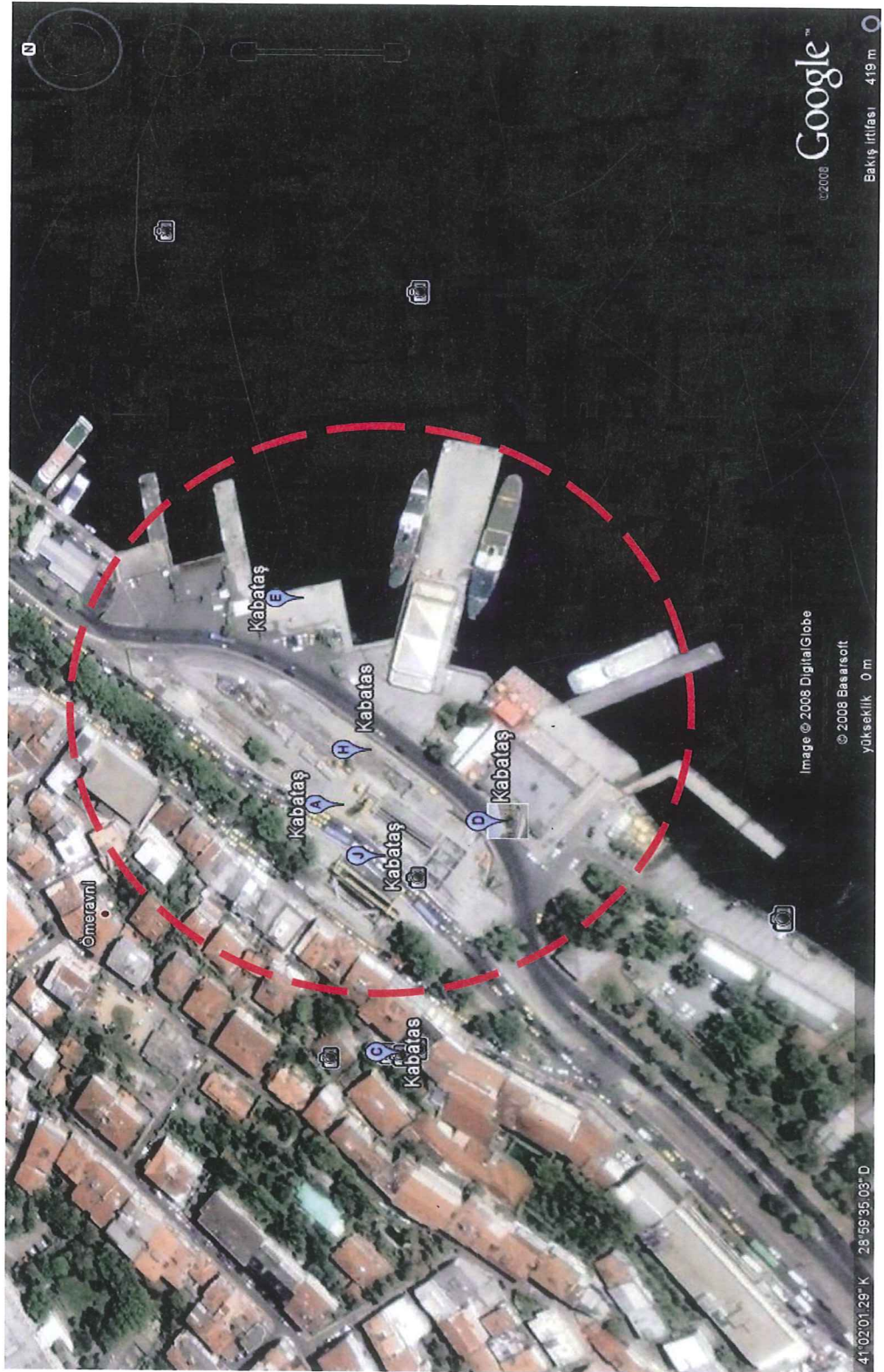
Kabataş İskelesi araba vapuru, yolcu vapuru, deniz otobüsü ve yolcu motoru olarak deniz yolu ulaşımına hizmet vermektedir. Kabataş Deniz Otobüsü İskelesi önündeki kaldırım çeşitli yerlerine rampalar yapılarak engellilere geçiş imkanı vermektedir. Gelen yolcu için yolcu çıkış kapısında merdivenin

yanına yapılan rampa ile engellilerin çıkışı sağlanmaktadır. Metro ve finüküler sistemi kullanmak isteyen engelli için merdivenin yanına yürüyen merdiven inşa edilmiş, ayrıca tekerlekli sandalye kullanıcısı engelliler için karşılıklı iki yöne hizmet eden engelli asansörü dünya standardı ölçülerinde yapılmıştır. Finüküler sistemin girişinde engelli için özel geçiş mevcuttur. Taksim istikametinden finüküler ile gelen ve metroya binmek isteyen engelliler için gene metro durağına asansörle ulaşım imkanı sağlanmıştır.

Kabataş meydanı, metro son durağının ve finüküler sistemin hayata geçirilmesi ile yeni bir yapıya kavuşmuştur. Kaldırımlar yenilenmiş, kaldırım seviyeleri düşürülmüş, kaldırımların bazı yerlerine engellilerin erişiminin sağlanması için rampalar yerleştirilmiş, metro ve finükülere tekerlekli sandalye ile kot farkı olmaksızın iniş-biniş imkanı sağlanmıştır.

Deniz otobüsü ve vapurdan engellinin tekerlekli sandalye ile tek başına veya yardımsız ayrılması imkansızdır. Deniz otobüsü veya vapur iskelesinden çıkan tekerlekli sandalyeli engellinin otopark olarak kullanılan iskele meydanını aşarak asansöre erişebilmesi imkansız hale gelmiş, otomobiller yayanın dahi geçişine izin vermeyecek sıklıkta park ettirilmiştir. İskelenin karşısındaki Kabataş otobüs durağını kullanabilmesi için kaldırımı aşabilmek tekerlekli sandalye kullanıcısı engelli için imkansızdır, çünkü kaldırıma çıkabilmek için rampa mevcut değildir. Kaldırımlar kısmen yenilenecek, daha önce kentin çeşitli yerlerinde uygulamalarını gördüğümüz karo taşlar kullanılmıştır. Karolar farklı nedenlerle zaman içinde tekrar sökülüp yerleştirilmekten veya montajının yanlış yapılması nedeni ile oynayarak sakatlanmalara yol açmaktadır. Meydana gelen kot farkları nedeni ile de çocuk arabası ve tekerlekli sandalye kullanımını zorlaştırmaktadır. Kabataş otobüs durağından Üniversite durağına doğru Meclisi Mebusan Caddesi üzerindeki kaldırımların genişlikleri bazı yerlerde azalarak tekerlekli sandalye geçişine izin vermemektedir. Sirkülasyon kaldırım üzerindeki ağaçlar ve yer yer park etmiş otomobiller ile kesilmektedir. Kabataş vapuru iskele

meydanında engelli asansörü çevresinde 10x10 granit taş kullanılmıştır. Bu döşeme tekerlekli sandalye hareketini zorlaştırmaktadır.

Şekil 74: Kabataş Meydanı Hava Fotoğrafi

Şekil 75: Kabataş Meydanı

Deniz yolu ile Karaköy' iskelesine gelen engelli birey metro ile Eminönü-Beyazıt veya Kabataş yönüne, tünelden raylı sistem ile Beyoğlu- Taksim yönüne ya da çeşitli semtlere ulaşım imkanı veren otobüs duraklarına ulaşabilir.

Karaköy İskelesi çıkışında kot farkı olduğundan dolayı, iskele boyunca rampa yerleştirilmiştir. Rıhtım caddesinde yayalaştırılma yapıldığı için cadde araç trafiğine kapatılmış, engelli sirkülasyonu için elverişli hale gelmiştir. Otobüs durağına erişim sağlanabilmesi için Galata Köprüsü yanında bir rampa mevcuttur.

Tünel girişinde tekerlekli sandalye geçişine engel olmayacak şekilde kot farkı yaratılmadan giriş sağlanmış, biletli geçişin yanında tekerlekli sandalye geçişi için kapı ayrılmış ve yönlendirme yapılmıştır. Tekerlekli sandalye geçişi için kapı genişliği standartlara uygundur. Ayrıca görme engelliler için zeminde farklı tekstürde bir malzemedan, engelli geçişine ve raylı sisteme yönlendirme yapılmıştır.

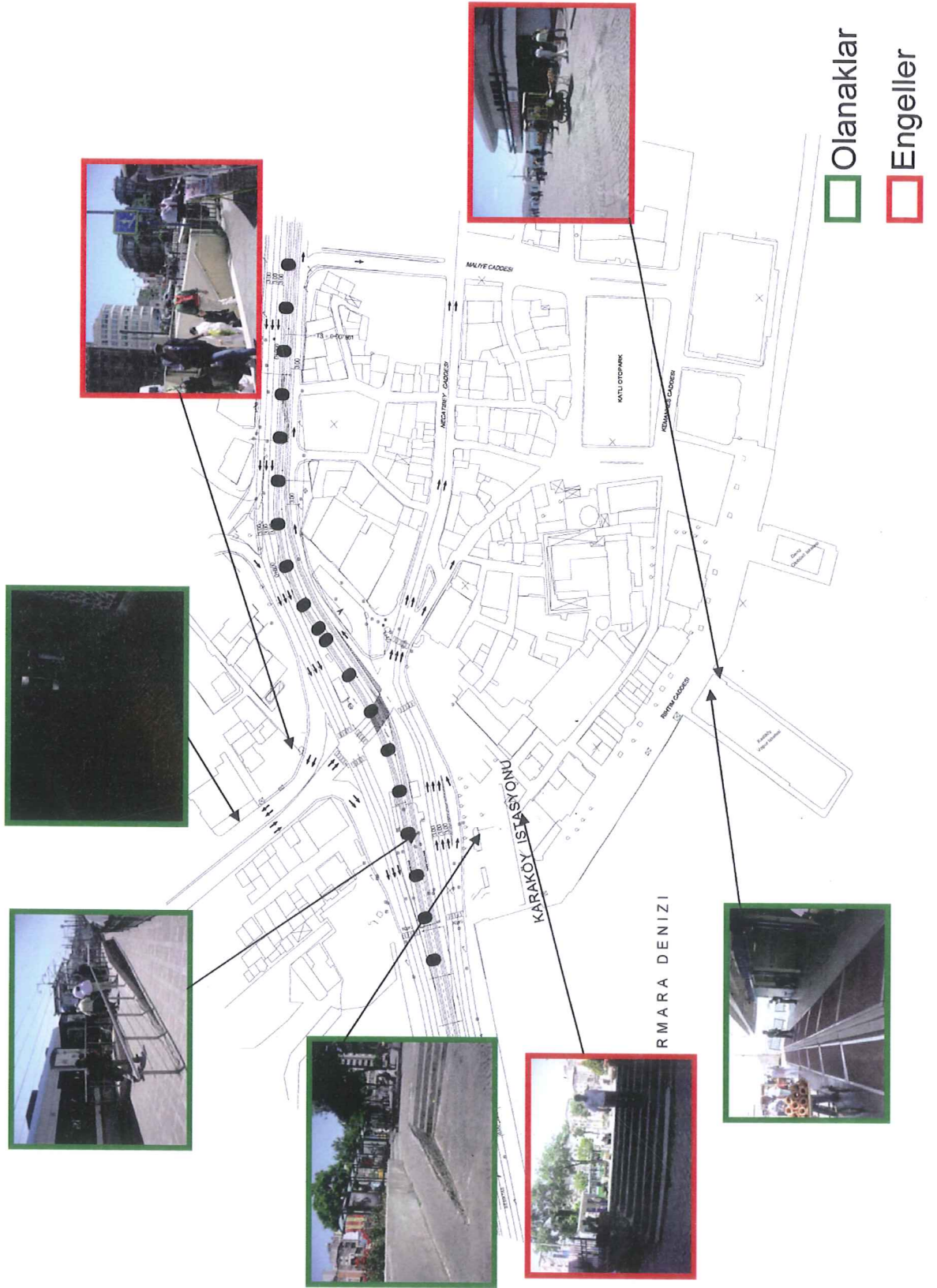
Gene metro durağına giriş rampa ile sağlanmış, bilet girişi yanına tekerlekli sandalyeli engelli için kapı düşünülmüştür.

İskele önünde yer döşemesi olarak 10x10 granit taş ve 30x30 yer karoları kullanılmıştır. Bu döşeme kendi içinde kot farkı oluşturduğundan dolayı tekerlekli sandalye veya çocuk arabası hareketini güçleştirmektedir.

Metro girişi ve çıkışı kendi içinde çok iyi çözümlenmiş, fakat çevresi ile erişebilirliği yoktur. Meclisi Mebusan Caddesi'nin her iki yönünden de metroya erişim imkansızdır. Cadde boyunca ayırıcı parmaklıklar konulmuş, Necati Bey Kavşağına trafik ışığı ve yaya geçidi bulunmaktadır. Fakat tekerlekli sandalye kullanan engellinin geçişi için rampa mevcut değildir. Karaköy İskelesi, Karaköy Metro Durağı ve Tünel aksını birleştiren yer altı geçidi yalnızca yayalara hizmet vermektedir, asansör, yürüyen merdiven vb. düşünülmemiştir..

Şekil 76: Karaköy Meydanı Hava Fotoğrafı

Şekil 77: Karaköy Meydanı

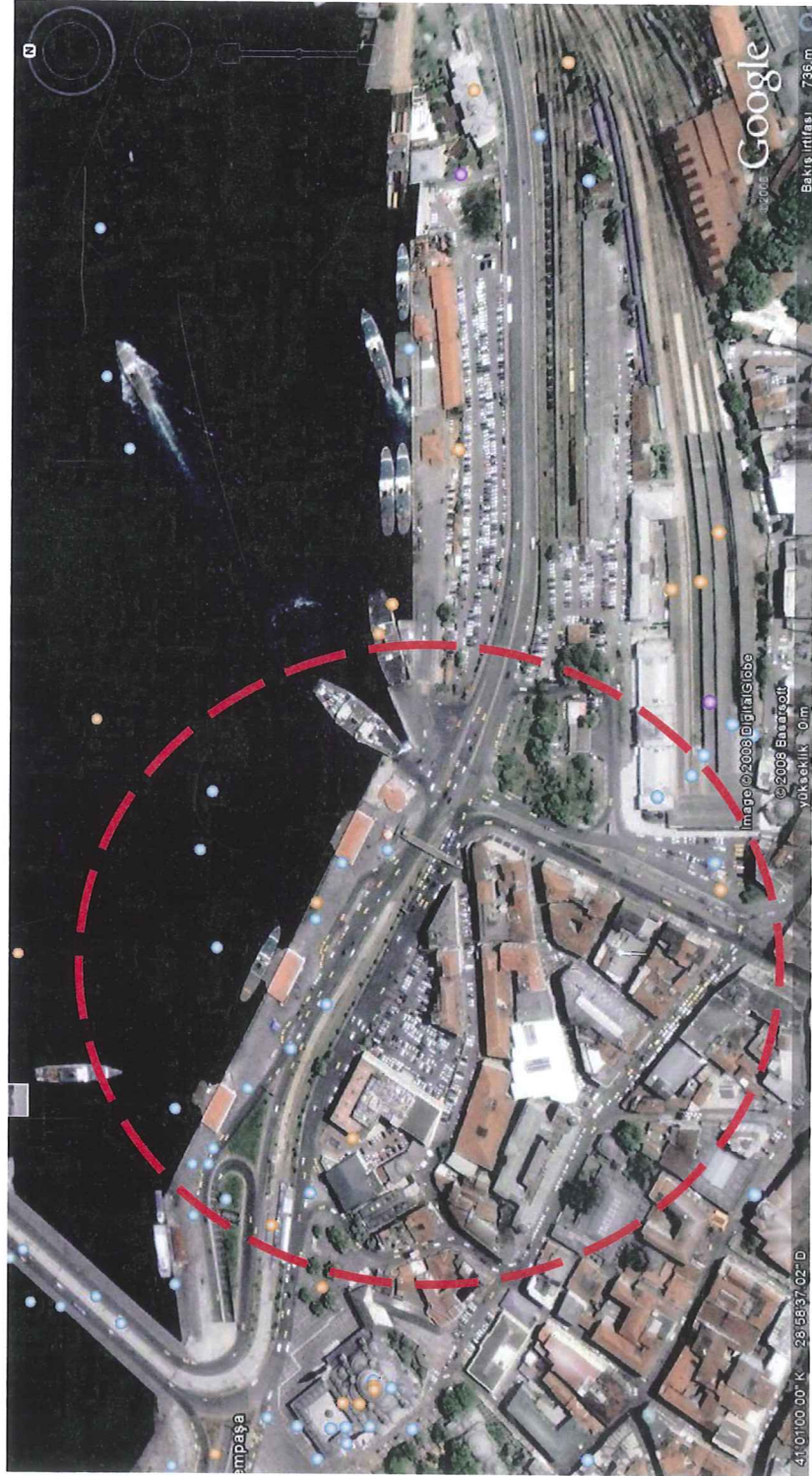
Eminönü Meydanı'na deniz yolu ulaşımı ile Anadolu Yakası'nın Kadıköy, Üsküdar veya Boğaz semtlerinden gelen kişi metroyu kullanarak Beyazıt, ters yönde Kabataş, otobüs ile tarihi yarımadanın çeşitli semtlerine yada Sirkeci tren istasyonu ile Bakırköy-Halkalı yönüne kesintisiz erişebilir.

Ancak Eminönü Meydanı'na Karaköy ve özellikle Kabataş Meydanı'na göre engelliler için erişebilirlik daha güçtür. Diğer meydanlarda olduğu gibi metro giriş ve çıkışında, engelliler için rampa ve engelli girişi mevcuttur. Deniz otobüsü ve yolcu vapuruna giriş ve çıkış kot farkı yaratılmadan çözülmüştür. Sirkeci tren istasyonunda tekerlekli sandalyeli engelliler için rampa çözümü getirilmiştir.

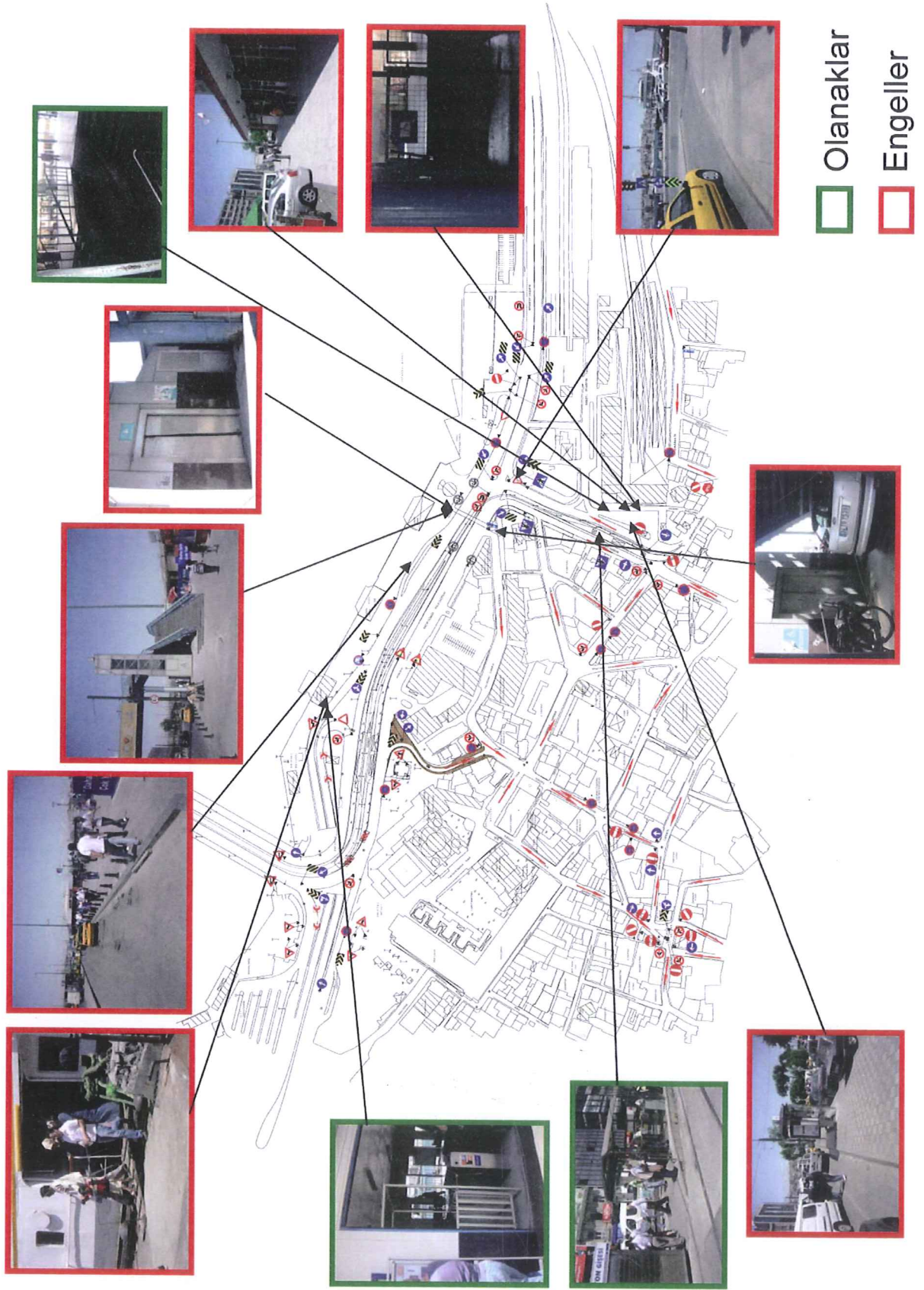
Yolcu vapurundan ve deniz otobüsünden tekerlekli sandalyeli engellinin yardım almadan inebilmesi imkansızdır. Engelli iskeleden ayrıldığında kaldırımdan inmesi gene çok güçtür, çünkü burada rampa veya tekerlekli sandalye için çözüm düşünülmemiştir. Üst geçit ve alt geçit yalnızca yayalar için düşünülmüş. alt geçidi engellilerin kullanımı için bir çözüm üretilmemiştir. Kadıköy İskelesi önünde caddenin karşısına ulaşabilmek için yapılan üst geçit yanında engelliler için bir asansör çözümü getirilmiştir, ancak kullanım dışıdır.

Kadıköy İskele'sinden Sirkeci Gar'ına ulaşmak isteyen bedensel engelli, Kennedy Caddesi ve Babıali Caddesi kesişme noktasındaki kavşakta bulunan trafik ışıklarını kullanabilir ancak, burada da kaldırım iniş ve çıkışı için rampa bulunmamaktadır.

Sirkeci Tren İstasyon önündeki alan araç otoparkı olarak kullanılmaktadır, gar çıkışında araçlar yan yana tekerlekli sandalye geçişine imkan vermeyecek şekilde park etmişlerdir. Bu noktada; metroyu kullanmak üzere, metro durağına erişim hem kaldırımdan iniş ve çıkışın düşünülmemesi hem de kaldırımdan inişin park halindeki araçlar tarafından engellenmesi ve trafik ışığının bulunmaması nedeniyle imkansızdır.

Şekil:78. Eminönü Meydanı Hava Fotoğrafi

Şekil 79: Eminönü Meydanı

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihsel süreç içinde engellilerle ilgili ilk örgütlenmelerin daha 1889 yıllarında başladığını ve çeşitli gelişmeler kaydederek günümüze kadar geldiğini araştırmamız boyunca inceledik.

Engelli, toplum içinde yaşayan bir bireydir. Toplumsal yaşama ayak uydurmaya çalışırken, çevre tarafından bir takım olumsuzluklara maruz kalır. Bu olumsuzluklar engelli birey olarak etkilediği kadar içinde bulunduğu aileyi, aynı oranda olmasa da toplumu ve devleti de etkiler. Dünya nüfusunun %10'unun, Türkiye nüfusunun da %12'sinin engelli nüfusu olduğunu ve rakamsal olarak dünyada 650- 700 milyon, Türkiye'de ise 8.5 milyon engelli birey olduğundan bahsetmiştik. Her aileyi ortalama 4 kişi kabul edersek; Türkiye'de 34 milyon kişinin engelli ve engelli birey ile yaşayan aile bireylerinden oluştuğunun ve engelli bireyin yaşadığı olumsuzluklardan etkilendiği sonucuna ulaşabiliriz.

Bu nedenle, gelinen bu noktada Eşitlik İlkesi gereği Engelli Kişilerin Haklarına Dair Bildirinin (9 Aralık 1975 tarihli 3447 sayılı karar) tekrarı gereklidir:

1. Engelli kişiler insan hakları bildirilerinde belirtilen bütün haklara sahiptir. Bu haklar ne olursa olsun hiçbir istisnaya ve ayrıma veya sosyal köken, sağlık durumu, doğum veya diğer fikir ya da engelli kişinin kendisi veya ailesi ile ilgili herhangi bir durum nedeni ile hiçbir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın, bütün engelli kişilere tanınır.
2. Engelli kişiler, doğuştan sahip oldukları insanlık onurlarına saygı gösterilmesi hakkına sahiptirler.
3. Engelli kişiler, diğer insanlarla aynı kişisel ve siyasal haklara sahiptir.
4. Engelli kişiler, mümkün olduğu kadar kendilerini yeter hale getirecek tedbirlerin alınmasını isteme hakkına sahiptir.
5. Engelli kişiler, protez ortopedik araçlar da dahil, kabiliyetlerini ve maharetlerini en üst düzeye çıkaracak ve kendilerinin toplumla bütünleşme

ve kaynaşma sürecini hızlandıracak olan tıbbi ve sosyal rehabilitasyon, eğitim ve mesleki öğrenim ve rehabilitasyon, yardım, danışmanlık, barınma ve fiziksel çevre hizmetleri ile diğer hizmetler gibi tıbbi, psikolojik ve işlevsel muamelesi görme hakkına sahiptir.

6. Engelli kişiler, ekonomik ve sosyal planlamanın her aşamasında özel ihtiyaçlarının dikkate alınmasının isteme hakkına sahiptir.

7. Engelli kişiler, kendi aileleri ve bakıcı aileler ile birlikte yaşamak ve her türlü sosyal, yaratıcı veya eğlendirici faaliyetlere katılmak hakkına sahiptir.

8. Engelli kişiler, bütün istismlara, ayrımcı, kötü kullanıcı veya onur kırıcı nitelikteki bütün düzenlemelere ve muamelelere karşı korunur.

Toplumların gelişmişlik düzeyi, toplum içerisindeki engelli sayısının azlığı ve engellilere gösterilen saygının ve verilen değerin fazlalığı ile ölçülür. Engellilerin özgürce, tek başına ve eşit olarak yaşadığı kentlerde bu anlamda kentleşmiş ve toplum da kentleşmiştir.

Engelli bireyin toplumun diğer bireyleri gibi kenti kullanabilmesi için erişilebilir olması gereklidir. İster bedensel engelli ister görme veya diğer engel gruplarından yada normal bir bireyin kentsel mekanı kullanabilmesi için "5 Yeterlilik" olarak adlandırılan şu 5 unsur sağlanmalıdır:

1. Yeterli genişlik
2. Yeterli dönme alanı
3. Yeterli yükseklik ve baş hizası
4. Yüzeylerin özellikleri
5. Yönlendirme ve uyarma için gerekli düzenlemeler.

Bu beş ana unsura eklenmesi gerekli olan altıncı madde ise,

6. Estetik değerlerdir.

Bu altı unsur göz önüne alınarak planlamalar ve tasarımlar yapılır ise tüm bireyler ve en başta da engelliler için kullanılabilir, erişilebilir ve yaşanabilir mekanlar oluşturulacaktır.

Günümüzde fiziksel çevrenin, toplumun tüm bireyleri için adil olarak düzenlenmesi gerekliliği sonucuna ulaşılmalıdır . Bu kapsamda mekanın engelleyici nitelikleri günlük yaşamın tüm alanlarındaki eylemleri etkilediklerinden, yaşanılabilirlik açısından büyük önem taşımaktadır. Bugünkü yaşam çevrelerimizin, önemli bir bölümü fiziksel olan ciddi engeller içermektedir. Bu engeller belirli olanakların bulunmaması anlamında olabileceği gibi var olan olanaklara erişilememesi anlamında da ortaya çıkabilmektedir. Fiziksel çevredeki engellerin bir bölümü ise, dar anlamda engelli kavramı içinde yer alan kişiler dışında kalan, yaşlıların, hamilelerin, çocukların, aşırı kilolu insanların, çok kısa boylu kişilerin, kalp, damar, kas hastalarının ve geçiçi engellilerin de sağlık ve rahatlığını engelleyebilir niteliktedir. Bu nedenle fiziksel düzenlemeler açısından, yaşam çevrelerindeki fiziksel engellerin kaldırılması ve yeni yapılaşacak çevrelerin engelsiz tasarlanması, tüm insanların yaşama katılması açısından büyük önem taşımaktadır (Hazer,2005).

Yapılaşmış çevre, bina iç mekânlarından kentsel dış mekânlara hatta kenti çevreleyen doğa parçalarına kadar zincirleme bir yapı göstermektedir. Bu yapı içinde yer alan her türlü mekânın işlevini yerine getirebilmesi, kullanıcılarına yönelik tasarlanmasının yanı sıra erişilebilir, kullanılabilir ve yaşanabilir olmasına bağlıdır. Engellere sahip olmayan, uygun tasarlanmış fiziksel çevrede, herkes tarafından kullanılabilirlik sağlanmış olur. Herkes tarafından kullanılabilir mekanlar, ulaşılabilir-erişilebilir, engelsiz mekanlardır. Gelişmiş ülkelerde engelsiz fiziksel çevrelerin elde edilmesinde ulaşılabilir-engelsiz tasarım ve evrensel tasarım kavramları sırasıyla gelişmiştir. Fiziksel çevredeki ulaşılabilirliği elde etmede kullanılan diğer kavramlardan evrensel tasarım kavramının ayırımını yapmak önemlidir .

Özel ve ayrımcı çözümler sıkıntı çekilmesine sebep olur çünkü engelli insanlar kendileri için ayrılmış girişleri kullanmak zorunda kalırlar, trende, sinemada veya spor alanında özel oturma alanları ile sınırlandırılırlar. Bu ve bunun gibi uygulamalar ayrımcılığa ve engelli kişilerin kendilerini toplumdan soyutlamalarına neden olmaktadır (Boduroğlu, 2005).

1950'li yıllarda Avrupa, Japonya ve Amerika'da ortaya çıkan engelsiz tasarım, fiziksel sakatlıklara sahip insanlar için yapı çevresindeki engelleri kaldırmak amacıyla geliştirilmiştir. Bu tasarım hareketi ile kamu politikalarında ve tasarım uygulamalarında yöntem değişimi başlamıştır. Çevredeki fiziksel kısıtlamaların hareket gücünü çeken insanlar için önemli bir engel olduğu gerçeği kabul edilmiş ve engelsiz yapılar için ulusal standartların gelişmesi sağlanmıştır.

Araştırma sonucunda, engelli ve normal yayaların kentsel mekanlarda ihtiyacı olan minimum genişlikler, ortalama alanlar ve yükseklikler bulunmuştur. Yüzey özellikleri, yönlendirme ve uyarı levhaları mekanlara ulaşılabilirliği sağlayacaktır. Bunun yanı sıra yeterli hareket alanı, yeterli yükseklik ve boy hizaları için gerekli ölçülerle de mekanın kullanımı sağlanabilecektir. Doğuştan engelli olan insanlar, trafik kazaları, doğal afetler, hastalıklar sonucu sonradan olma engelliler ile aslında hepimizin birer potansiyel engelli olduğumuz düşünüldüğünde azımsanmayacak rakamlara ulaşılmaktadır. Bu kapsamda tasarımda ve planlamada yerel yönetimlere, şehir plancılara, mimarlara, kentsel tasarımcılara, peyzaj mimarlarına büyük görevler düşmektedir. Yapılan uygulamaların yukarıda bahsedilen standartlara bağlanması, uygulamaların denetlenmesi gereklidir. Farklı bir kurumsal yapı altında, denetim mekanizmalarının oluşturulması ve yerel yönetimlerin uygulamalarının bu bağlamda kontrol altına alınması gerekliliği görülmektedir.

Araştırmanın örnek çalışma alanı olan Kabataş, Karaköy ve Eminönü Meydanları genişlik, alan, yükseklik, yüzey özellikleri, yönlendirme ve uyarma unsurları göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Araştırmanın örnek çalışma alanı olan Kabataş, Karaköy ve Eminönü Meydanlarında engelliler için fiziksel bazı engeller bulunmaktadır. Bu engeller ile yeni yapılaşmalarda ve düzenlemelerde karşılaşılmamaktadır. Yeni düzenlemelerin, çevresi ile koordinasyon eksikliği gözlemlenmiş olsa dahi alışılmalı sistemlerin yenilendiği fark edilmektedir.

Her üç meydana da mekanların ulaşılabilirliği kendi içinde çözümlenmeye çalışılmış ancak birbirleri ile ilişkilendirilmemiştir. Örneğin; Sirkeci Garı'na gelen engellinin Gar önündeki kaldırıma nasıl erişebileceği ve kaldırıma nasıl çıkacağı düşünülmemiştir fakat, gar içinde biletli geçiş için engellinin tekerlekli sandalye ile girebileceği kapı ayrılmış ve rampa ile perona giriş sağlanmıştır. Sirkeci Garı'ndan ayrılan tekerlekli sandalye kullanıcısı engellinin caddede karşıdan karşıya geçişi sağlanmamıştır. Trafik ışıklarında engelliler için bir düzenlemeye gidilmemiştir. Mevcut üst geçit normal yayaların dahi kullanımı arzulamadığı bir sistem olarak kalmıştır. Tekerlekli sandalye kullanıcıları için düşünülmüş asansör kullanım dışıdır. Asansör önü araç parkı olarak kullanılmaktadır.

Eminönü ve Karaköy Meydanlarının tekrar değerlendirilerek, özellikle Eminönü Meydanı'nda Kennedy Caddesi, Karaköy Meydanı'nda Meclisi Mebusan Caddesi'nde tekerlekli sandalye kullanıcısı engellinin karşıdan karşıya geçişi sağlanmalıdır.

Engelliler için telefon kulüpleri, tuvalet oturma alanları, trafik lambaları, çöp kutuları vb yer verilmemiştir.

Çalışma alanındaki mevcut rampalarda, eğim belli bir standarda göre imal edilmemiştir. Rampa ile çözümlenebilecek kot farkında basamak kullanılmamalıdır.

Yaya yolları ve kaldırımlar tekerlekli sandalyenin manevra yapabilmelerine olanak sağlamalıdır.

Mekan kullanımında en önemli sorunlardan birisi, yüzey elemanlarının bozuk olmasıdır. Özellikle bedensel engellilerin şikayet ettiği bu sorun, 30x30 karo taş plak kaplamaları, 10x10 granit taş kaplamalarının zaman içinde yüzeydeki yükselti farkları ve bozulmalarıdır. En iyi çözüm bu malzemelerin yerine dünyanın gelişmiş tüm kentlerinin kullandığı asfalt kaldırım (mastik asfalt) veya yerinde dökme beton uygulamasıdır. Beton kaldırımlar; dayanıklılığı, esnek kullanım alanı, onarımının kolaylığı, pürüzsüz bir yüzey sağlaması, uzun ömürlü olması, ışığı yansıtarak kent aydınlatmasından tasarruf sağlaması ve yapımından sonra 12 saat kadar kısa bir sürede kullanıma sunulabilmesi gibi avantajları nedeniyle gelişmiş kentler tarafından tercih edilmektedir.

Kabataş, Karaköy ve Eminönü Meydanları için bir engellinin yardımsız olarak tek başına bu mekanlardaki sirkülasyonu, toplu ulaşım araçlarına erişimi ve kullanımı aşağıda bulunan tablolarda değerlendirilmiştir.

Tablo 7: Kabataş Meydanı İçin Engelli Sirkülasyonunun Değerlendirilmesi

BEDENSEL ENGELLİ SİRKÜLASYONU	Tehlikeli Nokta	Engel	Olanak	Öneri/ Açıklama
VAPURDAN KARAYA	Vapur-deniz otobüsü inişi	Bedensel engelinin vapurdan inişi için rampa sistemi mevcut değil	Deniz otobüsü iskelesinden çıkış rampası mevcut	Bedensel engelli için uygun eğim ve yüzeyde portatif rampa sistemi getirilmelidir
VAPURDAN OTOBÜS DURAĞINA	Otobüs durağı	Otobüs durağı kaldırım rampası yok	Deniz otobüsü çıkışı rampa mevcut, vapur çıkışı kot farkı yok	Tekerlekli sandalyelinin yardımcısız inip binebileceği araçlar ve kaldırırma rampa yerleştirilmesi gereklidir
VAPURDAN FİNÜKÜLERE	Iskele önündeki araç parkı	Iskele önünde rampa önlerine park edilen araçlar	Engelli asansörü ve finükülere engelli için ayrılan giriş	Iskele Meydanına araç parkının yasaklanması gerekmektedir.
OTOBÜS DURAĞINDAN FİNÜKÜLERE	Bedensel engelli kullanımı için az sayıda otobüs bulunması	Otobüs durağına ulaşabilmek için kaldırırma rampa mevcut değil	Fenikülere iniş için engelli asansörü mevcut	Araç parkının iskele meydanından kaldırılarak yaya ve tekerlekli sandalyeli engelliye yeterli hareket imkanı sağlanması
OTOBÜS DURAĞINDAN METROYA	Engelli kullanımı için az sayıda otobüs bulunması	Otobüs durağına ulaşabilmek için kaldırırma rampa mevcut değil	Metroya geçiş engelli asansörünü kullanarak mümkündür	Otobüs durağına getirilecek düzenleme ve daha çok sayıda engelli otobüsü ile bedensel engellilerin sirkülasyonu sağlanabilecektir.

Tablo 8 : : Karaköy Meydanı İçin Engelli Sirkülasyonunun Değerlendirilmesi

BEDENSEL ENGELLİ SİRKÜLASYONU	Tehlikeli Nokta	Engel	Olanak	Öneri/ Açıklama
VAPURDAN KARAYA	Vapur-deniz otobüsü inişi	Bedensel engelinin vapurdan inişi için özel rampa sistemi mevcut değil iskele çıkışı zeminde kot farkları mevcut	Deniz otobüsü iskelesi çıkışı kot farkı yok	Deniz otobüsü ve vapurdan iniş için b. engelliye uygun eğim ve yüzeyde portatif rampa sistemi uygulanmalıdır
VAPURDAN OTOBÜS DURAĞINA	Otobüs durağı	Otobüs durağının bulunduğu kaldırımda rampa yok	Deniz otobüsü ve vapur çıkışı kot farkı yok	Tekerlekli sandalyelinin yardimsız inip binebileceği daha fazla sayıda araç ve kaldırırma rampa yerleştirilmesi gereklidir
VAPURDAN TÜNELE	Meclisi Mebusan Caddesi'nde karşıdan karşıya geçiş	Meclisi Mebusan Caddesi'ni aşabilmek için mevcut alt geçitte bedensel engelli için asansör yok	Vapur çıkışı ve tünel girişi kot farkı yok	Alt geçidi kullanamayan bedensel engelli için asansör sistemi veya trafik ışıklarının engelli için yeniden düzenlenmesi
OTOBÜS DURAĞINDAN TÜNELE	Engelli kullanımı için az sayıda otobüs bulunması	Otobüs durağındaki kaldırımda rampa mevcut değil, karşıdan karşıya geçişde engelli için bir düzenleme yok	Tünel girişinde görme engelliler için zeminde yönlendirme ve engelli girişi mevcut	Alt geçidi kullanamayan bedensel engelli için asansör sistemi veya trafik ışıklarının engelli için yeniden düzenlenmesi
OTOBÜS DURAĞINDAN METROYA	Cadde üzerinde trafiğin çok yoğun akması	Otobüs durağındaki kaldırımda rampa mevcut değil	Metro durağına giriş ve çıkış için rampa ve engelli girişi mevcut,	Otobüs durağına getirilecek düzenleme ve daha çok sayıda engelli otobüsü ile bedensel engellilerin sirkülasyonu sağlanabilecektir.

Tablo 9:Eminönü Meydanı İçin Engelli Sirkülasyonunun Değerlendirilmesi

BEDENSEL ENGELLİ SİRKÜLASYONU	Tehlikeli Nokta	Engel	Olanak	Öneri/ Açıklama
VAPURDAN KARAYA	Vapur-deniz otobüsü inişi	Bedensel engelli için özel rampa sistemi mevcut değil	Vapur iskelesinden çıkışta kot farkı yok	Vapura biniş ve inişte bedensel engelli için uygun eğitim ve yüzeyde portatif rampa sistemi gereklidir.
VAPURDAN OTOBÜS DURAĞINA	Otobüs durağı	Otobüs durağına ulaşabilmek için kaldırım rampası yok,	Kaldırımların zeminleri kot farkı oluşturulmadan karo taş plak ile kaplanmış	Tekerlekli sandalyelinin yardimsız inip binebileceği daha fazla sayıda araç ve kaldırımlara rampa konulması gereklidir
VAPURDAN TRENE	Kennedy Caddesi'nden Babiali Caddesine ulaşım	Kennedy Caddesi üzerindeki üst geçidin yanına montajı yapılan asansörün kullanım dışı olması	Sirkeci Garı'nda engelli için bilet geçişi ayrılmış perona çıkış rampa ile sağlanmış	Mevcut asansörün kullanılabilir hale getirilmesi, asansör çevresinin düzenlenerek kolay erişilebilirliğin sağlanması
OTOBÜS DURAĞINDAN TRENE	Engelli kullanımı için az sayıda otobüs bulunması	Otobüs durağındaki kaldırım rampa mevcut değil, tren garı girişindeki otopark engelli geçişini zorlaştırmaktadır	Babiali Caddesi üzerindeki otobüs durağı ile Gar mesafesi erişilebilirliği sağlıyor	Araç parkının Gar meydanından kaldırılarak yaya ve tekerlekli sandalyeli engelliye yeterli hareket imkanı sağlanması
OTOBÜS DURAĞINDAN METROYA	Engelli kullanımı için az sayıda otobüs bulunması, Babiali caddesi üzerindeki trafik yoğunluğu	Kennedy caddesi üzerindeki alt geçidin yalnızca yayalara hizmet vermesi	Sirkeci Durağında engelli girişi ve rampası bulunmaktadır	Alt ve üst geçitlerde tekerlekli sandalyeli engelliye geçiş imkanının sağlanması

KAYNAKLAR

1. Keleş, R., 2004, Kent Planlaması Kavramı, Kent ve kent tanımları, Kentleşme Politikası, s. 105, Ankara.
2. A.g.e., s. 106.
3. A.g.e., s. 107.
4. Tekeli, İ., 1996, Öncelikler ve durum değerlendirmesi, Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, s.18, İstanbul.
5. Keleş, R., 2004, Kent Planlaması Kavramı, Kent ve kent tanımları, Kentleşme Politikası, s. 107, Ankara.
6. Yaşlıca, E., 1991, G.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehircilik Tarihi Dersi, Ders Notları, s. 1, Ankara.
7. Keleş, R., 1998, "K" başlığı altında, Kentbilim Terimleri Sözlüğü, s.75, Ankara.
8. T.D.K., 1983, k-z, Türkçe Sözlük, s.685, Ankara.
9. A.g.e., s.818.
10. Dictionnaire Larousse, 1993, Ansiklopedik Sözlük, Cilt 4, s.1626, İstanbul.
11. Çubuk, M., Yüksel, G., Karacabey, H., 1978, Yapılanmamış Kentsel Kamusal Dış Mekanlar, Yapı Dergisi, Sayı:30, Yapı Endüstri Merkezi, s.31, İstanbul.
12. Çubuk, M., 1989, Kamu Mekanları Ve Kentsel Tasarım, Kamu Mekanları Tasarımı Ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü, 15-16 Mayıs, İstanbul.
13. Lynch, K., 1960, The Image Of The City, M.I.T. Pres, Cambridge
14. Ashira, Y., 1981, Exterior Design in Architecture, Van Nostrand Reinhold Company, Newyork.
15. Krier, R., 1979, Urban Space, Rizzoli International Publications Inc., Cambridge.
16. Trancik, R., 1986, Finding Lost Space, Van Nostrand Reinhold Company, Newyork.
17. Çubuk, M., Karabey, H., Yüksel, G., 1978, Yapılanmamış kentsel kamusal dış mekanlar, Yapı Dergisi, Sayı:30, Yapı Endüstri Merkezi, s.32, İstanbul.
18. Çubuk, M., 1995, Planlama-Düzenleme-Tasarım ve Fiziksel Çevre Düzenlemede Esaslar; Temel Yaklaşımlar, Mimarlık Böl. Yayınlanmamış Ders Notları, M.S.Ü., İstanbul.
19. A.g.e.
20. Çubuk, M., 1989, Kamu Mekanları Ve Kentsel Tasarım, Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, M.S.Ü., Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s.15, İstanbul.
21. Aktürk, D., 1992, Kentsel Tasarımda Psikolojik Boyut, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, s.80-81, İstanbul.
22. Kaplan, H., 1992, Kentsel Merkez Yaya Alanları Tasarımında Erişebilirliğin Trafik Bütünleşmesi Yönü İle İncelenmesi, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, s.269-270, İstanbul.
23. Çubuk, M., Yüksel, G., Karabey, H., 1978, Yapılanmamış Kentsel

- Kamusal Dış Mekanlar, Yapı Dergisi, Sayı:30 Yapı Endüstri Merkezi, s.33-35, İstanbul.
24. Whittick, A., 1974, Encyclopedia of Urban Planning, Van Mc Grawtill Inc, s.768-769, USA.
 25. Pamay, B., 1978, Kentsel Peyzaj Planlaması, İ.Ü., Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul.
 26. Çubuk, M., Özaydın, G., Konuk, G., Kentsel Mekanlar, Yapı Dergisi, s.30, İstanbul.
 27. Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., G., Stone, A., M., 1995, Public Space, Cambridge University Pres, Cambridge.
 28. Krier, R., 1979, Urban Space, Rizzoli İnrenational Publications Inc., Cambridge.
 29. Heckscher, A., 1977, Open Spaces, The Life of American Cities, Harper & Row Publishers, New York.
 30. Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., İncekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.394, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.
 31. Polat, E., 1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.47, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
 32. A.g.e, s.49
 33. TDK, 1983, K-z, Türkçe Sözlük, s.934-935, Ankara.
 34. Türk Standartları Enstitüsü, 1991, Tarifler, Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları, s1, Ankara.
 35. Büyük Larousse, 1986, Sözlük ve Ansiklopedi, Cilt 17, s.9087, Milliyet Yayınları, İstanbul.
 36. Bilir, Ş., 1986, Özürlü olma ne demektir, Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri, s.1, Ankara.
 37. A.g.e., s.3.
 38. Ölçen, M., Ölçen, A., N., 1991, Özürlüler Hukuku, Zih. Yet. Çoc. Yet. Vak. Yay., No:1, s.14, Ankara.
 39. United Nations, 1994, Fundamental Concepts in Disability Policy, The Standart Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilty, s.9, New York.
 40. T.C. Başbakanlık, 1997, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, sayı:23011, s.2, Ankara.
 41. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 1999, Özürlüler Şurası, Çağdaş Toplum, Çağdaş Yaşam ve Özürlüler Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri, Ankara.
 42. Kalaycı, A., Kutay, E.,L., Kesim, G.,A., 2006, A.İ.B.Ü., Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bursa.
 43. Bilir, Ş., 1986, Özürlü olma ne demektir, Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri, s.1, Ankara.
 44. A.g.e., s.2.
 45. Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., İncekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.395, TMMOB, İstanbul.

- Kent Sempozyumu, İstanbul.
46. Enç, M., 1972, Eski toplumlarda Körler, Görme Özürlüler Gelişim, Uyum ve Eğitimleri, s.1, Ankara.
 47. A.g.e.
 48. A.g.e., s.2.
 49. A.g.e., s.2-3.
 50. A.g.e., s.3.
 51. A.g.e., s.4.
 52. A.g.e., s.5.
 53. A.g.e., s.6.
 54. T.C.Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008, Özürlülük Araştırmaları, Türkiye Özürlüler Araştırması Temel Göstergeleri, www.ozida.gov.tr
 55. Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., İncekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.394, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.
 56. Polat, E.,1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örneklemesi, s.20, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
 57. Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., İncekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.395, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.
 58. Polat, E.,1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örneklemesi, s.26, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
 59. United Nations,1994, Target areas for equal participation, The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, s.22, New York.
 60. Gleeson, B., 1998, A Place on Earth:technology, space and disability, Journal of Urban Technology, Volume 5, no:1, s.91-92, New York.
 61. A.g.e., s.63.
 62. Andaç, G., 1997, Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler, Yapı Dünyası, Şubat Sayısı, s.20, Ankara.
 63. Polat, E.,1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örneklemesi, s.30, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
 64. DTP, 1990, Önsöz, Sakatlar İçin Politika Dokümanı, s.2, Ankara.
 65. Gündüz, A., 1996, Bedensel Engelliler Gözü İle Ülkemizdeki Yaşam Koşulları ve Yerleşim Sorunları, Diğerlerinin Konut Sorunları, s.321-322, Ankara.
 66. Ölçen, M., Ölçen, A.N., 1991, Türkiye'de Özürlülük, Özürlüler Hukuku, s.99, Ankara.
 67. Gleeson, B., 1998, A Place on Earth:technology, space and disability, Journal of Urban Technology, Volume 5, no:1, s.92-93, New York.

68. A.g.e., s.93.
69. Polat, E., 1998, Özürllüer İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.33, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
70. A.g.e., s.34.
71. ILO, 1980, Türkiye Tarafından Onaylanan Sözleşmeler, Türk –iş, Yayın No:137, Ankara.
72. Sayın, A.K., 1996, Yasal Açıdan Sakat İşçi Kavramı ve İşçilerin Mesleki Rehabilitasyonu,Sabahattin Zaim'e Armağan, İktisat Fakültesi Dergisi, 1994/B-3, c-1-4,s.373-380, İstanbul.
73. Aytaç, S., 2005, İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzere Özürllüer İçin Sosyal Yaşam Merkezi Projesi, Sosyal Siyaset Konferansları, Prof. Dr. Turan Yazgan'a armağan özel sayısı, 49.kitap, s.125–158, İstanbul.
74. A.g.e.
75. Kutal, M., 1992, Modern İş Bulma Fonksiyonu Olarak Mesleki ve Teknik Eğitim, İİBK,Hizmet Etkinleştirme Seminerleri, Ankara.
76. T.C. Resmi Gazete, 1997, Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Kanun Hükmünde Kararnameler, s.7, Ankara.
77. United Nations, 1994, Rule 6. Education, The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, s.23, New York.
78. Polat, E., 1998, Özürllüer İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.37, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
79. Resmi Gazete, 1997, Yürütme ve İdare Bölümü, Kanun Hükmünde Kararnameler, s.6, Ankara.
80. Raporlar, 2005, T.C. Başbakanlık Özürllüer İdaresi, Bilgi İşlem Dairesi, Ankara.
www.ozida.gov.tr/uluslararası/bm/özürllühaklarıbildirgesi
81. Andaç, G., 1997, Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler, Yapı Dünyası, Şubat Sayısı, s.20, Ankara.
82. İşeri, H.E., 2007, Kent;Herkes İçin Engelsiz ve Erişebilir Yaşam Alanı, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.401, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.
83. Polat, E., 1998, Özürllüer İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.66, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
84. A.g.e., s.67.
85. Aytüre, O., S., S., 1994, Hafif Raylı Toplu Taşıma Araçlarında Bedensel Özürllüer İçin Tasar Ölçütlerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, s.37, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
86. Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., İncekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.398, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

87. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 1999, Özürlüler Şurası, Çağdaş Toplum, Çağdaş Yaşam ve Özürlüler Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri, Ankara.
88. A.g.e.
89. A.g.e.
90. A.g.e.
91. Bulan, K., Yerliyurt, B., Genç, G., İncekara, H., 2007, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, s.398, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.
92. T.C.Başbakanlık Resmi Gazete, 1997, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler, s.1-16, Ankara.
93. T.C.Başbakanlık Özürlüler İdaresi, 2005, 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Ankara.
94. T.C.Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2006, 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Geçici Madde 2, Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara.
95. United Nation Enable, 2008, Accessibility for the design, anthropometrics [www.un.org/esa/socdev/enable/desinm /AD5-02.htm](http://www.un.org/esa/socdev/enable/desinm/AD5-02.htm)
96. A.g.e.
97. A.g.e.
98. A.g.e.
99. A.g.e.
100. A.g.e.
101. A.g.e.
102. Stoneham, J., Thoday, P. 1996, Landscape Design for Elderly and Disabled People, Garden Art Pres, United Kingdom.
103. Verhe, I., 1995, The Adaptation of Outdoor Activity Areas for the Use of the Disabled, the Finnish Association of Sports for the Disableld, Finland.
104. Carstens, D.J., 1985, Site Planning and Design for the Elderly Issues, Guidelines and Alternatives, Van Nostrand Reinhold Company, New York.
105. Stoneham, J., Thoday, P. 1996, Landscape Design for Elderly and Disabled People, Garden Art Pres, United Kingdom.
106. Bekiroğlu, M.S., 1998, Peyzaj Düzenlemelerinde Özürlülerin Kullanımları ile İlgili Sorunların Saptanması, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
107. Harris. W.H., Dines. N.T., 1998, Time Saver Standarts for Landscape Architecture, McGraw-Hill, USA.
108. A.g.e.
109. Accessible Landscape Designing for Inclusion San Francisco State University, San Francisco.
110. Verhe, I., 1995, The Adaptation of Outdoor Activity Areas for the Use of the Disabled, the Finnish Association of Sports for the Disableld, Finland.

111. A.g.e.
112. A.g.e.
113. A.g.e.
114. A.g.e.
115. A.g.e.
116. A.g.e.
117. A.g.e.
118. internet 2008, ADA Accessibility Guidelines for Building and Facilities
<http://www.access-board.gov/adaag/html/figures/fig62.html>
119. Harris, W.H., Dines, N.T., 1998, Time Saver Standarts for Landscape Architecture, McGraw-Hill, USA.
120. Joseph, D.C., Koppelman, L.E., 1978, Time Saver Standarts for Site Planning, McGraw-Hill, USA.
121. A.g.e.
122. A.g.e.
123. Harris, W.H., Dines, N.T., 1998, Time Saver Standarts for Landscape Architecture, McGraw-Hill, USA.
124. Verhe, I., 1995, The Adaptation of Outdoor Activity Areas for the Use of the Disabled, the Finnish Association of Sports for the Disabled, Finland.
125. TSE, 1999, Şehir İçi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları, TS 12576, Ankara.
126. Bakan, K., Konuk, G., 1987, Yaya Yolu Planlamasında Tasarıma İlişkin Ölçütler, Türkiye'de Kentsel Dış Mekan Düzenlemesi, s.28, Ankara.
127. A.g.e.
128. Robinette, G.O., 1985, Basic Human Considerations, Barrier-free Exterior Design: Anyone Can Go Anywhere, s.12-14, New York.
129. İnternet, 2008, (<http://www.unnorg/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>)
130. Yıldız, B., 2003, Engelliler İçin Dış Mekan Tasarım Özellikleri, s.71, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
131. Yıldız, B., 2003, Engelliler İçin Dış Mekan Tasarım Özellikleri, s.71, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
132. A.g.e.
133. TSE, 1999, Şehir İçi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları, TS 12576, Ankara.
134. Tokmak, H., 1995, Dış Çevre, Ulaşılabilirlik İçin Avrupa El Kitabı, s.32, Ankara.
135. Ulaşılabilirlik Kılavuzu, 2008, www.tsd.org.tr
136. İnternet, 2008, urban design consideration, pathways, (<http://www.unnorg/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>)
137. TSE, 1999, Şehir İçi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları, TS 12576, Ankara.

138. İnternet, 2008, urban design considerations, pedestrian crossings, (<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>)
139. Seçkin, Ö.B., 2004, Peyzaj Konstrüksiyonu, s.246, İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi, İstanbul.
140. Mimarlar Odası İzmir Şubesi, 2008, Engelliler ve Mimari, Ulaşılabilirlik Kılavuzu, (<http://www.izmimod.org.tr>)
141. İnternet, 2008, architectural design considerations, ramps, (<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>)
142. A.g.e.
143. A.g.e.
144. A.g.e.
145. A.g.e.
146. A.g.e.
147. A.g.e.
148. A.g.e.
149. A.g.e.
150. A.g.e.
151. internet, 2008, Architectural Design Considetations, design considerations, stairs, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD2-04htm>.
152. Kalaycı, A., Kutay, E.,L., Kesim, G.,A., 2006, A.İ.B.Ü., Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bursa.
153. Yıldız, B., 2003, Engelliler İçin Dış Mekan Tasarım Özellikleri, s.77, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
154. internet, 2008, Architectural Design Considetations, design considerations, stairs, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD2-04htm>.
155. A.g.e.
156. A.g.e.
157. A.g.e.
158. A.g.e.
159. Aytüre, O.,S., S., 1994, Hafif raylı toplu taşıma araçlarında bedensel engelliler için tasar ölçütlerinin belirlenmesi, s.40, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul
160. Kalaycı, A., Kutay, E.,L., Kesim, G.,A., 2006, A.İ.B.Ü., Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bursa.
161. internet, 2008, Architectural Design Considetations, design considerations, parking, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-07htm>.
162. A.g.e.
163. A.g.e.
164. A.g.e.
165. A.g.e.
166. A.g.e.
167. A.g.e.
168. internet, 2008, Architectural Design Considetations, design

- considerations, entrances,
<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD2-06htm>.
169. A.g.e.
170. A.g.e.
171. A.g.e.
172. Polat, E., 1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.80, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
173. internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, street furniture,
<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-03htm>.
174. A.g.e.
175. A.g.e.
176. A.g.e.
177. internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, rest rooms,
<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD2-10htm>.
178. Kalaycı, A., Kutay, E.,L., Kesim, G.,A., 2006, A.İ.B.Ü., Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bursa.
179. internet, 2008, Architectural Design Considerations, design considerations, obstructions,
<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-01htm>.
180. Cihan Ö., 2004, Engelliler için dış mekan tasarımı, s.15, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
181. Polat, E., 1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.90, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
182. Stoneham, J., Thoday, P. 1996, Landscape Design for Elderly and Disabled People, Garden Art Pres, United Kingdom.
183. internet, 2008, Architectural Design Considerations, urban design considerations, pathways,
<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-04htm>.
184. A.g.e.
185. Polat, E., 1998, Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları:Ankara- Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, s.94, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
186. internet, 2008, Architectural Design Considerations, urban design considerations, signage,
<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-02htm>.
187. A.g.e.
188. A.g.e.
189. A.g.e.
190. A.g.e.
191. A.g.e.

192. internet, 2008, Architectural Design Considerations, urban design considerations, signage,
<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD1-02htm>.

ÖZGEÇMİŞ

1967 yılında Gönen'de doğan Zehra Eyüboğlu (Bayraktar), ilk, orta ve lise öğrenimini Gönen'de tamamlayarak 1985 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden 1989 yılında mezun olmuştur. İpek İnşaat ve Taahhüt Firmasında Peyzaj Mimarı olarak halen çalışmakta olup, resmi ve özel çeşitli projelerin tasarım ve uygulamalarında görev almaktadır.